

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARI IŞIĞINDA
AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HAPİS CEZALARININ KESİNTİSİZ
İNFAZININ İŞKENCE YASAĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Derya ALTINOK VILLEMIN

1210030003

**Anabilim Dalı: HUKUK
Program: KAMU HUKUKU**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş TEZCAN

Ağustos, 2014

ÖNSÖZ

Yüksek lisans çalışmamızın konusu “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Ağırlaştırılmış Ömür Boyu Hapis Cezalarının Kesintisiz İnfazının İşkence Yasağı Açısından İncelenmesi”dir.

Gelişmekte olan toplumlarda her alanda olduğu gibi cezalandırma standartları da değişim göstermektedir. Önceleri bedensel cezalar revaçta iken günümüzde hükümlüyü ıslah edici ve tekrar topluma kazandırıcı yaptırım sistemleri uygulanmaktadır. AİHM son içtihatlarında bu sistemlerin uygulanmasında kimi zaman da sistemin kendisinde bazı insan hakları ihlalleri olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmamızda genel olarak cezanın ve infazın amacına değinildikten sonra, ölüm cezasının yerine getirilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, AİHS md. 3 kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Lisans ve yüksek lisans döneminde öğrencisi olma şansını yakaladığım, tez konumu belirlememde ve çalışmamı tamamlamamda büyük emeği olan, eşsiz kütüphanesini kullanmama olanak sağlayan tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a minnetlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Bana; dini, dili, ırkı, statüsü ne olursa olsun insana insan olduğu için saygı duymayı öğreten; insan haklarına gönülden bağlı canım babam Mustafa ALTINOK’a; eğitimimiz için elinden gelenin çok daha fazlasını yapan sevgili annem Emine ALTINOK’a; başarılarıyla ve mütevazılığı ile her zaman örnek aldığım ilk ve can arkadaşım ablam Duygu ALTINOK DİNDAR’a; en zor zamanlarımda bile yüzümü güldüren sevinç kaynağımız güzel kardeşim Didem ALTINOK’a ve öz ağabeyim Sedat DİNDAR’a, fedakarlıkları, destekleri ve bana olan güvenleri için çok teşekkür ederim.

En büyük destekçim değerli eşim Abel VILLEMIN’e her zaman sabırla yanımda olduğu için teşekkür ederim.

Derya ALTINOK VILLEMIN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii-viii
KISALTMALAR.....	ix-x
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA KAVRAMI, NİTELİKLERİ, AMACI VE TÜRLERİ

I. GENEL OLARAK.....	3
II. CEZA KAVRAMI.....	4
III. CEZANIN NİTELİKLERİ.....	5
A. Yasallık (Kanunilik) İlkesi	5
B. Bölünebilirlik İlkesi.....	6
C. Kişisellik (Şahsilik) İlkesi	6
D. İnsanilik İlkesi.....	6
E. Geri Alınabilirlik ve Düzeltilebilirlik İlkesi.....	7
F. Elverişlilik İlkesi	7
G. Cezanın Devlete Mümkün Oldukça Az Yük Getirmesi.....	7
IV. CEZANIN AMACINI AÇIKLAYAN TEORİLER.....	7
A. Mutlak Ceza Teorileri.....	8
B. Önleyici Ceza Teorileri.....	10
C. Karma Teoriler.....	13

V. CEZANIN TÜRLERİ.....	15
A. Cezaların Sınıflandırılması.....	15
1. Genel Olarak.....	14
2. Hukuki Nitelikleri Açısından Cezalar.....	15
3. Yöneldikleri Değer Açısından Cezalar.....	15
B. Türk Ceza Kanununda Cezalar.....	16
1. Genel Olarak.....	16
2. Adli Para Cezası.....	17
a. Para Cezalarına İlişkin Sistemler.....	18
a.a. Klasik Sistem.....	18
a.b. Gün Para Cezası Sistemi.....	19
b. Para Cezasının Lehine Olan Görüşler.....	20
c. Para Cezasının Aleyhine Olan Görüşler.....	20
3. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar.....	21
a. Süreli Hapis Cezaları.....	22
a.a. Kısa Süreli Hapis Cezaları.....	22
a.b. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Özel İnfaz Şekilleri...	23
i. Hafta Sonu İnfaz.....	23
ii. Gece İnfaz.....	24
iii. Konutta İnfaz.....	24
a.c. Özel İnfaz Şekillerinin Değerlendirilmesi.....	24
a.d. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Çevrilebileceği	
Seçenek Yaptırımlar.....	25
i. Adli Para Cezasına Çevirme.....	25
ii. Aynen İade Önceki Hale Getirme veya Zararın	
Tamamen Tazmin.....	26
iii. Bir Eğitim Kurumuna Devam Etme.....	26
iv. Belirli Yerlere Gitmekten veya Belirli	

Etkinlikleri Yapmaktan Yasaklanma.....	27
v. İlgili Ehliyet veya Ruhsat Belgelerinin Geri Alınması veya Belli Bir Meslek ve Sanatın Yapılmasının Yasaklanması.....	28
vi. Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma.....	28
a.e. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Seçenek Tedbirlere Çevrilmesine İlişkin Genel Kurallar.....	30
a.f. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Seçenek Yaptırımlara Çevrilmesine İlişkin Genel Değerlendirme.....	31
b. Müebbet Hapis Cezası.....	32
c. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası.....	33
c.a. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının İnfazı.....	34
c.b. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının Amacı.....	36
c.c. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası ve Koşullu Salıverme.....	36
c.d. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasına İlişkin Genel Değerlendirme.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ HUKUKUNUN AMACI VE İLKELERİ

I. CEZA İNFAZ HUKUNUN AMACI.....	39
A. Genel Olarak.....	39
B. Önleme Amacı.....	41
C. Yeniden Topluma Kazandırma Amacı.....	42
1. İyileştirme Suretiyle Topluma Kazandırma.....	44
2. Denetimli Serbestlik.....	45
a. Denetimli Serbestlik Kavramı.....	46

b. Denetimli Serbestlik Sisteminin Amacı ve Yararları.....	51
c. Denetimli Serbestlik Sisteminin Temel İlkeleri ve Özellikleri...	53
c.a. Ulusal Bir Sistemdir.....	53
c.b. Merkeziyetçi Bir Yapıya Sahiptir.....	54
c.c. Hem Suçluya Hem Mağdura Hizmet Vermektedir.....	54
c.d. Karma Bir Personel Rejimi Mevcuttur.....	54
c.e. Resmi Bir Kuruluştur.....	55
c.f. Ceza ve Tedbirlerin Süresi Bellidir.....	55
II. KOŞULLU SALIVERME.....	55
A. Genel Olarak.....	55
B. Koşullu Salıvermenin Amacı.....	56
C. Koşullu Salıvermenin Şartları.....	57
1. Cezaya İlişkin Şartlar (Hükmedilmiş Cezanın Bir Kısmının Çekilmiş Olması)	58
2. Hükümlüye İlişkin (İyi Hal).....	61
3. Koşullu Salıvermenin Uygulanmayacağı Durumlar.....	62
III- CEZA İNFAZ HUKUKUNA EGEMEN OLAN İLKELER.....	64
A. İnfaz Hukukunun Temel İlkeleri.....	64
1. Hukuk Devleti İlkesi.....	64
2. İnsan Onurunun Dokunulmazlığı İlkesi.....	65
3. Eşitlik İlkesi.....	66
4. Sosyal Devlet İlkesi.....	68
B. İnfaza İlişkin İlkeler.....	69
1. İnfazın Kanuniliği İlkesi.....	69
2. İnfazın Kesintisizliği İlkesi.....	70
3. Gizlilikten Kaçınma İlkesi.....	70
4. İnsanca İnfaz İlkesi.....	71

5. İnfazın Bireyselleştirilmesi İlkesi.....	71
C. Hapis Cezasının İnfazına İlişkin İlkeler.....	73
1. Güvenlik İlkesi.....	73
2. Düzen İlkesi.....	73
3. Adalet İlkesi.....	74
4. Koruma İlkesi.....	74
5. Disiplin İlkesi.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ 3. MADDESİ ‘İŞKENCE, İNSANLIK DIŞI VE KÜÇÜK DÜŞÜRÜCÜ MUAMELE VE CEZA YASAĞI’ VE HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARDA 3. MADDENİN İHLALİ

I. İŞKENCE, İNSANLIK DIŞI MUAMELE VE KÜÇÜK DÜŞÜRÜCÜ MUAMELE.....	75
A. Genel Olarak.....	75
B. AİHS 3. Maddesine Genel Bakış.....	77
C. 3. Maddede Yer Alan Bazı Kavram ve Unsurlar.....	79
1. İşkence Kavramı.....	79
2. İnsanlık Dışı Ceza ve Muamele.....	83
3. Onur Kırıcı (Küçük Düşürücü) Muamele.....	86
II. HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARDA 3. MADDENİN İHLALİ... 87	
A. Ölüm Koridoru ve İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele Yasağı.....	88
1. Soering / Birleşik Krallık (Başvuru No: 14038/88).....	88

B. İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Uygulama Olarak Ölüm Cezası.....	89
1. RiskiAl-Saadoon ve Mufdhi / Birleşik Krallık (Başvuru No: 61498/08).....	89
C. Cezanın Hücrede İnfaz Edilmesi Sorunu.....	90
1. Ramirez Sanchez / Fransa Kararı (Başvuru No: 59450/00).....	91
D. Cezaevi Koşulları.....	91
1. İlaşcu ve Diğerleri / Rusya ve Moldova Kararı (Başvuru No: 48787/99).....	92
E. Engelli Hükümlülerin Durumu.....	93
1. Price / Birleşik Krallık Kararı (Başvuru No: 33394/96).....	93
F. İleri Yaşta Bir Suçlu Aleyhine Hapis Cezasına Hükmedilmesi.....	93
1. Papon / Fransa Kararı (Başvuru No: 64666/01).....	93
G. AIHM'in Kesintisiz Müebbet Hapis Cezasının 3. Maddeye Uygunluğunu İncelediği Bazı Kararlar.....	94
1. Kafkaris / Kıbrıs Kararı (Başvuru No: 21906/04).....	94
2. Vinter ve Diğerleri / Birleşik Krallık Kararı (Başvuru No: 3896/10).....	95
3. Öcalan / Türkiye Kararı (Başvuru No: 24069/03, 197/04, 6201/06 ve 10464/07).....	101
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	115

KISALTMALAR

AİHK	: Avrupa İnsan Hakları ve Özgürlükleri Konvansiyonu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
bkz.	: bakınız
c.	: Cilt
CD.	: Ceza Dairesi
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
CPT	: Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi
Çev.	: çeviren
DSHK	: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu
DSYMKKY	: Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği
E.	: Esas
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
in	: İçinde
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
K.T.	: Karar Tarihi
m.	: madde
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
S.	: sayı
T.	: Tarih
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK : Türk Ceza Kanunu
v.d. : ve devamı
Yar. : Yargıtay
YCGK : Yargıtay Ceza Genel Kurulu
Yay. : Yayıncılık

GİRİŞ

İlk çağlardan itibaren, insanların birlikte yaşama eğilimleri, suç ve ceza kavramlarını da beraberinde getirmiştir. Toplum olmanın bir gereği olarak ortaya çıkan bu kavramlar, günümüzde dahi tartışmalara neden olmaktadır. Zaman içinde suçun tanımı ve türleri hızlı bir değişim gösterirken, suça tepki olarak doğan cezanın amacı ve çeşitleri de değişmektedir. ‘Göze göz dişe diş’ cezalandırma yöntemleri olarak da bilinen bedensel cezaların (el kesme, dil kesme, gözünü çıkarma, çeşitli şekillerde acı çektirerek öldürme v.b.) yerini büyük ölçüde hapis cezaları almıştır.

İnsan haklarının birçok yönüyle tanındığı özellikle son yüzyıl içinde, cezanın anlamı ve amacı da sorgulanır hale gelmiştir. Cezanın amacı ilk çağlardaki gibi sadece öç alma duygusundan mı ibarettir? İnsan hakları sadece mağdurun sahip olduğu haklar mıdır ya da sadece mağduru mu korumalıdır? Bu günümüzde devam eden bir seri tartışma konusudur.

Cezalandırmada ‘amaç’ kavramı üzerine farklı teoriler olsa da günümüzde temel olarak mutlak ve önleyici ceza teorilerinin egemen olduğunu söyleyebiliriz. Hapis cezasının süresi ve infaz kurumlarının koşulları ile cezanın gerçek amacına ulaşmak mümkün müdür? Hapis cezası ve cezaevleri, infaz hukukunun temelini oluşturmakla birlikte, hapis cezasının uygulanma biçiminden ve cezaevi şartlarından kaynaklanan bir dizi sorunu da beraberinde getirmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda git gide güçlenen ‘insan hak ve özgürlükleri’ konusu bağlamında; ceza kavramı, cezalandırmanın amacı ve sınırları yeni hukuki düzenlemelere ve uygulamalara başvurulması gerektiğini açıkça göstermektedir. Bu bağlamda, çağdaş ceza hukuku sistemlerinde, en yaygın cezalandırma yöntemi olan hapis cezalarına alternatif yaptırımlar aranmaktadır.

Genel olarak bu düşüncelerle konusunu belirlediğimiz yüksek lisans tezimiz üç bölümden oluşmaktadır.

Tezimizin birinci bölümü, ‘Ceza Kavramı, Nitelikleri, Amacı ve Türleri’ başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, ilk olarak, konumuzla çok yakından ilgili olması bakımından, ceza kavramı, tanımı, nitelikleri ve doktrindeki teoriler ışığında cezanın amacı irdelenecek ve modern çağ hukuk sistemleri bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ardından ceza türleri hakkında yapılacak genel bir açıklamadan sonra Türk Ceza Kanunu bağlamında ceza türleri ve infaz rejimleri genel hatlarıyla incelenecektir.

Tezimizin ikinci bölümü ‘Ceza İnfaz Hukuku’nun Amacı ve İlkeleri’ başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, öncelikle ceza infaz hukukunun amacı, infaz hukukunun temel ilkeleri, infaza ilişkin ilkeler ile hapis cezasının infazına ilişkin ilkeler açıklanmaya çalışılacak ve çalışmamızın temelini oluşturan; ‘hükümlünün yeniden topluma kazandırılması, iyileştirme suretiyle topluma kazandırma, denetimli serbestlik, koşullu salıverme ve infazın bireyselleştirilmesi ve insanca infaz ilkeleri üzerinde ayrıca durulacaktır.

Tezimizin son kısmını oluşturan üçüncü bölümünde ise, işkence, insanlık dışı ceza ve onur kırıcı muamele kavramına değinilerek, hürriyeti bağlayıcı cezalarda AİHS madde 3’ün ihlali konusu üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede son olarak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarının amacı, hükümlü üzerindeki psikolojik etkileri ve infaz rejimi olarak sıkı güvenlik rejimine dayalı uygulamaların AİHM kararları ışığında değerlendirmesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA KAVRAMI, NİTELİKLERİ, AMACI VE TÜRLERİ

I. GENEL OLARAK

İnsanlar birlikte yaşamaya başladıkları ve toplum oldukları andan itibaren toplumsal kurallar da oluşturmuşlardır. Bu kurallar toplumsal yaşamı sürdürebilmek için en temel kurallar olarak doğmuşsa da ilerleyen zamanlarda toplumsal sağlığı, düzeni ve huzuru sağlamaya yönelik düzenlemelerle gelişmiştir. Toplumlar arasındaki savaş ve çatışma durumlarını da yine bu kurallar düzenlemiştir.

Suçun bir tanımı olmadığı zamanlarda bile kavram olarak suç ve ceza mevcuttur. Bir suçun karşılığı her zaman bir ceza olarak karşımıza çıkmıştır, ta ki modern toplumlarda ikili bir yaptırım ayırımına gidilene kadar.

Kusursuz suç ve ceza olmaz ilkesi gereği kusur yeteneğine sahip olmayan kişilerin tipe uygun ve hukuka aykırı bir fiil işlemeleri durumunda cezaya hükmedilmemesi gerekir. Kusur yeteneği bulunmayan, hukuk kuralının anlamını bilebilecek durumda olmayan ya da bildiği halde ona uygun hareket edemeyen kişiye ceza vermek hukuk devleti ilkesine de aykırıdır. Failin tehlikelilik durumuna göre güvenlik tedbirleri uygulanmalıdır.¹ Bu uygulama ceza hukuku yaptırım sitemini iki şeritli bir yola benzetir. Kimlere ve hangi durumlarda ceza yerine güvenlik tedbirleri uygulanacağı 5237 S. Türk Ceza Kanun'da² belirtilmiştir. Güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin yasal

¹ TCK'da düzenlenen ilk güvenlik tedbirleri, belli hakları kullanmadan yoksun bırakmadır. Bu haklardan bazıları; memuriyet, seçme ve seçilme, velayet, vakıf, dernek, sendika, şirket, siyasi parti gibi tüzel kişiliklerin yöneticisi veya denetçisi olma hakkından yoksunluk gibi sayılabilir. Ceza Kanunu'nda düzenlenen diğer güvenlik tedbirleri; tekerrür, müsadere, sınır dışı edilme, tüzel kişilere yönelik güvenlik tedbirleri ve akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleridir.

² Resmi Gazete Tarihi: 12.10.2004, Sayısı: 25611.

düzenlemeler de 5275 S. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da³ sayılıştır⁴.

Biz çalışmamızın konusu gereği güvenlik tedbirlerini kapsam dışında tutacağız ve 'ceza', 'infaz' ve 'işkence ve kötü muamele' kavramları üzerine duracağız.

II. CEZA KAVRAMI

Öğretilerde, cezanın tanımına ilişkin birbirine benzer açıklamalar yapılmıştır. Ceza genel olarak; suç oluşturan eylemleri işleyenlere karşı devletin yasayla belirlediği ve yargı kararıyla uyguladığı hukuksal ve maddi sonuçlardır.⁵

Ceza; sadece kanunla belirtilen; yargısal bir kararla suç işlediği sabit olan birini yine yargısal bir kararla suçunun karşılığı olarak bazı haklarına kısıtlamalar getirerek ıslah etme (özel önleme) ve genel önlemeyi sağlama amacı taşıyan korkutucu yaptırımlardır.⁶

Nevzat Toroslu, cezanın en önemli özelliğinin acı vermek olduğu şu sözlerle dile getirmiştir; *“Ceza, bir emri ihlal eden kimseye çektirilen acıyı ifade eder. Cezanın ayırıcı unsuru acı vermesidir. Gerçekten acı vermeyen bir cezadan söz etmek, karanlık ışıktan veya soğuk ateşten söz etmek gibidir.”*⁷

Özbek⁸ de cezanın tanımını kısaca şöyle yapmıştır; *“Tipe uygun, hukuka aykırı kusurlu insan davranışı olarak tanımlanan suç karşılığında uygulanan yaptırıma ceza denir.”*

³ R.G.T: 29.12.2004, S:25685

⁴ Bahri Öztürk / Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 13. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s.460-490.

⁵ İsmail Ercan, *Ceza Hukuku*, 2.Baskı, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul 2006, s.373.

⁶ Öztürk / Erdem, s.353.

⁷ Çetin Akaya, *Cezaların İnfazı ve İnfaz Hukuku*, 3.Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2010, s.5.

⁸ Veli Özer Özbek, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 3.Baskı, İstanbul 2013, s. 85.

Bir başka deyişle; “Ceza suçun davet ettiği kamusal tepkidir.”⁹

III. CEZANIN NİTELİKLERİ

Cezanın nitelikleri genel olarak, yasal, bölünebilir, kişisel, insani, geri alınabilir ve bölünebilir, elverişli ve devlete az yük getirmesi şeklinde sıralanabilir.¹⁰

A. Yasal (kanuni) Ceza

Cezanın yasal olması, suç ve cezaların kanunla koyulup kaldırılabilmesini ifade eder. Kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemeyeceği gibi, suç işlemiş birine kanunda sayılmayan bir ceza da verilemez. Kanunilik ilkesinin sonuçlarını şu şekilde sayabiliriz.¹¹

- Ceza mutlaka kanunda düzenlenmiş olmalıdır.¹²
- İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza koyulamaz.¹³
- Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz.¹⁴
- Suç ve ceza içeren hükümler kıyasa yol açacak şekilde geniş yorumlanamaz.¹⁵

⁹ Sulhi Dönmezer, *Genel Ceza Hukuku Dersleri*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul-2003, s.277.

¹⁰ Timur Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 3.Baskı, İstanbul 2013, s. 64.; Ercan, s.375-376.; Özbek, (İstanbul 2013), s. 90

¹¹ Akaya, s.6.

¹² AY (m. 38) “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.” TCK (m. 2/1) “Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz.”

¹³ TCK (m. 2/2) “İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.”

¹⁴ TCK (m. 2/3) “Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.”

¹⁵ TCK (61/7) “Kanunda açıkça yazılmış olmadıkça cezalar ne artırılabilir, ne eksiltilebilir, ne de değiştirilebilir.”

B. Bölünebilir Ceza

Ceza niteliği gereği işlenen suçun ağırlığı, suçun işleniş şekli, kusurun yoğunluğu ve sanığın kişiliği dikkate alınarak farklı oranlarda uygulanabilmelidir. Buna cezanın bireyselleştirilmesi denir. Kanunlarda sayılan ceza yaptırımlarının alt ve üst sınırları içinde cezanın belirlenmesi ve hakime takdir yetkisi tanınması bu nitelik gereğidir. Hapsin seçenek yaptırımlara dönüştürülmesi, hapis cezalarının ertelenmesi ve takdiri indirim hükümleri cezanın bireyselleştirilmesi sonucunu doğuran hükümlerdir.¹⁶

C. Kişisel (şahsi) Ceza

Cezanın etkisi suçluya yönelik olmalıdır ve zorunlu haller dışında suç işlemeyenler üzerinde etki göstermemelidir. Yani ceza sadece o suçu işleyen kişiye uygulanmalı ve suç işlemeyenler üzerinde (mümkün olduğunca) etkili göstermemelidir. Ancak hürriyeti bağlayıcı cezalar açısından kişisel niteliğinin tamamen uygulanabildiği söylenemez çünkü cezaevine girme ile birlikte aile bireylerinin maddi ve manevi yönden etkilenmemeleri söz konusu olamaz.

D. İnsani Ceza

Ceza insan onuru ile bağdaşır olmalıdır. Cezanın amacı ve niteliği gereği suç işleyen bazı hakları sınırlandırılabilir ve suçlu bazı acılar çekebilir ancak bu bedeni

¹⁶ Yargıtay'ın bu konudaki yaklaşımına örnek bir karar olarak; (YCGK., 31.01.2012, K: 2012/4) “Yargılama süreci boyunca maddi gerçeğe ulaşma ve adaleti sağlama yolunda çaba harcayan hâkim, sanığı birebir gözlemleyen ve bu bağlamda takdiri indirim nedenlerinin varlığı ya da yokluğunu en iyi tespit edebilecek konumdaki kişidir. Hâkim; ‘failin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkilerinin’ yanında, her somut olaya göre değişebilecek ve önceden öngörülemeyecek nedenleri de birlikte değerlendirerek bu hususta hak, adalet ve nasafet kurallarına uygun biçimde uygulama yapacaktır.”

(Yar. 1.CD., 04.07.2012, K: 2012/5542) “Sanığın; annesine ait tekel büfesinden alışveriş yapması nedeniyle tanıdığı ve olay tarihinden önceki günlerde kendisini telefonla arayarak rahatsız eden, olay tarihinde de takip ettiği esnada olay yerinde karşılaştıklarında “neden bizi takip ediyorsun” dediği maktulün, küfür ederek karşılık vermesi üzerine çıkan itişip kakışma sırasında bıçakla yaralayarak ölümüne neden olduğu olayda, maktulden kaynaklanan ve tekrarlanan haksız hareketlerin ulaştığı boyut dikkate alınarak, 1/4 ile 3/4 arasında indirim öngören 5237 sayılı TCK'nın 29.maddesi ile yapılan uygulama sırasında alt ve üst sınırlar arasında makul bir oranda indirim yapılması gerektiği gözetilmelidir.”

ceza niteliğinde olamaz. Bu durum yasalar ve uluslararası sözleşmelerle vurgulanmıştır.¹⁷

E. Geri Alınabilir ve Düzeltilebilir Ceza

Adalet sistemi ne kadar iyi çalışırsa çalışsın adli hata kaçınılmazdır. Ceza yaptırımının sonuçları yönünden onarılabilir ve geri alınabilir olması gerekmektedir. Ölüm cezası bu nitelikte olmadığı için, Anayasamızdan ve kanunlarımızdan çıkarılana kadar, olumsuz tepkiler almıştır. Aslında telafisi tam anlamıyla mümkün olan tek ceza, para cezasıdır.

F. Elverişli Ceza

Cezanın amaçlarına uygun olmalıdır. Sadece suçluyu korkutmak ve acı çekmesini sağlamak için ceza verilemez. Suçluyu ıslah etmek cezanın toplumsal amacıdır. Bu sebeple cezanın, suçluyu yeniden topluma kazandırmaya elverişli olması gerekir.

G. Cezanın Devlete Mümkün Oldukça Az Yük Getirmesi

Daha az bir giderle daha etkili sonuç alınan yaptırımlar yerine, hürriyeti bağlayıcı ceza yaptırımı tercih edilmemelidir. Zira devlete gelen her yük topluma gelmiş sayılır.

IV. CEZANIN AMACINI AÇIKLAYAN TEORİLER

Ceza; devlet ve hukuk düzeninin korunup sürdürülmesi, sağlıklı bir toplum yaşamının devamı için, devlet tarafından, uygulanması zorunlu bir yaptırımdır. Kısacası ceza yaptırımına başvurmak bir zorunluluktur.

¹⁷ AY (m. 17) “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.”

Cezanın amacını açıklayan ve açıklarken de birbiriyle çelişen iki ana fikir akımı vardır. İlki işlenmiş suça yöneliktir ve geçmişte kalan bir ihlalin karşılığını oluşturur. Diğeri ise ileride işlenecek suçları önleme amacına hizmet eder.¹⁸ Bu iki ceza teorisi dışında bir de bugün baskın olan görüş, ödetici ve önleyici amaçları bir araya getirmiş olan karma görüş mevcuttur.

Cezanın amacını açıklamaya yönelik olarak öğretilerde üç ceza teorisi vardır:

- Mutlak Teoriler,
- Önleyici Teoriler,
- Karma Teoriler.

A. Mutlak Ceza Teorileri

Cezanın amacını açıklayan teorilerin en eskisi mutlak ceza teorileridir. Bunlara ödetici ceza teorileri de denilmektedir. Mutlak ceza teorilerine göre cezanın sosyal bir amacı olmayıp, sadece yapılan kötülüğü ödetmeyi amaçtır. Cezalandırmanın kendisi tek amaçtır. Yine bu teoriye göre ceza sadece suçlunun acı çekmesi için verilir. Bir başka anlatımla, bir fiilin ceza olarak değerlendirilmesi için, bunun sadece suçu işleyen acı çekmesi için verilmesi gerekir. Böylece suç işleyen, işlediği suçun cezasını ödeyecek, yaptığı kötülüğün karşılığını alacak ve böylece ihlal edilen adalet ilkesinin öcü alınacaktır¹⁹

Mutlak ceza teorilerinin öncüleri Kant ve Hegel'dir.

Hegel, evrensel olduğunu iddia ettiği birtakım soyut kavramlardan yola çıkarak suç ve cezayı açıklar. Her türlü olgudan bağımsız olarak evrensel olan soyut haklarımız vardır ve bunlardan en önemlisi yaşam hakkıdır. Suç bu soyut haklardan birini ihlal eden bir eylemdir. Ceza ise ihlal eylemini olumsuzlayan ve hakkın varlığını teyit etmek için kullanılan bir araçtır. Hegel'in diyalektiğine göre cezalar, suç tezine karşı bir antitez olarak verilir ve sentez olarak adalet gerçekleştirilir. Suç hukukun bir inkârıdır. Bunun ortadan kaldırılabilmesi için ceza uygulanmalıdır.

¹⁸ Öztürk / Erdem s.353 v.d.; Demirbaş. s.63; Özbek (İstanbul 2013) s.85.

¹⁹ W. Westel Willoughby, *A Survey of Ethical Theories of Punishment*, New York 1923, 5. Cilt, s.555-556.

Kant da cezayı, asla başka bir hukuksal yararı korumak için basit bir araç olarak görmemiş; cezaya fail veya toplum için değil, sadece fail bir suç işlediği için hükmedilir, demiştir. Kant, görüşleri ve anlatımlarıyla cezanın tanımına İngiliz Faydacısı Bentham'dan çok daha farklı yaklaşmıştır. Kant'ın düşüncesinde suç söz konusu olduğunda 'mutlak adalet teorisi'ne, ceza söz konusu olduğundaysa 'kefarete teorisi'ne değinmek gerekir. İki teori birbirini tamamlar. Mutlak adalet teorisine göre; her tür deneysel bilgiden, irademizden, üretimimizden bağımsız olan mutlak anlamda bir adalet düzeni vardır. Bizim tarafımızdan keşfedilmeyi bekleyen bir evrendir. Adaletin içeriğini aklımız yoluyla söz konusu evreni keşfederek ortaya koyarız ve adaleti sağlarız. Bir eylemi suç yaparsa onun mutlak adalet ilkesini ihlal ediyor olmasıdır. Ceza ise mutlak adaletin ihlaline yönelik olarak gösterilen tepkidir. O kişinin ihlal karşılığında ödemesi gereken kefarettir, bedeldir.

Kant kendi düşüncesini desteklemek için ölüm cezasını da haklılaştıracak şu fikir üzerinde durmaktadır: Bütün insanların yok olması yerine tek bir insanın ölmesi daha iyidir. Çünkü eğer adalet ve haklılık düşüncesi yok olursa, dünyada artık insan hayatının bir değeri kalmaz.²⁰

Kant suç ve ceza ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Fakat, kamu adaletinin kendisine bir ilke ve standart olarak seçeceği cezalandırma biçimi ve ölçüsü nedir? İşte bu tam olarak eşitlik ilkesidir, bu ilke vasıtasıyla adalet terazisinin ibresi ne bu tarafa ne de diğer tarafa eğilir. Bir kimsenin diğer bir kimseye yönelik işlediği haksız bir kötülüğü, aslında kendisine karşı işlemiş olması gerektiği kabul edilebilir. Dolayısıyla şöyle söylenebilir: Eğer başkasına iftira atarsan, kendine iftira atmış olursun; başkasından bir şey çalarsan, kendinden çalmış olursun; başkasına vurursan kendine vurmuş olursun; başkasını öldürürsen kendini öldürmüş olursun. İşte bu misilleme/kıyas hakkıdır.”²¹

²⁰ Kant bu düşüncesinin mutlak olduğunu göstermek için şu örneği verir: “Bir adada yaşayan halk dünyaya dağılıp başka yerlerde yaşamaya karar verirse, öncelikle son idam mahkumunun cezasını infaz etmelidir. Böyle yapılmalıdır ki, herkes, katilin hak ettiği şeyin ve kan suçunun, halkın üzerinde kalmayacağını anlayabilsin; aksi takdirde halk da, adaletin bu açık ihlalinde onunla işbirlikçi olarak değerlendirilebilir” Aktaran: Öztürk / Erdem a.g.e. s.354.

²¹Immanuel Kant, *Pratik Usun Eleştirisi*, (Türkçesi: Onur Ateş), 1. baskı, Yeryüzü Yayınevi, Ankara 2003, s. 98 v.d.

Özetle, mutlak ceza teorisinde, suç işleyen kişinin topluma verdiği zarar cezalandırma yoluyla ödettirilmiş, böylece amaç gerçekleşmiş olur. Toplumun yararı veya geleceği için değil, suç işlendiği için ceza verilir.

“Göze göz, dişe diş” anlayışının uzantısı olan ödetme, kötülük yapanın bunun karşılığını görmesi, suç işleyenin cezasını çekmesi düşüncesine dayanmaktadır. Adeta fail ceza ile kusurunun bedelini ödemektedir. Kusur, bu teorilerin esasını oluşturur ve ceza kusurla orantılı verilir.²²

B. Önleyici Ceza Teorileri

Önleyici ceza teorileri kimi eserlerde ‘Nisbi Ceza Teorileri’ olarak yer bulur.²³ Nisbi ceza teorilerinde cezanın hiçbir zaman tek başına amaç olamayacağı savunulmuştur. Faydalı etkileri olduğunun kabul edilmesi halinde ceza uygulanmalıdır. Burada bahsedilen faydalı etki, suç işlenmesinin önlemesi ve bu sayede toplum düzeninin sağlanması ve korunmasıdır. Bu anlamda ceza faydalı ise başvurulması gereken bir yoldur. Bu sebeple önleyici ceza teorilerinden ‘Faydacı Teori’ olarak da söz edilmektedir.

Faydacı teorinin öncüleri Beccaria ve Bentham’dır.

Bentham’ın Ceza Anlayışı;

Bentham’a göre ceza, siyasal otorite tarafından suç niteliğinde bir eyleme, eylemin doğal sonuçlarına benzer vakaların yaşanmaması için bağlanmış olan yapay bir sonuçtur.²⁴

²² Sururi Aktaş, *Cezalandırmanın Amacı Üzerine*, EÜHFD, Erzincan 2009, C. 13, s.1-2.

²³ Bkz. Öztürk / Erdem a.g.e. s.356.

²⁴ Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Kitchener Batoche Books, 2000, s. 133. (Erişilen internet adresi: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bentham/morals.pdf> Erişim Tarihi: 20/07/2014)

Fayda prensibine uygun olarak ceza, daha büyük bir zararı önlüyorsa kabul edilebilir.²⁵ Ceza, gelecekteki bir kötülükten vazgeçirmek, engellemek için uygulanmalıdır. Mutlak teorinin aksine suç değil, suçluyu esas alır. Suç zaten işlenmiş ve geçmişte kalmıştır ancak ceza geleceğe dönüktür ve asıl amaç suçlunun ıslah edilmesi ve yeniden suç işlemesine engel olunmasıdır.²⁶

Cezanın birincil amacı caydırıcılıktır. Bentham suçlunun cezasız bırakılmasını uygun bulduğu durumlarda, genel olarak cezanın caydırıcı bir etkisi olamayacağına dikkat çeker. Yaptığı eylemin kötülük olduğunu bilmeyen birini cezayla caydırmak mümkün değildir. Akıl hastalarını, çocukları ve sarhoşları, caydırmak mümkün olmadığından cezalandırmak için bir neden yoktur.²⁷

Kant ve Hegel'in görüşü olan mutlak ceza teorisinde, suçluya hak ettiğinin verilmesi asıl amaç iken, faydacıların öncülük ettiği nisbi ceza teorisinde suçlunun vazgeçirilmesi, genel bir caydırma ve ıslah asıl amaçtır.

Beccaria'nın Ceza Anlayışı;

Beccaria, hiçbir suçun kuşkusuz ki cezasız kalmaması gerektiği söylemekle beraber cezanın politik amacını sorgular. Korkutmak ve diğerlerine ibret olması, cezanın politik amacıdır. Ancak suçlunun karanlıkta (kimseye görünmeden) ibret olması faydasızdır. Beccaria'ya göre bu yeterli olsa idi korku ile kanunlara saygı gösterenlerin sayısı kanunları ihlal edenlerden fazla olurdu ve cezalar ne kadar ağır olursa insanlar bu cezalardan kaçmak için başka suçlar işlemeye yöneleceklerdir.²⁸

Beccaria cezanın amacını şu sözlerle dile getirmiştir:

²⁵ Bentham, s. 134.

²⁶ Veli Özer Özbek/ M. Nihat Kanbur/ Pınar Bacaksız/ Koray Doğan/ İlker Tepe, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2010, s. 536.

²⁷ Mark Tunick, *Punishment: Theory and Practice*, Berkeley University of California Press, 1992. (Erişilen internet adresi: <http://bookalist.net/?p=710160> Erişim Tarihi: 20/07/2014)

²⁸ Cesare Beccaria, *On Crimes and Punishment*, F. Newbery 1785 (Erişilen internet adresi: <https://archive.org/details/essayoncrimespun00becc> Erişim Tarihi: 15.07.2014) s.43-44

“(…) Cezaların amacı bir varlığa işkence etmek veya işlenmiş bir suçu geri almak olamaz. Arzulardan etkilenmekten uzak olan ve bireylerin arzularının ılımlı bir hakemi olması gereken bir politik varlığın, öfkeli bir fanatizmin veya tiranların zayıflığının vasıtaları olan eziyete ve gereksiz zalimliğe izin vermesi mümkün müdür? İşkence gören bir insanın acı çekmesi zamanı geri getirebilir mi veya işlenen suçu telafi edebilir mi?

*Bu nedenle, cezanın amacı suçlunun topluma daha fazla zarar vermesini engellemekten ve diğer insanları benzer suçlar işlemekten caydırmaktan başka bir şey değildir. Bu nedenle, öyle cezalar ve öyle ceza uygulamaları seçilmelidir ki, diğerlerinin zihninde en güçlü ve en kalıcı izlenimleri yaratabilsin ama suçlunun vücuduna mümkün olan en az miktarda eziyet etsin. (...)*²⁹

Önleme iki amaç ile gerçekleşir. Özel önleme suçluyu konu edinmişken; genel önleme üçüncü kişilerin suçtan uzak tutulması yani toplumda, bir suçun karşılığında ceza verileceği bilinci yaratmayı konu edinir.

Özel Önleme Teorisi: Bu görüş, cezanın ileriye yönelik olarak failin iyileşmesini sağlamak amacıyla uygulanması gerektiğini savunur. Cezanın, failin ileride tekrar suç işlememesini sağlayan bir araç olduğunu kabul eder. Cezanın özel önleme amacı da üç şekilde gerçekleşir.

- Faili iyileştirerek topluma yeniden kazandırma,
- Faili ceza ve cezalandırma vasıtasıyla korkutma,
- Topluma kazandırılmayan failin toplum dışına itilmesi suretiyle toplumun failden korunmasıdır.³⁰

Genel Önleme Teorisi: Toplumun tamamında veya büyük bir kısmında suç işlemenin hukuka aykırı olduğu ve cezalandırılacağı bilincinin oluşturulmasıdır. Genel önleme teorisine göre, kanunlarda cezanın var olması ve infaz edileceği inancının toplum

²⁹ Beccaria, s. 7-28.

³⁰ Özbeke, (İstanbul 2013) s.87.

üzerinde korkutucu bir etkisi vardır ve bu sayede kişi suç işlemekten korkar ve suçtan uzak durur.

Cezanın kişiler üzerindeki etkisini iki şekilde ifade edebiliriz.³¹

- Cezanın kanunda bulunması ve gerektiğinde uygulanması,
- Cezanın infaz edilerek ileride suç işleyecekler için korkutucu bir etki yapması.

C. Karma Teoriler

Yukarıda açıkladığımız ve fikir öncüsü filozofların da görüşlerine yer verdiğimiz ‘Mutlak Teori’ ve Önleyici Teori’lerin birlikte yorumlanarak günümüzde uygulanan ceza teorisi ‘Karma Teori’ veya ‘Birleştirici Teori’³² olarak adlandırılır.

Karma teori, geçmişe yönelik olarak işlenen suçun bedelinin ödetilmesi ve ileriye yönelik olarak özel ve genel önleme, ıslah ve korkutma yoluyla cezanın işlevselliğini arttırmıştır. Yani karma teori cezanın kefarete teşkil ettiği anlayışını benimsemekle birlikte genel ve özel önleme işlevlerini de savunur. Modern ceza hukukunun günümüzde benimsediği anlayış da bu sebeplerle karma teori doğrultusundadır.³³

Bu konuda bizim görüşümüz şu şekildedir: Cezanın kefarete amacı, -modern çağda insan haklarının her geçen gün daha önemli bir hale gelmesine rağmen- kolayca terk edilebilecek bir kavram değildir. Kefarete sayesinde, bazı zaman ve durumlarda, toplumun galeyana gelmesi engellenerek gerekli cezanın devlet tarafından ödendiği ve bu sayede adaletin sağlandığı fikri yaygınlaşır.

Ancak sadece kefarete amacı taşıyan bir ceza sisteminin insanlıktan uzak bir sistem olduğu görüşündeyiz. ‘Göze göz diş diş’ diyen bir ceza sistemi yapılacak olası bir hata da adalet sistemini tamamen yerle bir edebilir niteliktedir. Kaldı ki sağlıklı bir

³¹ Özbek, (İstanbul 2013) s.87.

³² Öztürk/ Erdem s.356

³³ Özbek, (İstanbul 2013) s.85-89; Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 535; Öztürk/ Erdem s.356; Ercan, s.374.

insanın bilerek ve isteyerek suça itilmiş olması da bizce söz konusu değildir. Veya bazı durumlarda failin işlediği suçu anlayabilmesi, fiilinin niçin suç teşkil ettiğini idrak edebilmesi kimi bilgilendirme ve eğitimlerle mümkün olmaktadır.

Ülkemizde okuma yazma oranı düzenli olarak artmakla beraber suça eğilimin bununla doğru orantılı olarak azaldığı söylenemez. Bilakis hızlı nüfus artışı, ekonomik sebepler, dengesiz gelir dağılımı ve yurtiçi - yurtdışı kaynaklı göçler ile özellikle büyük şehirlerde işlenen suçlar her geçen gün artmaktadır. Suçların önlenmesinde ‘korkutma’ güdüsünün yeri yadsınmamakla beraber asıl gücün önleme amacıyla olduğu görüşündeyiz. Ceza, özel ve genel önleme fonksiyonuna da sahip olmalı, yani suçluyu uslandırarak onun yeniden sosyalleştirilmesini, toplum kurallarına uyum gösteren bir kişiliğe kavuşmasını sağlamanın yanında diğer kişileri de suçtan uzak tutmayı başarmalıdır.³⁴

Karma teoriler, cezanın kefarete ve önleme amaçlarını belirli oranlarda kullanarak oluşturulabilir. Her olayın özelliklerine bağlı olarak bu oranlar değişebilir. Ceza, bazen kefarete amacına, bazen önleme amacına ağırlık verilerek oluşturulabilir. Ancak bu karma şekline, adalet anlayışını zedelemeyen ve cezanın bireyselleştirilmesi kurallarına uygun şekilde uygulanması gerekir.

³⁴ Özbek, tüm bu gelişmelere rağmen günümüzde ceza hukukunun krizde olduğunu şu şekilde ifade etmiştir. “Bugün ceza hukuku suçu takip etmek ve suçu önlemek arasında bir tercih yapma noktasında bulunmaktadır. Gerçekten ceza hukuku araçları öteden beri amaçladığı suçu önlemeyi bir türlü becerememiş, daha çok suç işlendikten sonra fiili takip ve suçun ispatlanması ile failin cezalandırılmasıyla yetinilmiştir. Bu çerçevede yeni suç tipleri tehlike suçları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu suçlarda hukuki menfaate verilecek zarar yerine tehlike esas alınmakta, koğuşturma organları arasında polisin rolü daha ön plana çıkmaktadır. Bu da devletin bazen belirsiz koşullar altında temel hak ve özgürlüklere daha fazla müdahalesi anlamına gelmektedir.” Özbek, (İstanbul 2013) s.89.

V. CEZANIN TÜRLERİ

A. Cezaların Sınıflandırılması

1. Genel Olarak

Cezaları çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. Hukuki nitelikleri, konuları, süreleri ve ağırlıkları açısından sınıflandırılabilirler. Biz çalışmamızın bu kısmında çok kısa olarak cezanın, hukuki nitelikleri ve yöneldikleri varlık veya menfaatler açısından yapılan ayrımlara kısaca değineceğiz.

2. Hukuki Nitelikleri Açısından Cezalar

Cezalar, hukuki nitelikleri açısından Asli (Asıl) Cezalar ve Fer'i (Ek) Cezalar olarak ayrılabilir.

Asli Ceza; suçun karşılığı olarak kanunda belirtilen cezadır.³⁵ Suç karşılığında tek başına hükmedilen cezalardır.³⁶ Fer'i Cezalar ise; mahkumiyetten doğan asli cezaya eklenen cezalardır. Bu ek cezalar asıl cezanın gücünü arttırmak için ıslah ve korkutma etkisini güçlendirmek için verilir.³⁷ Yani fer'i cezalar asli cezalara eklenen cezalardır, tek başlarına hükmedilmesi mümkün değildir.³⁸

3. Yöneldikleri Değer Açısından Cezalar

Cezalar, yaşam hakkına, özgürlüğe, mal varlığına ve şerefe yönelik olabilir. Ancak modern hukuk düzeninde yaşam hakkına ve şerefe yönelik cezalar uygulanmaz. Nitekim idam cezaları da çağdaş ceza sistemlerinden çıkarılmıştır.

³⁵ Özbek, (İstanbul 2013) s.91.

³⁶ Ercan, s.377.

³⁷ Demirbaş, s.65.

³⁸ Özbek, (İstanbul 2013) s.90.

Malvarlığına yönelik cezalar, adli para cezaları; özgürlüğe yönelik cezalar ise hapis cezalarıdır. Kanunda para cezalarına yönelik miktarları açısından ağır para cezası ve hafif para cezası kavramları kullanılır. Hapis cezalarının sürelerine ilişkin olarak da hapis ve ağır hapis kavramları vardır.³⁹

Bir diğer ayırım da suçların, kabahat ve cürüm şeklinde ayrılmasıyla verilecek cezalar olarak görülebilir.⁴⁰ İşlenen cürümlere karşı olarak ölüm, ağır hapis, hapis, ağır para ve kamu hizmetlerinden yasaklılık cezaları verilirken; kabahatlere verilecek cezalar, hafif hapis, hafif para ve meslek ve sanatı tatili cezalarıdır.

B. Türk Ceza Kanunu'nda Cezalar

1. Genel olarak

Cezaların sınıflandırılması 765 sayılı eski TCK'dakinden farklı olarak 5237 S. TCK'da yaşama karşı cezalardan ölüm cezasını ve şerefe karşı cezalar ile asli ve fer'i ceza; cürüm ve kabahat ayırımını kaldırmış ve Türk Ceza Kanunu'nda yaptırımları Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri⁴¹ olarak 2 başlık altında toplanmıştır.

Ölüm cezası, 03.08.2002 tarih ve 4771 S. Kanunda '*savaş ve çok yakın savaş tehdidi hallerinde işlenmiş olan suçlar için öngörülen idam cezası hariç olmak üzere*' denilmek suretiyle ve 14.07.2004 tarih ve 5218 S. Ölüm Cezasının Kaldırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile mevzuatımızdan tamamıyla çıkarılmış olmuştur. Ölüm cezasının yerine 'Ağırlaştırılmış Ömür Boyu Hapis Cezası' uygulanmaya başlanmıştır.⁴² Ömür boyu hapis cezalarının doğru bir şekilde uygulanması; genel ve özel önleme açısından ölüm cezasından daha etkili olmakla

³⁹ Özbek, (İstanbul 2013) s.91.

⁴⁰ (Mülga) 765 Sayılı TCK (m.11)' de bu ayırma gidilmiştir.

⁴¹Güvenlik tedbirleri; TCK m.53-60 arasında şu başlıklar altında düzenlenmiştir. "*Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, Eşya müsadereci, Kazanç müsadereci, Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, Akil hastalarına özgü güvenlik tedbirleri, Suçta tekrür ve özel tehlikeli suçlular, Sınır dışı edilme, Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri.*"

⁴² Demirbaş, s. 66.

birlikte kamuoyunu da tatmin edici nitelikte olduğu söylenebilir.⁴³ Ağırlaştırılmış ömür boyu hapis cezasına çalışmamızın ilerleyen aşamalarında ayrıntılı bir şekilde değineceğiz.

Buna karşılık 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ile ‘kabahat’ olarak düzenlenen bazı suçlar ceza kanunu kapsamına alınırken bazıları da ceza kanunu dışında bırakılmıştır. Böylece mülga Ceza Kanunu’nda kabahat olarak öngörülen fiillerin bir kısmı suç olmaktan çıkarılırken diğer bir kısmı da “idari suç” haline getirilmiştir.⁴⁴

Biz bu çalışmada güvenlik tedbirleri konusuna girmeden; kısaca cezalardan bahsederek asıl konumuz olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ve bu cezanın AİHS m. 3 ile ilişkilendirmesi üzerinde duracağız.

2. Adli Para Cezası

Para cezasının tanımları öğretilerde birbirinden çok da farklılık göstermez.

Dönmezer-Erman’a göre, para cezası, kanunen suç sayılan bir fiili işleyen kişiye uygulanan ve kanunda yazılı sınırlar dâhilinde karar verilecek ve hükümlü tarafından ödenmemesi hâlinde kanunun gösterdiği diğer yaptırımlara çevrilebilen ve kamuya bir miktar paranın ödenmesini emreden bir müeyyidedir.⁴⁵

Donay’a göre, suç teşkil etsin ya da etmesin bir hukuk normunu ihlâl eden kişinin devlete veya kanunda belirtilen başka bir yere, bir zararın tazmini amacını taşımaksızın ödemek zorunda olduğu belirli bir miktar paradır.⁴⁶

Önder’e göre para cezası, suç oluşturan bir fiil nedeniyle, faile karşı toplumun kınama duygusunu belirten, faili maddi yararlarından yoksun bırakmayı amaçlayan, yargı organınca hüküm altına alınan ve kusur ile orantılı olmakla beraber suçlunun

⁴³ Demirbaş, s. 68.

⁴⁴ Öztürk/ Erdem,. s.357-358.

⁴⁵ Sulhi Dönmezer/ Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınevi, İstanbul 1997, C.2, s.674.

⁴⁶ Süheyl Donay, *Para Cezaları*, İstanbul 1972, s. 15.

ekonomik durumunu da göz önünde tutarak cezada bulunan amaçları gerçekleştirmek için devlet hazinesine bir miktar paranın ödenmesidir.⁴⁷

Özbek; para cezasını, suçlunun mal varlığına yönelik bir yaptırım olup, işlenen suçun karşılığı olarak yasada öngörülen sınırlar arasında belirlenerek, hükümlüden alınan bir miktar paranın devlet hazinesine ödenmesi şeklinde tanımlamıştır.⁴⁸

Çolak'a göre; suç karşılığı olarak hükümlüden bir paranın alınmasını ve kanunun gösterdiği yere tevdi edilmesini ödenmemesi hâlinde kanunun gösterdiği yaptırımlara çevrilmesini belirleyen cezaya para cezası denir.⁴⁹

Görüldüğü üzere adli para cezası kısaca; işlediği suç karşılığında kanunda belirtilen bir miktar paranın yine kanunda gösterilen yere ödenmesidir. Aksi takdirde bu ceza başka yaptırımlara dönüştürülebilir.

a. Para Cezasına İlişkin Sistemler

Para cezalarının belirlenmesinde iki temel sistem mevcuttur;⁵⁰ 'Klasik Sistem' ve 'Gün Para Cezası Sistemi'.

a.a. Klasik sistem:

Hâkim yasalarla belirlenen sınırlar içinde saptadığı bir miktarı para cezası olarak hükmeder. Bu sistem de üç farklı şekilde uygulanır.

- Maktu para cezası (Hakimin sabit bir miktar belirlemesi yöntemidir.)
- Alt ve üst sınırları belirlenmiş para cezası (Kanunun verilebilecek para cezasının alt ve üst sınırlarını belirlediği ve hâkimin bu sınırlar içinde bir miktara hükmettiği yöntemidir.)

⁴⁷ Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C. III, 2. Baskı, İstanbul 1992, s. 557.

⁴⁸ Özbek, (İstanbul 2013) s.120.

⁴⁹ Haluk Çolak, *Güncel Ceza Hukuku ve Yeni Türk Ceza Kanunu*, Bilge Kitabevi, Ankara 2005, s. 138.

⁵⁰ Mehmet Emin Artuk/ Ahmet Gökçen/ Ahmet Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler II, Yaptırım Hukuku*, Ankara 2003, s. 125.

- Nisbi para cezası (Ceza miktarının belirlenmesinde suçtan doğan zarar, elde edilen yarar veya katlarının esas alındığı yöntemdir.)⁵¹

765 sayılı (mülga) TCK klasik sistemi benimsemiştir. Bu sistem hâkime geniş bir takdir yetkisi vermektedir. Geliri eşit olmayan kişilere aynı miktar cezalar verilebileceği için eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar doğurabilir niteliktedir. Üstelik enflasyona bağlı olarak cezanın caydırıcılığını yitirmesi mümkündür. Her ne kadar bu durumları önlemek için artışlar hususunda bazı önlemler alınmış olsa da miktar açısından tam anlamıyla bir netlik sağlanamamıştır. TCK bu sakıncaları dikkate alarak cezanın bireyselleştirilmesi amacına daha uygun olan ‘Gün Para Cezası Sistemi’ne geçmiştir.⁵²

a.b. Gün Para Cezası Sistemi:

Gün para cezası sisteminde; suçlunun mali durumu göz önüne alınarak, günlük kazancının onu yoksulluğa düşürmeyecek kadar olan bir kısmı günlük miktar olarak belirlenir. Bununla birlikte suçlunun kusuru ve suçun niteliği de göz önünde bulundurularak kaç gün için ceza ödeyeceği belirlenir. Günlük miktar ile gün sayısının çarpılmasıyla da ödenmesi gereken adli para cezası belirlenmiş olur.

Gün para cezası sisteminin zengin fakir arasındaki eşitsizliği giderdiği yönünde görüşlerin⁵³ yanında; büyük bir nüfusun sabit bir gelirinin bulunmadığı ve yıllık gelir beyanlarının düzenli olarak yapılmadığı Türkiye’de bu sistemin, bordrolu çalışanlar açısından daha fazla oranda cezalandırmaya yol açacağı görüşleri de mevcuttur.⁵⁴

Adli para cezasının, gün para cezası sistemi ile uygulanmasının bizce de olumsuz yanları mevcuttur.

Kayıt dışı kazançların saptanması ve dolayısıyla suçlunun günlük kazancının tam olarak hesaplanması kimi durumlarda mümkün değildir. Bununla birlikte suçlunun günlük geliri bilirkişi tarafından hesaplandığı için de yargı organlarının yükü de

⁵¹ Özbek, (İstanbul 2013) s.120-121.

⁵² Öztürk/ Erdem. s.398.

⁵³ Özbek, (İstanbul 2013) s.121.

⁵⁴ Öztürk/ Erdem s.399.

artacaktır. Mevcut bu duruma rağmen gün para cezası sisteminin klasik para cezası sisteminden daha adil olduğu da açıktır.

b. Para Cezasının Lehine Olan Görüşler

- Hapis cezalarının neden olacağı olumsuz etkileri önler.
- Bölünebilir olması ile yaptırımın suçu tam karşılığı olabilmesi mümkündür.
- Kişinin mal varlığına yönelik olduğu için korkutma ve ızdırap verme niteliği vardır.
- Hürriyeti bağlayıcı cezalarla kıyaslandığında devlete ekonomik açıdan katkı sağlar niteliktedir.
- Failin sosyal ve ekonomik faaliyetlerini bozmaz.
- Adli hatanın giderilmesi yönünden en olanaklı cezadır.⁵⁵

c. Para Cezasının Aleyhine Olan Görüşler

- Doğrudan mal varlığına ilişkin bir yaptırımdır. Zengin ile fakirin bu cezadan aynı oranda korkmaları ve ızdırap çekmeleri mümkün değildir. Bu sebeple eşitlik ilkesine aykırıdır.
- Para cezası suçla ilgisi olmayan kişileri de (örneğin aile bireylerini) etkileyeceğinden bireysellik ilkesine aykırıdır.
- Bu ceza fail dışında başka kişilerce de ödenebilir nitelikte olduğu için yeterince etkili ve caydırıcı bir ceza değildir.⁵⁶

Yukarıda saydığımız olumlu ve olumsuz görüşleri değerlendirdiğimizde failin gelir durumunun doğru saptanması ile cezanın belirlenmesi sağlandığında iyi bir cezada bulunması gereken nitelikler adli para cezalarında mevcut olduğu görüşündeyiz.

⁵⁵ Demirbaş, s. 90-91; Öztürk/ Erdem s.399.

⁵⁶ Demirbaş, s. 91; Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 559.

Adli para cezası mevzuatta TCK 52. maddede⁵⁷ düzenlenmiştir ve infazına ilişkin kurallara CGTİHK 106. maddesinde⁵⁸ yer verilmiştir.

3. Hürriyeti bağlayıcı cezalar

Hürriyeti bağlayıcı cezalar hapis cezalarıdır. Yenisey'in de belirttiği gibi hürriyeti bağlayıcı cezalar son çare olarak uygulanan ve insan hakları ile bağdaşan

⁵⁷ TCK (m.52) “(1) Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.

(2) En az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurularak takdir edilir.

(3) Kararda, adli para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir.

(4) Hakim, ekonomik ve şahsi hallerini göz önünde bulundurarak, kişiye adli para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler halinde ödenmesine de karar verebilir. Taksit süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Kararda, taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi halinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adli para cezasının hapse çevrileceği belirtilir.”

⁵⁸ CGTİHK (m.106) “(1) Adli para cezası, Türk Ceza Kanununun 52 nci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen usule göre tayin olunacak bir miktar paranın Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.

(2) Adli para cezasını içeren ilâm Cumhuriyet Başsavcılığına verilir. Cumhuriyet savcısı otuz gün içinde adli para cezasının ödenmesi için hükümlüye 20 nci maddenin üçüncü fıkrası uyarınca bir ödeme emri tebliğ eder.

(3) Hükümlü, tebliğ olunan ödeme emri üzerine belli süre içinde adli para cezasını ödemezse, Cumhuriyet savcısının kararı ile ödenmeyen kısma karşılık gelen gün miktarınca hapsedilir.

(4) (Değişik: 26/2/2008-5739/5 md.) Çocuklar hakkında hükmedilen adli para cezasının ödenmemesi hâlinde, bu ceza hapse çevrilemez. Bu takdirde onbirinci fıkra hükmü uygulanır.

(5) Adli para cezasının hapse çevrileceği mahkeme ilâmında yazılı olmasa bile üçüncü fıkra hükmü Cumhuriyet Başsavcılığınca uygulanır.

(6) Hükümde, adli para cezası taksitle bağlanmamış ise, bir aylık süre içinde adli para cezasının üçte birini ödeyen hükümlünün isteği üzerine geri kalan kısmının birer ay ara ile iki eşit taksitte ödenmesine izin verilir. İlk taksidin süresinde ödenmemesi hâlinde, verilen ikinci taksitle ilişkin izin hükümsüz kalır.

(7) Adli para cezası yerine çektirilen hapis süresi üç yılı geçemez. Birden fazla hükümle adli para cezalarına mahkûmiyet hâlinde bu süre beş yılı geçemez.

(8) Hükümlü, hapis yattığı günlerin dışındaki günlere karşılık gelen parayı öderse hapisten çıkartılır.

(9) (Değişik: 26/2/2008-5739/5 md.) Adli para cezasından çevrilen hapsin infazı ertelenemez ve bunun infazında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz. Hapse çevrilmiş olmasına rağmen hak yoksunlukları bakımından esas alınacak olan adli para cezasıdır.”

cezalarıdır.⁵⁹ Ancak çok aşırı yüksek derecede hürriyeti bağlayıcı cezalar ve bu cezaların insanlık onuruna aykırı şekilde infaz edilmeleri AİHS'ye aykırıdır.⁶⁰

Hapis cezaları, hükümlülerin belirli hak ve yükümlülüklerle bağlı olmaları suretiyle cezaevlerinde infaz edilir. TCK'da hürriyeti bağlayıcı cezaların madde 46 da; ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve süreli hapis cezasından ibaret olduğu belirtilmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında süreli hapis cezaları, müebbet hapis cezaları ve çalışmamızın asıl konusu olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarını anlatacağız.

a. Süreli hapis cezası

Kanunda aksi belirtilmediği sürece bir aydan az ve yirmi yıldan fazla olmayan hapis cezaları süreli hapis cezalarıdır.⁶¹ Yani kural olarak kanunda aksi belirtilmedikçe bir hapis cezası bir aydan az ve yirmi yıldan fazla olamaz.⁶² Yasada suçun alt ve üst sınırları gösterilmiş ise mahkeme bu sınırlar içinde karar verir. Üst sınır belirtilmediyse en fazla yirmi yıl, alt sınır belirtilmemişse en az bir ay hapis cezasına hükmedebilir.⁶³

a.a. Kısa Süreli Hapis Cezaları

647 S. Cezaların İnfazı Hakkında Kanun (Mülga) madde 3'de "bir yıl ve daha az süreli hapis cezaları kısa süreli hapis cezalarıdır" denilmek suretiyle kısa süreli ve uzun süreli hapis cezalarının ayrımı yapılmıştır. TCK madde 49/2'de de "Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır." şeklinde bir tanım yapılmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir yıldan uzun süreli hapis cezaları da uzun süreli hapis cezalarıdır.

⁵⁹ Hapis cezalarının insan hakları ile bağdaşan cezalar olduğu uluslar arası belgeler ile de kabul görmüştür. Bu belgelere örnek olarak, Birleşmiş Milletlerin hürriyeti bağlayıcı cezalara ilişkin olarak meydana getirdiği minimum standartlar ve Avrupa Konseyinin yayınladığı hapis cezası kuralları sayılabilir.

⁶⁰ Feridun Yenisey, *Modern Ceza İnfazı ve Cezaevlerinin Yönetim Sistemi Kolokyumu*, Ankara 2001, s.10.

⁶¹ Özbek, (İstanbul 2013) s.96.

⁶² TCK (m.49/1) "Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz."

⁶³ Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 544.

Subjektif bir görüş, kesinleştiği tarihten itibaren suçlunun eğitimi ve ıslahı için makul olanağı veremeyecek kadar kısa olan hapis cezasının kısa süreli hapis cezası olarak tanımlar.⁶⁴

TCK madde 50'ye göre, kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre madde metninde yer alan seçenek yaptırımlara çevrilebilir.

Seçenek yaptırıma çevrilmeksizin kesinleşen karar ile kısa süreli hapis cezası infaz aşamasında özel usullerle infaz edilebilir. Hükümlünün, yasal temsilcisinin ve bazı hallerde savcının talebi ile özel infaz usulleri uygulanabilir. Özel infaz usulleri, cezaevi dışında infazı da mümkün kılmakta ve bu sayede hapis cezasının bireyselleşmesine hizmet etmektedir.⁶⁵ Özel infaz usulleri aynı zamanda devlete maddi bir külfet yüklemekten cezanın infazını sağlamak ve kişileri günlük ve sosyal yaşamlarından koparmamaktadır.

5275 sayılı CGTİHK m.110'da cezanın devlete maddi bir külfet yüklemekten yerine getirilmesi ve failerin sosyal hayatlarından kopmamaları için üç özel infaz şekli düzenlemiştir:

a.b. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Özel İnfaz Şekilleri

i. Hafta Sonu İnfaz

6 ay veya daha kısa süreli hükümlülük süresi olması durumunda hükümlü cezaevine her hafta cuma günleri saat 19:00'da girer ve pazar günleri saat 19:00'da çıkar. Hafta sonu infazda geçirilen her hafta sonu iki gün sayılır.

⁶⁴ Dönmezer; Erman,1997, C.2, s.645 v.d.

⁶⁵ Fatma Karakaş Doğan, *Cezanın Amacı ve Hapis Cezası*, Legal Yay., İstanbul 2010, s. 241.

ii. Gece İnfaz

6 ay veya daha kısa süreli hükümlülük süresi olması durumunda hükümlü akşam saat 19:00'da ceza infaz kurumuna girer ve ertesi sabah saat 07:00'da çıkar. Bu infaz şeklinin uygulanmasındaki amaç, hükümlünün cezaevine alınmasından dolayı kendisinin ve ailesinin ekonomik sıkıntıya girmemeleridir. Gece infazda, cezaevinde geçirilen her gece bir gün sayılmaktadır.

iii. Konutta İnfaz

6 ay veya daha kısa süreli hükümlülük süresi olması durumunda hükümlü, kadın olmalı veya altmışbeş yaşını bitirmiş olmalıdır.

Hükümlülük süresi 3 yıl veya daha az süreli olanlar için; a) Hükümlü 75 yaşını bitirmiş olmalı; b) Hükümlünün sağlık durumu, cezasını ceza infaz kurumunda çekmesine engel olacak derecede bozuk olmalı ve bu durum doktor raporu ile belgelendirilmeli; c) Hükümlünün mahkûmiyetine konu suç nedeniyle herhangi bir zarar doğmuşsa, hükümlü bu zararı tamamen gidermiş olmalıdır.

Konutta infazın en önemli avantajı, bu infazın devlete maliyetinin çok daha düşük olmasıdır. Bir diğer avantajı ise, cezanın ceza infaz kurumunda infazından kaynaklanan problemler olmaksızın infaz edilmesidir.⁶⁶

a.c. Özel İnfaz Şekillerinin Değerlendirilmesi

Hükümlü hakkında bu özel infaz usullerinin uygulanmasına, hükmü veren mahkeme veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa, bulunduğu yerdeki aynı derecedeki mahkeme karar verecektir. Hükümlünün cezasının özel infaz usulü ile çektirilmesine dair karar, hükmün infazına başladıktan sonra da verilebilir.⁶⁷

Özel infaz usulüne göre cezası infaz edilen hükümlü hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.⁶⁸

⁶⁶ Füsun Sokullu Akıncı, *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar ve Alternatifleri*, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, 21/22.01.2000, Ankara 2001, s.48.

⁶⁷ Öztürk/ Erdem. s.421.

⁶⁸ Öztürk/ Erdem. s.421.

Ayrıca geçerli bir mazeret olmaksızın uygulanan özel infaz usulünün şartlarına uyulmaması durumunda, cezanın başından itibaren ceza infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.⁶⁹

a.d. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Çevrilebileceği Seçenek Tedbirler

Kanunun öngördüğü hürriyeti bağlayıcı cezaya seçenekli cezalar, adli para cezası, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi, bir eğitim kurumuna devam ettirilme, belirli yerlere gitmenin veya belirli etkinlikleri yapmanın yasaklanması, ehliyet veya ruhsatın geri alınması veya belli bir meslek ve sanatın yapılmasının yasaklanması, kamuya yararlı bir işte çalıştırma cezalarıdır.⁷⁰

i. Adli Para Cezasına Çevirme

Kısa süreli hapis cezası adli para cezasına çevrilebilir TCK (m.52/2).

Kanun kısa süreli hapis cezalarının bir gün karşılığı ne kadar adli para cezasına sayılacağını açıkça belirtmemiştir. Ancak TCK madde 52/2 de kişinin ekonomik ve

⁶⁹ Öztürk/ Erdem s.425.

⁷⁰ TCK (m.50/1) “Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

a) Adli para cezasına,

b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,

c) En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,

d) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,

e) Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,

f) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya,

Çevrilebilir.”

diğer kişisel durumları göz önünde bulundurularak 20 ila 100 TL arasında bir miktarın günlük adli para cezası olarak hükmedilmesini öngörmüştür.

Bir suçun karşılığı kanunda hapis cezası ile adli para cezası seçenek olarak öngörüldüğü durumlarda hakim hapis cezasına hükmetmiş ise bu ceza artık adli para cezasına çevrilemez. Ancak bu hapis cezasının diğer seçenek tedbirlerden birine çevrilmesine engel teşkil etmez.⁷¹

Hakim, hapis cezasından çevrilen adli para cezasının da taksitle ödenmesine karar verebilir.

ii. Aynen İade Önceki Hale Getirme veya Zararın Tamamen Tazmin

Hakim, hürriyeti bağlayıcı bir ceza yerine, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iadesine, suçtan önceki hale getirilmesine veya tazminine karar verebilir. Bu sayede haksız fiil ile ortaya çıkan zararın, aynen iade, eski hale getirme veya tazmin yolu ile giderilmesi amaçlanmaktadır.⁷² Zararı ödeyen hükümlü serbest kalacaktır.

Sanığın meydana getirdiği zararı gidermesi, ceza adaletinin sağlanması aracı olarak görülmektedir.⁷³ Bu sayede hükümlü meydana getirdiği zararlar ve zarar gören kişi ile yüzleşmekte, zararı gidererek toplumsal yaşamın bir parçası olmaktadır.

iii. Bir Eğitim Kurumuna Devam Etme

Kısa süreli hapis cezasının yerine, hükümlünün bir meslek veya sanat edinmesini sağlamak amacıyla, en az iki yıl süre ile bir eğitim kurumuna devam etmesine karar

⁷¹ Öztürk/ Erdem. s.425.

⁷² Öztürk/ Erdem s. 426.

⁷³ Füsün Sokullu Akıncı, *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar ve Alternatif Ceza Yaptırımları*, Yeni Türkiye Dergisi, Temmuz - Ağustos 1996, S:10, s.683-684.

verilebilir.⁷⁴ İki yıllık süre alt sınır olarak gösterilmiştir, üst sınır hakim takdirine bırakılmıştır.⁷⁵ Gerek duyulan hallerde barınma olanağı olan kurum tercih edilir.⁷⁶

Tedbirin infaz şekli, İnfaz Tüzüğü madde 51’de ve Denetimli Serbestlik Yönetmeliği madde 32’de; denetleme kuralları ise, 18.04.2007 tarih ve 26497 sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe giren, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği madde 34 v.d. düzenlenmiştir.

iv. Belirli Yerlere Gitmekten veya Belirli Etkinlikleri Yapmaktan Yasaklanma

Failin almış olduğu kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak, mahkum olduğu cezanın yarısından bir katına kadar süreyle belirli yerlere gitmesinin veya belirli etkinlikleri yapmasının yasaklanabileceğini öngörmüştür. Belirli yerler ve belirli etkinlikler ile yasaklı olmasından kastedilen, hükümlünün yeniden suç işlemesini tahrik edecek etkinlik ve ortamlardan uzak durmasıdır.⁷⁷

Bu konudaki yasa maddeleri, TCK madde 50/1-d ve İnfaz Tüzüğü madde 51/4’de düzenlenmiştir. Ve infaz şekli, İnfaz Tüzüğü madde 51 ile Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği madde 33’de düzenlenmiştir.

⁷⁴ TCK (m.50/1-c) ve İnfaz Tüzüğü (m.51/3)

⁷⁵ Öztürk/ Erdem s.426 v.d.

⁷⁶ Özbek, (İstanbul 2013) s.99-101.

⁷⁷ Bu kanun maddesinin yeterince açık olmadığı hususunda Yargıtay’ın görüşü şu şekildedir; (Yar.11.CD.,5.11.2008, K:6084/11138) “Yasanın 50.maddesinin birinci fıkrasında kısa süreli özgürlüğü bağlayıcı cezanın yerine uygulanabilecek seçenek ceza türlerinin neler olduğu açıkça belirtildiği halde (d) bendinde bir cezaya yer verilmemiştir. Bu bentte, kısa süreli hapis yerine seçenek yaptırım olarak iki hususa yer verilmiş ve bu iki hususta mahkeme kararında ifade edilen, ‘bir yıl süreyle çek, poliçe, bono kullanılması ve düzenlenilmesi ile ilgili etkinliklerden yasaklanmasına’ kavramlarını içermemektedir. (...) Yasada yer alan düzenlemeden yaşam için çok gerekli olan korunan bir başka hakkı ihlal etmeyen, sadece kişiye özgü davranış ve tutumlar gibi etkinlikler olarak anlaşılması gerekmektedir. (...)” Bkz. Öztürk; Erdem a.g.e. s.372.

v. İlgili Ehliyet veya Ruhsat Belgelerinin Geri Alınması veya Belli Bir Meslek ve Sanatın Yapılmasının Yasaklanması

Mahkum olunan suçun, o meslek ve sanatın sağladığı hak ve yetkilerin kötüye kullanılması veya o meslek veya sanatın gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak işlenmiş olması sebebiyle hükmedildiyse ceza infazda tereddüde yer bırakmadan bu tedbire çevrilebilir.⁷⁸

Tedbirin süresi diğer tedbir süreleriyle aynıdır. (Hükmedilen hapis cezasının yarısından az, bir katından fazla olamaz.) Suç ile ilişkili olan ruhsatların ve ehliyetlerin geri alınması ve meslek ve sanatın yasaklanması mümkündür.

İnfaz şekli, İnfaz Tüzüğü madde 51, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu madde 14 ve Denetimli Serbestlik Yönetmeliği madde 42’de düzenlenmiştir.⁷⁹

vi. Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma, Ceza ve İnfaz Kanunu’nda iki ayrı şekilde düzenlenmiştir.

Bu düzenlemelerden birincisi; 5275 sayılı Kanunun 105. maddesinin dördüncü fıkrası gereğince; iki yıl veya daha az süre ile hapis cezasına mahkûm olanlardan hükümlülük süresinin yarısını iyi hâlle geçirenlerin, istekleri bulunmak koşuluyla kendilerinin veya kanuni temsilcilerinin veya Cumhuriyet başsavcılığının istemi üzerine, mahkûmiyet sürelerinin geriye kalan yarısını ücretsiz olarak kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasıdır.

⁷⁸ (Yar. 12.CD., 13.09.2012, K: 2012/18441) “5237 sayılı Kanun’un 50/1-d maddesindeki “belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklama” seçenek yaptırımının, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği’nin 38/son maddesine göre, fail için işlediği suçta kriminojen ortam oluşturan yer ve faaliyet olarak algılanması gerekirken, 5237 sayılı Kanun’un 53/6.maddesindeki hak yoksunluğu yaptırımı ile karışacak ve sürücü belgesini geri almadan nasıl uygulanacağı yönünde infazda tereddüt oluşturacak biçimde, “sanık hakkında hükmolunan 1 yıl hapis cezasının TCK’nın 50/1-d maddesi gereğince sanığın 1 yıl süreyle motorlu ya da motorsuz kara taşıtını kullanmaktan yasaklanması yaptırımına çevrilmesine” karar verilmesi yasaya aykırıdır.”

⁷⁹ Özбек, (İstanbul 2013) s.103-105.

İkinci düzenleme ise, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi gereğince kısa süreli hapis cezasına seçenek tedbir olarak, yukarıda saydığımız diğer tedbirlerin yanında, hâkimin kamu yararına çalışma seçenek tedbirine de karar verebilmesidir.⁸⁰

Kamu yararına çalıştırmanın tanımı CGTİHK madde 105/1’de şu şekilde düzenlenmiştir. “*Hükümlünün ücretsiz olarak bir kamu kurumunun veya kamu yararına hizmet veren bir özel kuruluşun belirli hizmetlerinde çalıştırılmasıdır.*”

Mahkemeler, denetimli serbestlik ve yardım merkezleri tarafından oluşturulup kendilerine verilen listeden, hükümlüye bir kurum önerirler. Hükümlünün bu kurumu ve işi reddetme hakkı vardır.⁸¹ Kamu yararına çalıştırmanın süresi mahkum olunan hapis cezasının yarısından az, bir katından fazla olamaz. Madde gerekçesine göre, hükümlü çalışacağı kurumda kadrolu olamaz ve kendisine ücret ödenemez.⁸²

Gerekçede bu yaptırıma örnek olarak, eğitim düzeyi uygun hükümlülerin, okuma yazma öğreten bir kursta öğretici olarak çalışması gösterilmiştir. Diğer örnekler; ağaç dikme, bahçe düzenlemesi, temizlik, çöp toplama, yol bakımı, yaşlı ve özürlü kişiler ile çalışma, hastabakıcılık, kamu kurum ve kuruluşlarına ait binaların boyanması ve onarımı, çırak eğitimi v.b.⁸³

Hapis cezalarının tarihi gelişimi incelendiğinde, zorla çalıştırma kavramının cezanın infazındaki vazgeçilmez yerini görmek mümkündür. Bu zorla çalıştırma, mağdurun zararını giderme veya hükmedilen para cezasını karşılama amacıyla uygulanmıştır.

Tüm suçların bir yönüyle kamu düzenine yönelik olduğu ve mağdurunun öncelikle toplum olduğu düşünülürse, suçluyu kamu hizmetinde çalıştırma, toplum

⁸⁰ Vehbi Kadri Kamer, *Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı*, Ankara, 2007, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, s. 324.

⁸¹ Öztürk/ Erdem s.427.

⁸² Özbek, (İstanbul 2013) s.105 v.d.; Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 556.; Demirbaş, s. 78-79.

⁸³ Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 556.

zararının karşılanmasında en iyi yolu olarak görülebilir. Hükümlünün cezası, belirlenen bir kurumda ve belirlenen saatlerde çalıştırılarak infaz edilir.⁸⁴

Kısaca bir değerlendirme yapacak olursak; kısa süreli hapis cezasının, kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına çevrilmesi ile fail hem sosyal ortamından ayrılmayacak hem de işlediği suçu kavrayarak, ıslah olarak, suçtan uzak duracaktır. Ayrıca fail devlete mali bir külfet olmayacak tam tersi kamuya yararlı bir hizmet görmüş olacaktır. Bu sayede failin işlediği suçun karşılığını bir şekilde ödemiş olduğu düşüncesiyle manevi bir rahatlama da yaşayacağı görüşündeyiz.

a.e. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Seçenek Tedbirlere Çevrilmesine İlişkin Genel Kurallar

Hâkim, hükmettiği kısa süreli hapis cezasını; suçlunun sosyal ve ekonomik durumunu, kişiliğini, duyduğu pişmanlığı ve suç fiilinin özelliklerini değerlendirerek, TCK madde 50 de sayılan ve bizim de yukarıda kısaca açıkladığımız seçenek yaptırımlardan birine çevirebilir.

TCK'nın 50. maddesinin uygulamasında hâkime geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır. Ancak hâkimin bu takdir yetkisi yine aynı maddenin 2., 3. ve 4. fıkrası ile kısıtlanmıştır.

Suçun karşılığı olarak, hapis cezası ile adli para cezası seçenekli olarak öngörüldüğü hallerde, hakim hapis cezasına hükmederse, artık bu cezayı para cezasına çeviremez.⁸⁵

Daha önce hapis cezasına mahkum edilmemiş olmak koşuluyla, mahkum olunan bir ay ve daha az süreli hapis cezası kanunda sayılan seçenek yaptırımlardan birisine çevrilmek zorundadır. Fiili işlediği sırada 18 yaşın altında veya 65 yaşın üzerinde

⁸⁴ Akıncı, (Yeni Türkiye Dergisi 1996), s.684.

⁸⁵ TCK (m.50/2) “Suç tanımında hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmiŝse; bu ceza artık adli para cezasına çevrilmez.”

olanlar için bu süre bir yıldır ve koşulları varsa hâkimin takdir yetkisi bulunmamaktadır.⁸⁶

Taksirli suçlarda hükmolunan hapis cezasının süresi ne olursa olsun, diğer koşulların varlığı halinde, sadece adli para cezasına çevrilebilir. Yani adli para cezasına çevirme bakımından, taksirli suçlarda sadece kısa süreli hapis cezaları değil uzun süreli olanlar da adli para cezasına çevrilebileceğini gösterir. Yani adli para cezasına çevirmede taksirle işlenen suçun cezasının kısa süreli olması şartı aranmamıştır.⁸⁷

a.f. Kısa Süreli Hapis Cezalarının Seçenek Yaptırımlara Çevrilmesine İlişkin Genel Değerlendirme

Suç işleyen kişi hakkında hükmolunan cezanın infazıyla hedeflenen amaç, kişiye gerçekleştirdiği haksızlık fiilinden dolayı etkin bir uyarıda bulunmak ve etkin pişmanlık duymasını sağlamaktır. Hükümlü, cezanın infazıyla gelecekte sosyal sorumluluğa sahip ve suçtan uzak bir yaşantı sürmeye yatkın bir konuma getirilmelidir. Ancak, bu amaç, bazı suçlular yönünden, sadece bir cezaya mahkum olunmakla ve hatta kişi ile ilgili olarak bir ceza yargılaması başlatılmakla da gerçekleştirilmiş olabilir.⁸⁸

Koşulları ne olursa olsun hapis cezalarının infazının tabi olduğu özel sosyolojik ve psikolojik durumlar, hükümlülerin iyileştirilmesini bazen güçleştirdiği için, hapis cezalarının zararlı etkileri sadece infaz kurumlarının koşullarının iyileştirilmesiyle engellenemez. Hürriyeti bağlayıcı cezaların sınırlandırılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Kişinin sadece belli bir cezaya mahkum olmasıyla, cezanın uyarı fonksiyonunun gerçekleşmesi ve failin bu suçtan dolayı etkin pişmanlık duyması

⁸⁶ TCK (m.50/3) “Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.”

⁸⁷ TCK (m.50/4) “Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı halinde, birinci fıkranın (a) bendine göre adli para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir halinde uygulanmaz.”

⁸⁸ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler)* 3. Baskı, Seçkin Yay., Ankara 2006, s. 597

durumunda hala hürriyeti bağlayıcı ceza yoluna gidilmesi, cezanın amacının kişiyi belli yoksunluklara maruz bırakmak, kişinin acı ve ızdırap çekmesini sağlamak olduğu şeklindeki eski anlayışın devam ettiği anlamına gelecektir. Birçok suçlunun bu sayede cezaevi ortamına girmeden de toplum düzenine uyum göstermeleri sağlanabilir. Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı, kısa süreli hapis cezası yerine seçenek yaptırımlardan birine hükmedilmesi, cezanın bireyselleştirilmesi amacı taşır.⁸⁹

Kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilmesini kısaca değerlendirmemiz gerekirse; cezanın özel önleme amacı yönünden, hürriyeti bağlayıcı cezaların etkinliği tartışılmalıdır. Bununla birlikte hükümlülerin hatalarını anlamaları, eğitimleri ve iyileştirilmeleri için gerekli önlemlerin alınması bir zorunluluktur. Özgürlükten yoksunluğun bu amaçların gerçekleşmesi açısından her zaman işe yarar nitelikte olmadığı görüşündeyiz. Bu sebeple kanunda kısa süreli hapis cezalarının yukarıda açıkladığımız seçenek yaptırımlara çevrilmesi hususundaki düzenlemenin yerinde olduğu ve uygulanmasının da zaruri olduğu kanısındayız.

b. Müebbet Hapis Cezası

TCK madde 46'da hapis cezalarının; ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve süreli hapis cezası olarak sıraladığını belirtmiştik. Müebbet hapis cezası kural olarak, hükümlünün yaşamı boyunca devam eden hapis cezası şeklindedir. Yani infazın hükümlü ölünceye kadar devam etmesidir.⁹⁰ Müebbet hapis cezası TCK madde 48'de düzenlenmiştir.

TCK ağırlaştırılmış müebbet hapis ve müebbet hapis olmak üzere iki türlü müebbet hapis cezası öngörmüştür. İki müebbet hapis cezası arasındaki fark, nitelik farkı değil infaz usullerine ilişkin farktır. Nitekim iki müebbet hapis cezası da teoride ömür boyu devam etse de 5275 S. CGTİHK madde 107/2'de müebbet hapis cezasına mahkum olanlar yirmi dört yılını çekmek suretiyle ve diğer şartların da varlığı halinde koşullu salıvermeden yararlanabilirler, demektir. Yani müebbet hapis cezasının, iyi halli olarak geçirilmesi şartıyla, fiili süresini 24 yıllla sınırlandırmıştır. Bununla birlikte

⁸⁹ Özgenç, s. 597-598.

⁹⁰ Özbek, (İstanbul 2013) s. 95.; Demirbaş, s. 70.; Öztürk/ Erdem s.414 v.d.

suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri içinde işlenen suçtan dolayı müebbet hapis cezasına mahkum edilmiş olan hükümlü otuz yılını çekmek koşuluyla ve diğer hallerin bulunması şartıyla koşullu salıvermeden yararlanabilir. Birden fazla müebbet hapis cezasına hükmedilen durumlarda, hükümlünün koşullu salıvermeden yararlanabilmesi için infaz kurumunda geçirmesi gereken süre 34 yıldır. Müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezasına hükmedildiğinde ise yine süre en fazla 34 yıldır.⁹¹

Müebbet hapis cezasının ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasından bir farkı da, müebbet hapis cezasının süreli hapis cezasına uygulanan infaz rejimine göre infaz edilmesidir. Müebbet hapis cezasına mahkum edilen hükümlünün yeniden topluma dönebilmesi mümkündür.⁹²

Müebbet hapis cezası zamanaşımı yönünden de farklıdır. Dava zamanaşımı, müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi beş yıldır (TCK m.66/1-b). Bununla birlikte, TCK'nın İkinci Kitabının Dördüncü Kısımında yazılı müebbet cezasını gerektiren suçların yurt dışında işlenmesi halinde dava zamanaşımı uygulanmaz (TCK m.66/7). Ceza zamanaşımı ise müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda otuz yıldır (TCK m.68/1-b).⁹³

c. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatı boyunca devam eden ve sıkı güvenlik rejimine göre infaz edilen hapis cezasıdır.⁹⁴ Genellikle, ölüm cezası kaldırılmadan önce bu cezayı gerektiren suçlar açısından Ceza Kanunu'nda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası öngörülmüştür.

Ölüm cezasının kanundan çıkarılması düşünüldüğünde ölüm cezasının yerine geçirilmek üzere tartışmaya açılan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına ilk olarak

⁹¹ Öztürk/ Erdem s.415; Demirbaş, s. 71-72.; Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 543.

⁹² Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 543.

⁹³ Özbek, (İstanbul 2013) s. 96.

⁹⁴ Özbek, (İstanbul 2013) s. 93.

1997 tarihli Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı madde 55 ve 58’de yer verilmiştir. Ön tasarıda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının, hükümlünün ömrü boyunca süreceği ve sıkı güvenlik rejimine göre çektirileceği bununla beraber hâkim tarafından sıkı güvenlik rejiminin kaldırılmasının mümkün olmadığı düzenlemiştir.⁹⁵

15.01.2003 tarihinde imzalanan AİHS’nin ölüm cezasını istisnalar dışında kaldıran Ek 6 Nolu Protokolü ve ardında da, 09.01.2004 tarihinde imzalanan AİHS ek 13 Nolu Protokol ile ölüm cezası tamamen kaldırılmıştır. İmzalanan bu protokol 5409 S. ve 06.10.2005 tarihli Uygun Bulma Kanunu ile yürürlüğe girmiştir. Ölüm cezasını kaldıran bir diğer uluslararası belge olan BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 1991 tarihli İkinci Seçmeli Protokolü de 28.10.2005 tarih ve 5415 S. Uygun Bulma Kanunu ile iç hukukumuzda dahil olmuştur.⁹⁶

07.05.2004 tarihinde 5170 S. Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği ile ölüm cezası mevzuatımızdan çıkarılmıştır. 765 Sayılı TCK (Mülga) madde 11, 12 ve 13’te yer alan ‘ölüm cezası’ ifadesi ‘müebbet ağır hapis cezası’ olarak değiştirilmiştir. Ve yeni TCK’da da ölüm cezasına yer verilmemiştir. Yani ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası şu an yürürlükte olan Ceza Kanunu’ndaki en ağır cezadır.⁹⁷

Dava zamanaşımı süresi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda 30 yıldır (TCK m.47) ve suçun yurt dışında işlenmesi halinde zamanaşımı uygulanmaz (TCK m.66/7), ceza zamanaşımı ise yasada kırk yıl olarak düzenlenmiştir (TCK m.68/1-a).⁹⁸

c.a. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının İnfazı

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazı diğer hapis cezalarından farklı düzenlenmiştir. Bu infaz rejimine, *sıkı güvenlik sistemi* denir. CGTİHK madde 25 ve Tüzük madde 47’de düzenlenmiştir. 5275 sayılı CGTİK madde 25’e göre;

⁹⁵ Artuk/ Gökçen/ Yenidünya, s. 859.

⁹⁶ Özgenç, s. 571-573.

⁹⁷ Demirbaş, s. 71.

⁹⁸ Özбек, (İstanbul 2013) s. 93.

- a) Hükümlü tek kişilik odada barındırılır.
- b) Hükümlüye günde bir saat açık havaya çıkma ve spor yapma hakkı tanınır.
- c) Risk ve güvenlik gerekleri ile iyileştirme ve eğitim çalışmalarında gösterdiği gayret ve iyi hale göre; hükümlünün açık havaya çıkma ve spor yapma süresi uzatılabileceği gibi kendisi ile aynı üniteye kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir.
- d) Hükümlü, yaşadığı yerin olanak verdiği ve idare kurulunun uygun göreceği bir sanat veya meslek etkinliğini yürütebilir.
- e) Hükümlü, kurum idare kurulunun uygun gördüğü hallerde ve on beş günde bir kez olmak üzere (f) bendinde gösterilen kişilere, süresi on dakikayı geçmemek üzere telefon edebilir.
- f) Hükümlüyü; eşi, altsoy veya üstsoy, kardeşleri ve vasisi, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde on beş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler.
- g) Hükümlü hiçbir suretle ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmaz ve kendisine izin verilmez.
- h) Hükümlü, kurum iç yönetmeliğinde belirtilenlerin dışında herhangi bir spor ve iyileştirme faaliyetine katılamaz.
- i) Hükümlünün cezasının infazına, hiçbir surette ara verilmez. Hükümlü hakkında uygulanacak tüm sağlık tedbirleri, tıbbi tetkik ve zorunluluklar hariç ceza infaz kurumlarında, mümkün olmadığı takdirde tam teşekküllü devlet ya da üniversite hastanelerinin tek kişilik ve yüksek güvenlikli mahkûm koşullarında uygulanır.”

CGTİHK madde 25’te sayılan infaza ilişkin esasların yanı sıra CGTİHK madde 9/2’de de “ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanların cezaları, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarında çektirilecektir” şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır.

Kanun maddesi incelendiğinde cezanın amacı ve ceza infazının amaçları ile örtüşmeyen bir düzenleme olduğu görülmektedir. İnfazın gerçek amaçlarından biri iyileştirme ve bu da büyük ölçüde, çalıştırma ile mümkündür. Ancak bu kanun maddesiyle çalıştırma bile yasaklanmıştır. Aslında infazda ıslah ve yeniden topluma kazandırma bir kenara bırakılmış, infaz rejimi, güvenlik ve yalıtma üzerine kurulmuştur.

c.b. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının Amacı

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ve müebbet hapis cezası belirsiz bir süre için verilir ancak mahkumlarının cezaevinde geçirmeleri gereken süre her ülkede farklılık gösterir.

Ölüm cezasının birçok ülkede kaldırılmasıyla müebbet hapis cezasına hükmedilenlerin sayısı artmıştır. Müebbet hapis cezalarında bile hükümlünün bir gün özgürlüğüne kavuşması mümkündür. Ancak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ve müebbet hapis cezası, ıslah amacından öte, tehlikeli olduğu düşünülen suçluya karşı toplumun korunması aracı olarak görülmektedir.⁹⁹

c.c. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası ve Koşullu Salıverme

5275 Sayılı İnfaz Kanunu'nda, koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanması açısından, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edilenler, işledikleri suçun tipine göre sınıflandırılmıştır. 5275 Sayılı İnfaz Kanunu madde 107/2-4'e göre; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edilenler, 30 yılını iyi halli olarak geçirdikleri takdirde şartla salıverilirler.

Birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile birlikte müebbet hapis cezasına mahkum edilenlerin koşullu salıverilme için cezaevinde geçirmesi gereken süre 36 yıl olarak düzenlenmiştir.

5275 Sayılı İnfaz Kanunu madde 107/4'e göre, mahkumiyetin nedeni, suç işlemek suretiyle örgüt kurmak veya yönetmek veya örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen bir suça ilişkin ise, ceza infaz kurumunda geçirilmesi gereken süre ilk durumda 36 yıl ve ikinci durumda 40 yıl olarak hesaplanacaktır.¹⁰⁰

⁹⁹ Yener Ünver/ Kayıhan İçel/ Füsün Sokullu Akıncı/ İzzet Özgenç/ Adem Sözüer/ Fatih Mahmutoglu, *Ceza Hukuku Yaptırım Teorisi* 3. Kitap, Beta Yayınevi, İstanbul 2000, s.81 v.d.

¹⁰⁰ Öztürk/ Erdem s.414.; Özbek/ Kanbur/ Bacaksız/ Doğan/ Tepe, s. 545.

5275 Sayılı İnfaz Kanunu m.107/16'da yer alan suçlardan birinin örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması nedeniyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar hakkında şartla salıverilme hükümleri uygulanmaz. Sayılan bu suçlar TCK'nın ikinci kitap, dördüncü kısmındaki, 'Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar, Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar ve Milli Savunmaya Karşı Suçlar, başlıklı bölümlerinde yer alır.

Bahsi geçen kategoride yer alan suçlar için, mahkumun infaz aşamasında iyi halli olup olmadıklarına bakılmaksızın koşullu salıverme yolu kapatılmıştır.

c.d. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasına İlişkin Genel Değerlendirme

Hükümlüler belirli koşullar altında salıverilseler de cezanın yaşam boyu sürecek etkileri, bu belirsizliğe göre planlanmaktadır.

Müebbet hapis cezasının mahkumlar üzerindeki en olumsuz tarafı ceza infaz kurumunda kalınacak sürenin belirsizliği ile infaza başlanmasıdır. Bu belirsizlik cezanın önleme amacı açısından da insan onuru ve kişiliğine aykırı oluşu nedeniyle de tartışmalıdır. Müebbet hapis cezasının önleyici hapsedme olarak ele alınması ancak tekrarlayan şiddet ve cinsel saldırı suçları açısından değerlendirilebilir. Tehlikelilik halinin devamına göre hapis cezası hükümlünün yaşamı boyunca sürdürülebilir.¹⁰¹

Meydana gelen gelişmeler özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de müebbet hapis cezasının uygulanma sıklığının yakın gelecekte daha da artacağını göstermektedir. Her iki ülkede de insan öldürme suçu için müebbet hapis cezası uygulanması zorunludur. Üstelik bu ülkelerde mahkemeler müebbet hapis cezasını özellikle toplumun korunmasında bir araç olarak kullanmaktadır. Ancak bunun adaletsizliğe yol açtığı ve daha önce suç işlediği gerekçesiyle suçluların müebbet hapis cezasına mahkum edilmesine neden olduğu görülmektedir. Oysa toplumun korunması için insanların ömür boyu hapsedilmesi kabul edilemez. Bu nedenle belirlenmiş olan

¹⁰¹ Karakaş-Doğan, s. 162.

minimum sürenin sonunda mahkemelerin bu suçluların tahliye tarihlerini tespit etmesi gerekir. Gerekirse suçlular, toplum açısından tehlike oluşturmadıkları konusunda şartla tahliye kurulunun ikna edilmesi koşulu ile daha erken de salıverilmelidir.¹⁰²

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi verdiği son kararlarda, işlediği suç ne kadar kötü olursa olsun her hükümlünün en azından insancıl bir salıverilme olasılığına sahip olmasına dikkat çekmiştir.¹⁰³

Daha önce de belirttiğimiz gibi müebbet hapis cezasına mahkum edilen bir hükümlünün yeniden özgürlüğüne kavuşabilme umudunun bulunması gerekir. Gerçekten bugün genel olarak kabul edildiği üzere hükümlünün yeniden topluma dönme umudunu besleyecek af ya da özellikle koşullu salıverilme olanağı mevcut olmalıdır. Dönmezer, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yaptırımını, ölüm cezasına benzeterek eleştirmiş ve fail hakkında ölüm cezası verilmiş gibi uygulamaya neden olacağını savunmuştur. Yazara göre bu ceza türü, öldürme dışında ölüm cezasını yürürlükte tutacaktır.¹⁰⁴

¹⁰² Karakaş-Doğan, s. 163.

¹⁰³ Karakaş-Doğan, s. 166 v.d.

¹⁰⁴ Sulhi Dönmezer, *Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Ön Tasarısının Temel Niteliği ve Kapsamı*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2/2002, İstanbul 2002.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ HUKUKUNUN AMACI VE İLKELERİ

I. CEZA İNFAZ HUKUKUNUN AMACI

A. Genel Olarak

Modern ceza infaz hukukunun amacı, hükümlünün insan onuruna yaraşır asgari standartlarda yaşama ve yeniden topluma dönme hakkına saygı göstererek, onu geliştirecek bir ceza infaz süreci planlamaktır. Günümüzde cezanın infazı ile ulaşılmak istenen meşru amaç, yeniden sosyalleşmeyi sağlamak ve yeniden suç işlenmesini önlemek olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁵

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenen amaç, 5275 Sayılı İnfaz Kanunu m. 3’de şöyle belirtilmiştir: *“Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenen amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.”* Bu kanun maddesi sayesinde infazın temel amaç ve hedeflerinin sınırı çizilmiştir. Bu bağlamda; 5275 Sayılı İnfaz Kanunu’nun, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen amaç iki ana başlık altında incelenebilir:

- Önleme amacı
- Failin yeniden sosyalleşmesi amacı

¹⁰⁵ Karakaş-Doğan, s. 225 vd.

Gerçekten hüküm, infazın “öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak” ifadeleriyle önleme amacını; “hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak” şeklindeki ifadesiyle de yeniden topluma kazandırmak amacını ortaya koymaktadır.¹⁰⁶

İnfaz hukukunun amacı 3 ana ilke ile açıklanabilir.¹⁰⁷

- 1- Toplumun suçludan korunması
- 2- Suçlunun cezasının kefaretinin ödemesi
- 3- Suçlunun ıslah edilmesi ve yeniden topluma kazandırılması

Cezanın kefaretinin ödenmesi; failin işlediği suçun Ceza Kanunu’nda ön görülen cezayı çekmesini yani suçun bedelini ödemesini ifade eder. Hukuka aykırı hareketi nedeniyle maruz kalacağı yaptırımın vereceği acı ve ızdırabı çekmek zorunda olduğu ve adaletin ancak bu şekilde sağlanacağı düşünülse de bu amacın modern çağda büyük ölçüde terk edildiği bir gerçektir. Cezaların infazı ile suçluyu ayrıca cezalandırmanın ya da öç almanın amaçlanmadığı kanun maddesinden de açıkça anlaşılmaktadır.

İnfazın gerçek amacı; hükümlünün gelecekte tekerrürden uzak kalabilmesi yeteneğini sağlamaktır. Cezanın infazı, suçu, yani sapıcı davranışı, kişinin sevk ve idare zafiyeti olarak anlar ve kişisel asgari donanımla, sonradan iyileştirme anlamında uygun davranışı bir yapı içinde oluşturur. Fiil, bu anlamda failin eseri olarak geçerlidir. Alman Federal Anayasa Mahkemesi de verdiği kararlarda, hürriyeti bağlayıcı cezanın infazının açıkça ortaya çıkan amacı olarak, yeniden sosyalleştirmeyi işaret etmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Özbek, (İstanbul 2013) s. 44.

¹⁰⁷ Yılmaz Sağlam, *İnfaz ve İnfaz Hukuku Kavramları Üzerine Bir İnceleme*, TBBD 1995/4. İnternet Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1995-19954-922> Erişim Tarihi: 11.07.2014.

¹⁰⁸ Timur Demirbaş, s. 39.

B. Önleme Amacı

Önleme amacı bakımından, cezalandırma geleceğe dönüktür. Zira suç, zaten işlenmiştir. O halde, asıl olan suçlu olup, amaç onu uslandırarak yeniden suç işlemesine engel olmaktır. Ceza, tek başına bir amaç olamaz. Ceza, toplumu oluşturan bireyler üstündeki etkisiyle toplumu (genel önleme), suçlu üstündeki önleme etkisi ile de suçluyu (özel önleme) suç işlemekten alıkoyacaktır.¹⁰⁹

Genel önleme düşüncesine göre fail, başka suçların işlenmesini engellemek için cezalandırılır. Cezanın amacı öç alma veya faile acı çektirmek değildir. Asıl amaç ceza tehdidini kullanarak yasada suç olarak tanımlanan fiillerin öğretilmesi ve yasalara bağlı olarak yaşanılmasını sağlamaktır.

Özel önleme etkisi ise failin topluma zarar vermeyecek hale getirilmesini amaçlar. Bu bağlamda, ceza suçluyu ıslah etmek suretiyle, tekrar suç işlemesine engel olmalıdır.

Görüldüğü üzere bugün infaz hukukunda cezanın daha çok önleme, önleme amacı içinde de özel önleme amacı öne çıkmıştır: Failin yeniden topluma kazandırılması (pozitif özel önleme) ve toplumun suçtan korunması (negatif özel önleme). Gerçekten infaz hukukunun esaslı amacı failin yeniden suç işlemesini önlemek, hükümlünün gelecekte tekerrürden uzak kalabilme yeteneğini sağlamaktır.¹¹⁰ İnfaz, sadece faili hapisanede tutarak toplumu koruma amacı taşıyamaz. Tam tersine suç işleyen yeniden toplum için faydalı bir kişi olarak hayatına devam edebilmesi için gerekli koşulları sağlamalıdır. Suç işleyen kişi, ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukukunda obje olarak görülmez, hakları ve yükümlülükleri bulunan bir kişi olarak kabul edilir. Bu anlayış infaz hukukunda da geçerlidir. Suçlu sadece suçlu olarak tanımlanmaz, suçlu ya da hükümlü de hakları ve yükümlülükleri olan bir hukuk süjesidir.

¹⁰⁹ Özbek, s. 45.

¹¹⁰ Timur Demirbaş, *Cezaevlerinde Yeniden Topluma Kazandırma Sorunları*, in: İnfaz Hukukunun Sorunları, s. 146.

C. Yeniden Topluma Kazandırma Amacı

Sosyalleşme, insanların sosyal dünyalarının davranışlar, normlar, kurallar ve değerler standartlarıyla şekillenmesi sürecidir. Yani sosyalleşme insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması, toplumla bütünleşmesi ya da özdeşleşmesi anlamına gelir. Sosyalleşmenin değişik tanımları verilebilir.

- Bireyin belli bir grup veya topluluğa katılarak, o grubun yaşama tarzını öğrenmesidir.
- Bireylerin kendi aralarında, ferdi grupla, grupların kendi aralarındaki ilişkiler ve etkileşimi sırasında bazı davranış kalıplarının öğrenilmesidir.
- Toplumun değerlerini, normlarını, beklentilerini önce öğrenip daha sonra kişiliğinin bir parçası haline getiren bireylerin, topluma mal olması sürecidir.¹¹¹

Genel olarak, kişinin içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olma sürecine sosyalleşme denir. Kişi ve toplum ilişkisini ifade eden sosyalleşme, bir bakıma bu disiplinler arasındaki köprüyü de kurmaktadır. Sosyalleşme doğumla başlayan çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir. Başta aile olmak üzere eğitim, iş tecrübesi, ekonomik ve kültürel etkenler de sosyalleşme üzerinde etkin bir rol oynar.

Bugün infazın amacı olarak, iyileştirme yani hükümlünün eğitimi değil, onun yeniden sosyalleştirilmesi, diğer bir deyişle topluma kazandırılması olduğu ifade edilmektedir. O halde yeniden topluma kazandırma; hükümlünün gelecekte sosyal sorumluluk anlayışı içinde suçtan uzak bir hayata yöneltilmesi için cezaevinde gösterilen gayretlerin toplamıdır.¹¹²

Hükümlü ve tutukluların yeniden sosyalleştirilmesine ilişkin düzenlemeler uluslararası kurallarda da desteklenmiştir. Avrupa Konseyi Cezaevi Kuralları m.65-66'da bu hususa yer verilmiştir.

¹¹¹ Özbek, s. 46.

¹¹² Demirbaş, s. 163

'Madde 65- Toplumun görevleri, tutuklunun serbest bırakılmasıyla bitmemektedir. Bu itibarla, kendisine karşı beslenen önyargıyı azaltacak ve ona toplumdaki yerini yeniden almasını sağlayacak ve serbest kalan tutukluya "hapishane sonrası" etkili bir yardım yapacak güç ve yetkide, resmi ve özel kuruluşların bulunması gerekecektir.

*66- Bir cezaya ya da özgürlükten yoksun bırakacak bir önleme mahkum olmuş kişilere uygulanacak davranışların amacı, mahkumiyet süresinin el verdiği ölçüde serbest bırakıldıklarında onlarda, yasalara saygılı ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yaşam için gerekli irade ve çalışmaya hazır olma arzusu yaratmaya yönelik olmalıdır. Tutuklulara karşı yapılacak davranışlar onların kendi kendilerine saygılı olmalarını teşvik edici ve sorumluluk duygularını geliştirici nitelikte olmalıdır.'*¹¹³

Bu amaca öncelikle kurum içindeki yaşam şartlarını mümkün olduğunca normal yaşam şartlarına uydurmakla ulaşılabilir. Açık ve yarı açık cezaevleri, sosyal ve kültürel aktiviteler, ziyaret, mektuplaşma, boş, hükümlünün kişisel eşyalarını kullanmasına izin verilmesi, hükümlünün özel hayatına müdahalede takdir yetkisinin mümkün olduğunca az kullanılması ve insan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkesi çerçevesinde genel nezaket kurallarına uyulması hep bu amacı sağlamaya yöneliktir.

Ancak yeniden topluma kazandırmada dikkat edilmesi gereken husus, uygulanacak programın hükümlüyü insan onuruna aykırı bir şekilde bir obje haline getiren ve katlanmak zorunda kalacağı bazı davranışlara yönlendirmeye dönüşmemesidir. Hükümlünün katılımcı rolü ön planda olmalıdır. Böyle bir programda bireyselleştirmeye önem verilmeli, hükümlünün yeniden suç işlemesini önlemeye yönelik olarak üretken olması teşvik edilerek cezaevinin doğal olmayan, hükümlüyü normal yaşamdan uzaklaştıran ruhsal ve bedensel etkilerinden uzak tutulmasına çalışılmalıdır. Hükümlü cezaevinde insan olma ruh ve kimliğinden koparılmamalıdır.¹¹⁴

Yeniden topluma kazandırma amacının tüm hükümlüler için güdüldüğü unutulmamalıdır. Bu bağlamda müebbet hapis cezası ile cezalandırılmış olan

¹¹³ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Yayınları, *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Avrupa Cezaevi Kuralları Başlıklı Tavsiye Kararı* s. 427 - 428, İnternet Adresi: <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/413-433.pdf> erişim tarihi: 12.07.2014

¹¹⁴ Veli Özer Özbek, *İnfaz Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2.Baskı, Eskişehir 2013, s. 85.

hükümlünün de infaz sonrası topluma yeniden döneceği unutulmamalı, infazın esasları buna göre düzenlenmelidir. Bu yönüyle müebbet hapis cezası alan hükümlünün bir gün özgür kalabilme şansı daima açık tutulmalıdır.¹¹⁵

1. İyileştirme Suretiyle Topluma Kazandırma

Yeniden topluma kazandırma amacı, idareye, infazın organizasyonunu topluma kazandırma amacına uygun olarak biçimlendirme yükümü getirmektedir. Personel ve teçhizat olarak infaz, hükümlünün yeniden suç işlemeksizin sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaya uygun ve elverişli bir şekilde biçimlendirilmelidir.¹¹⁶

CGTİHK m. 7 de iyileşme amacına nasıl ulaşılacağı şu şekilde belirtilmiştir:

“ (1) Hapis cezalarının infazında hükümlülerin iyileştirilmeleri amacını güden programların başarısı, elde ettikleri yeni tutum ve becerilerle orantılı olarak ölçülür. Bunun için iyileştirme çabalarına yönelik olarak hükümlünün istekli bulunması teşvik edilir.

(2) Hapis cezasının, kendisinde var olan zararlı etki yapıcı niteliğini mümkün olduğu ölçüde azaltacak biçimde düzenlenecek programlar, usuller, araçlar ve zihniyet doğrultusunda yerine getirilmesi esasına uyulur. İyileştirme araçları hükümlünün sağlığını ve kişiliğine olan saygısını korumasını sağlayacak usûl ve esaslara göre uygulanır.”

İyileştirmenin tanımını yapacak olursak; hükümlünün eğitilmesi yoluyla ve gerekli olduğu durumlarda tedavi edici faaliyetlerde bulunarak, sosyal ve ekonomik yaşama ilişkin ortak ödevlere katılımını içine alan tedbirlerden oluşmaktadır. Amaç suç işleme eğiliminin ortadan kaldırılmasıdır.

CGTİHK birinci kitabının dördüncü kısmı ‘İyileştirme’ başlığı altında hükümlüye bireyselleştirilmiş iyileştirme programlarında gözetilecek ölçütler

¹¹⁵ Özbek, (İstanbul 2013) s. 49.

¹¹⁶ Özbek, (İstanbul 2013) s. 50.

gösterilmiştir. Bunlar; hükümlünün geçmişi, suçluluk nedeni, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, taşıdığı tehlike halleri, cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisinin ne olduğudur.

CGTİHK m. 73'e göre:

(1) Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike halleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.

(2) Hükümlü, amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir.

Madde metninde, kurumlarda eğitim ve psiko-sosyal hizmet servislerince işaret olunan ölçütler ve beklentiler doğrultusunda, hükümlülerin gereksinmelerini karşılayacak programlarının hazırlanması ve uygulanması zorunlu kılınmaktadır. İyileşme programlarının hükümlü veya kurumun durumuna göre farklı mekanlarda yürütülmesi olanaklıdır. Madde metninde, hükümlülerin iyileştirme programları gereğince bir kurumun farklı bölümlerinde barındırılmasına veya bulunduğu kurum bu iyileştirme programının gerçekleşmesine uygun değil ise başka bir kuruma gönderilebilmesine olanak tanımaktadır.¹¹⁷

2. Denetimli Serbestlik

2005 yılında, ceza adalet sisteminin esasını teşkil eden temel kanunlar olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK)'un yürürlüğe girmesi ile birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde ve 2005 yılına kadarki Cumhuriyet döneminde, denetimli serbestlikle benzerlik gösteren bir takım kurumlar bulunmakla birlikte, hiçbirisi modern anlamda denetimli serbestlik

¹¹⁷ Gürsel Yalvaç, *Karşılaştırmalı ve Gerekçeli TCK, CMK, CGTİK ve İlgili Kanunlar ve Yönetmelikler*, Adalet Yayınevi, Ankara 2007, s. 1175.

düzenlemesi niteliğinde değildi. Bu dönemde denetimli serbestlik, bir teşkilatlanma biçimi olarak ortaya çıkmadığından ve kanunlarda bunun yeterli kanuni zemini bulunmadığından, öngörülen benzer düzenlemeler de istenildiği ölçüde uygulanamamıştır. Ancak ceza infaz kurumlarında yaşanan aşırı kalabalıklaşma, kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum edilenlerin sayısındaki fazlalık ve son yıllarda hafif suçlar işlemiş olan suçluların toplum içerisinde rehabilite edilmesinin tercih edilmesine yönelik anlayışın yaygınlaşması, hem suçlulara hem de suç mağdurlarına yardım anlayışının gelişmesi gibi nedenlerle denetimli serbestlik sisteminin kurulması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu doğrultuda bir ceza adalet kurumu olarak denetimli serbestlik, uzun süren hazırlık çalışmalarından sonra, 2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza mevzuatında toplum içinde infazı öngörülen yaptırım ve tedbirlerin yerine getirilmesi ile suç mağdurları ve failere yardım edilmesi amacıyla 2005 yılında yapılan düzenlemeler sayesinde ceza adalet sistemi içerisindeki yerini almıştır.¹¹⁸

a. Denetimli Serbestlik Kavramı¹¹⁹

Suç teşkil eden fiil ile bu fiilin karşılığı olarak uygulanacak müeyyideyi belirleyen hukuk kurallarının tümüne birden ceza hukuku denilmektedir. Ceza hukuku bir takım normlar (kurallar) koyarak bunlara tüm bireylerin uymasını ceza tehdidi altında emreder. Uygulanış şekli ve türleri bugün değişmiş olsa dahi, toplumun kınama duygusunu açıklayan, failin kusuru ile orantılı olarak verilen, uygulandığı kişi üzerinde acı ve ıstırap veren, bozulmuş olan toplum düzenini eski haline getirmeyi amaçlayan yaptırım cezadır.¹²⁰ Cezalar, cana, özgürlüğe ve mala yönelik olabilir. Çağdaş anlamda ceza hukuku sadece cezalandırıcı değil, aynı zamanda suçu önleyici tedbirleri de içeren bağımsız ve özerk bir hukuk dalı olup, insan haklarını koruyan sosyal bir savunma aracıdır.¹²¹

¹¹⁸ Hakan A. Yavuz, *Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci*, TBB Dergisi, Ankara 2012, s.338-339.

¹¹⁹ DSYMKKY (m.4/h) “Denetimli serbestlik: Mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı, ifade eder.”

¹²⁰ Sulhi Dönmezer/ Sahir Erman/ *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınevi, İstanbul 1994, C.2, s.7.

¹²¹ Ahmet Taşkın, *Türkiye'nin Cezaevi Gerçeği*, Ankara 2004, s.200.

Failin ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılması ve yeniden suç işlemesinin önlenmesi; failin yeteneklerinin geliştirilmesi ve toplumsal hayatta verimli olması için imkanlar sunulması; zor kullanma ve tecritten ziyade, işbirliği ve toplumsal bütünleşmenin teşvik edilmesi; bozulan sosyal dengenin ve toplumsal barışın yeniden sağlanması; toplumsal yapının güçlendirilmesi ve böylece kamu güvenliğinin artırılması; adaletin gerçekleştirilmesi sürecine suçtan etkilenen toplumun katılması ve toplumun suçun toplumsal nedenlerini anlama ve buna karşı tepki verme yeteneğinin geliştirilmesi; adalet sisteminin maliyetini azaltıcı ve gecikmesini önleyici usuller geliştirilmesi hedeflenmektedir.¹²²

Suçluların ıslahı ile ceza ve tedbirlerin bireyselleştirilmesi yolundaki en etkili sistemlerden birisi, denetimli serbestlik sistemidir. Bu sistem ile şüpheliye ve sanığa, belirlenecek olan deneme süresinde, sosyal çevrelerinden koparılmadan toplumda kalma şansı verilerek, toplum düzenini sağlayan kurallara uyma isteklerini ispat etme fırsatı sunulmaktadır. Suç işleyen kişilerin topluma yeniden uyum sağlamalarını ve bu sosyal intibak sürecini kolaylaştıran; geniş anlamda denetim ve yardımın birleşmesi ile sosyo-pedagojik temelde tanımlanan bir yaptırım metodudur.¹²³

Denetimli serbestlik konusunda yapılan başka bir tanımda; şüpheli veya hükümlünün gözetiminin düzenlenmesi ve uygulanması, verilen görevler ve getirilen kısıtlamalar dahil hapis cezası ile ilişkili olmayan cezaların infazının denetlenmesi, tecil edilen hapis cezasının denetim süresi boyunca hükümlünün davranışlarının denetlenmesi ve suçlulara, daha doğru bir yaşam sürmeleri, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından getirilen koşulları yerine getirmeleri ve böylelikle bozulmuş olan hukukî ve toplumsal ilişkilerin düzeltilmesi amacıyla bireysel yardım sağlanması ve ikna edilmeleri anlamını kapsayan bir sistemdir.¹²⁴

¹²² Ekrem Çetintürk, *Onarıcı Adalet*, HD Yayıncılık, Ankara 2008, s.11.

¹²³ Necati Nursal/ Selcen Ataç, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Yetkin Yayınevi, Ankara 2006, s.33.

¹²⁴ Mustafa Sağıroğlu, *Koşullu Salıverilme, Mükerrerlik, Özel İnfaz Usulleri ve Denetimli Serbestlik Sistemi ile İlişkileri*, Adalet Dergisi, Ankara 2006 İnternet adresi: http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/24.sayi/09_26_09.htm Erişim tarihi: 13/07/2014.

En geniş anlamıyla denetimli serbestlik bir suçlunun topluma rehabilite edilmiş bir şekilde yeniden uyum sağlamasına katkıda bulunacak tüm faaliyetleri kapsar. Bu anlamda denetimli serbestlik daha düşük suç oranına, daha az yeniden suç işlemeye ve daha güvenli bir topluma götüren sosyal ve cezai politikanın bir parçası olarak görülür.¹²⁵

Denetimli serbestlik hizmetleri, soruşturma aşamasından infazın tamamlanması aşamasına kadar verilmektedir. Bu hizmetin bir parçası olan koruma ve yardım hizmetleri, infazın tamamlanmasından sonra da yapılmaktadır.¹²⁶

Denetimli serbestlik sistemi uygulanarak cezaların infazında esas alınacak düzenleme 05.04.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6291 sayılı kanunun¹²⁷ birinci maddesi ile 5275 sayılı kanunun¹²⁸ 105 inci maddesinden sonra gelmek üzere 105/A maddesi eklenmek suretiyle oluşturulmuştur. Bu maddeye göre;

“Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazı

MADDE 105/A – (1) Hükümlülerin dış dünyaya uyumlarını sağlamak, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini ve güçlendirmelerini temin etmek amacıyla;

a) Açık ceza infaz kurumunda cezasının son altı ayını kesintisiz olarak geçiren,

b) Çocuk eğitim evinde toplam cezasının beşte birini tamamlayan,

koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan iyi hâlli hükümlülerin talebi hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına, ceza infaz kurumu idaresince hükümlü hakkında hazırlanan değerlendirme raporu dikkate alınarak, infaz hâkimi tarafından karar verilebilir.

(2) Açık ceza infaz kurumuna ayrılma şartları oluşmasına karşın, iradesi dışındaki bir nedenle açık ceza infaz kurumuna ayrılamayan veya bu nedenle kapalı

¹²⁵ İbrahim Usta/ Hakan Öztürk, *Denetimli Serbestlik*, Ceza Hukuku Dergisi, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2010, s.6.

¹²⁶ Vehbi Kadri Kamer, *Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi*, Adalet Dergisi, 31. Sayı, Mayıs 2008, Erişim tarihi: 12.07.2014 İnternet adresi: http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/31.sayi/09_46_32.htm

¹²⁷ Ceza ve Güvenlik tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

¹²⁸ 13/12/2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun

ceza infaz kurumuna geri gönderilen iyi hâlli hükümlüler, açık ceza infaz kurumuna ayrılma şartlarının oluşmasından itibaren en az altı aylık sürenin geçmiş olması durumunda, diğer şartları da taşımaları hâlinde, birinci fıkrada düzenlenen infaz usulünden yararlanabilirler.

(3) Yukarıdaki fıkralarda düzenlenen infaz usulünden;

a) Sıfır-altı yaş grubunda çocuğu bulunan ve koşullu salıverilmesine iki yıl veya daha az süre kalan kadın hükümlüler,

b) Maruz kaldıkları ağır bir hastalık, sakatlık veya kocama nedeniyle hayatlarını yalnız idame ettiremeyen ve koşullu salıverilmesine üç yıl veya daha az süre kalan hükümlüler,

diğer şartları da taşımaları hâlinde yararlanabilirler. Ağır hastalık, sakatlık veya kocama hâli, Adli Tıp Kurumundan alınan veya Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca düzenlenip Adli Tıp Kurumunca onaylanan bir raporla belgelendirilmelidir.

(4) Adli para cezasının ödenmemesi nedeniyle, cezası hapse çevrilen hükümlülerin yukarıdaki fıkralardaki infaz usulünden yararlanmalarında, hak ederek tahliye tarihi esas alınır.

(5) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle cezasının infazına karar verilen hükümlünün, koşullu salıverilme tarihine kadar;

a) Kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılması,

b) Bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulması,

c) Belirlenen yer veya bölgelere gitmemesi,

d) Belirlenen programlara katılması, yükümlülüklerinden bir veya birden fazlasına tabi tutulmasına, denetimli serbestlik müdürlüğünce karar verilir. Hükümlünün risk ve ihtiyaçları dikkate alınarak yükümlülükleri değiştirilebilir.

(6) Hükümlünün;

a) Ceza infaz kurumundan ayrıldıktan sonra, talebinde belirttiği denetimli serbestlik müdürlüğüne üç gün içinde müracaat etmemesi,

b) Hakkında belirlenen yükümlülüklerle, denetimli serbestlik müdürlüğünün hazırladığı denetim ve iyileştirme programına, denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerileriyle hakkında hazırlanan denetim planına uymamakta ısrar etmesi,

c) Ceza infaz kurumuna geri dönmek istemesi,

hâlinde, denetimli serbestlik müdürlüğünün talebi üzerine, koşullu salıverilme tarihine kadar olan cezasının infazı için kapalı ceza infaz kurumuna gönderilmesine, infaz hâkimi tarafından karar verilir.

(7) Hükümlü hakkında;

a) İşlediği iddia olunan başka bir suçtan dolayı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 100 üncü maddesinde sayılan nedenlerle tutuklama kararı verilmesi,

b) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanmaya başlanmasından önce işlediği iddia olunan ve cezasının üst sınırı yedi yıldan az olmayan bir suçtan dolayı soruşturma veya kovuşturmayla devam edilmesi,

c) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanmaya başlandıktan sonra işlediği iddia olunan ve cezasının alt sınırı bir yıl veya daha fazla olan kasıtlı bir suçtan dolayı soruşturma veya kovuşturma başlatılması,

hâlinde, denetimli serbestlik müdürlüğünün talebi üzerine, infaz hâkimi tarafından, hükümlünün kapalı ceza infaz kurumuna gönderilmesine karar verilir. Hükümlü hakkında soruşturma sonucunda kovuşturmayla yer olmadığı veya kovuşturma sonucunda beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, davanın reddi veya düşme kararı verilmesi hâlinde, hükümlünün cezasının infazına denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak devam olunmasına infaz hâkimi tarafından karar verilir.

(8) Denetimli serbestlik müdürlüğüne müracaat etmesi gereken sürenin bitiminden itibaren iki gün geçmiş olmasına karşın müracaat etmeyenler ile kapalı ceza infaz kurumuna iade kararı verilmesine rağmen iki gün içinde en yakın Cumhuriyet başsavcılığına teslim olmayan hükümlüler hakkında, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 292 nci ve 293 üncü maddelerinde yazılı hükümler uygulanır.

(9) Yükümlülüklerin gereklerine ve denetim planına uygun davranan hükümlünün koşullu salıverilmesi hakkında denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, 107 nci ve 108 inci maddeler uyarınca işlem yapılmak üzere ilgili mahkemeye gönderilir.

(10) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezaların infazına ilişkin esas ve usuller yönetmelikle düzenlenir.”¹²⁹

CGTİHK tarafından öngörülen ve koşullu salıverilen hükümlünün tabi tutulacağı denetim süresi, hükümlü tarafından infaz kurumunda geçirilmesi gereken sürenin yarısı kadardır. Ancak bu süre, süreli hapislerde hak ederek (bihakkın) tahliye tarihini geçemez. (CGTİHK m.107/6)¹³⁰ Örneğin; örgütlü suçtan 20 yıl hapis cezasına mahkum

¹²⁹ İlgili kanun değişikliğine ilişkin bkz. Anayasa Mahkemesi, Esas: 2014/14, Karar: 2014/77.

¹³⁰CGTİHK (m.107/6) *Koşullu salıverilen hükümlünün tâbi tutulacağı denetim süresi, yukarıdaki fıkralara göre infaz kurumunda geçirilmesi gereken sürenin yarısı kadardır. Ancak süreli hapislerde hak ederek tahliye tarihini geçemez.*

edilen bir hükümlü, CGTİHK m. 107/4¹³¹ gereğince, hükümlülük süresi dörtte üçünü, yani 15 yılını iyi hal ile geçirdiği takdirde koşullu salıverilebilecektir. Bu hükümlünün denetim süresi, infaz kurumunda geçirilmesi gereken 15 yılın yarısı, yani 7,5 yıl olmakla birlikte, bu süre hiçbir şekilde bihakkın tahliye tarihini geçemeyeceğinden, denetim süresi 5 yıl olacaktır.¹³²

b. Denetimli Serbestlik Sisteminin Amacı ve Yararları

Denetimli Serbestlik Sisteminin amaçlarını şu şekilde belirlemek mümkündür:¹³³

- Sınırları yasal bir çerçeveye belirlenmiş olan belirli kategorilerdeki suçlar için uygulanan sistemle, adli makamların kararları doğrultusunda suç işleyen kimsenin denetimini yürütmek,
- Denetim altındaki hükümlüye gerekli sosyal ve psikolojik desteklerin sunulmasıyla rehabilite olmasını sağlamak, bu yolla topluma yeniden uyum sağlamasını kolaylaştırmak,
- Mağdurun uğradığı zarar telafi edilerek mağduru korumak,
- Sanığın yeniden suç işleme riskini azaltarak toplumu korumak,

¹³¹ (CGTİHK m. 107/4) *Suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet hâlinde; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuzaltı yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, süreli hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının dörtte üçünü infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Ancak, bu süreler;*

a) Birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde kırk,

b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzdört,

c) Bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla kırk,

d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzdört,

e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuziki yıldır. (EKLENMİŞ CÜMLE RGT: 25.07.2010 RG NO: 27652 KANUN NO: 6008/9) Bu fıkra hükümleri çocuklar hakkında uygulanmaz.

¹³² Demirbaş, s. 491

¹³³ Nursal ve Ataç, s.43.

- Toplumun suçluya bakışının değişmesini sağlamak.

Denetimli serbestliğin yararları da kısaca şu şekilde açıklanabilir.

Denetimli Serbestlik Sisteminin, adalet sistemlerine sağladığı en önemli yarar, cezaevine girmeyen suçlunun sosyal çevresinden, toplumsal hayattan kopmamasıdır. Ailesinin, arkadaşlarının, toplumun zihninde sabıkalı olarak damgalanmayan suçlunun toplumda pozitif ilişkiler içinde yer almasını sağlar. Ayrıca sosyal bağların devamını sağlayan denetimli serbestlik rejimi, bu yönüyle aile parçalanmalarının da önüne geçmektedir. Suçlunun, normal hayat akışını mümkün olduğu kadar bozmadan ıslah edilmesinin söz konusu olduğu denetimli serbestlik rejiminde, suçlu tam gün çalışabilmektedir. Böylece kendi ihtiyaçlarını karşılamının yanında ailesinin geçimini de sağlayabilmektedir.¹³⁴

Genç ve suça tekrar eğilim gösterebilecek suçluların ıslah edilmesi de denetimli serbestlik sisteminin diğer önemli bir yararlarıdır. Foucault'un *Hapishanenin Doğuşu* adlı eserinde¹³⁵ hapishanelerin nasıl da birer suç okulu haline geldiğinden bahsedilmektedir.

Günümüzde de özellikle ilk kez suç işleyen kişiler cezaevinde geçirdikleri ceza süreleri sonunda suça daha fazla eğilim gösteren kişiler olarak toplumun arasına karışmaktadırlar. Suçlular sosyal çevrelerinden ayrılmadan denetim altında bulduklarından, toplum yapısına uymayan hapishane kültüründen etkilenmedikleri için bir suç makinesine dönmelerinin önüne geçilir.

Adaletin amacı, suç işleyen kişiye en uygun cezanın verilmesi veya en uygun tedbirin uygulanmasıdır. Bu nedenle; tutuklama tedbiri yerine, adli kontrol tedbirinin uygulanması, kısa süreli hapis cezası yerine, eğitim kurumuna devam veya parkta, yaşlı bakımevlerinde çalışma gibi kamuya yararlı işte çalışma yaptırımının verilmesi ile ceza bireyselleştirilerek, adaletin tecelli etmesi sağlanır.¹³⁶

¹³⁴ Nursal ve Ataç, s.49.

¹³⁵ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 5.Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul 2013.

¹³⁶ Usta ve Öztürk, s.7.

c. Denetimli Serbestlik Sisteminin Temel İlkeleri ve Özellikleri

Denetimli serbestlik sisteminin temel ilkeleri 5402 Sayılı DSHK madde 4'te ve DSYMKKY madde 5'te düzenlenmiştir.

- İnsan onuruna saygı ve dürüstlük¹³⁷
- Gizlilik¹³⁸
- Tarafsızlık¹³⁹
- Çocuğun yüksek yararı¹⁴⁰

Denetimli serbestlik sistemi öne çıkan özellikleriyle birçok kurum ve kuruluşta ve gelişmiş ülkelerdeki muadil sistemlerden farklılık arz etmektedir. Uluslararası standartları benimsemiştir ama yerel bir sistemdir. Taşrada da örgütlenmiş olmasına rağmen merkezîyetçi bir yapıya sahiptir. Birçok gelişmiş denetimli serbestlik sisteminden ayrılan özelliği ise suçlunun yanında mağdura da hizmet etmesidir.¹⁴¹

Türk denetimli serbestlik sisteminin özelliklerini aşağıda kısaca inceleyeceğiz.

¹³⁷ DSHK (m.4/a) “Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket eder; görevlerini yerine getirirken aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunamaz.”

¹³⁸ DSHK (m.4/b) “Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; suçtan zarar gören, şüpheli veya sanık, hükümlü ya da bunların ailesi hakkında öğrenmiş olduğu bilgilerin gizliliğini korumak zorundadır. Bu bilgiler kanunun zorunlu kıldığı hâller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilemez.”

¹³⁹ DSHK (m.4/c) “Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; görevleri ile ilgili belgeleri inceleyebilir; ancak buradan elde ettiği bilgilerle ilgili olarak soruşturmanın gizliliği ilkesine uymak, tarafsızlığına gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınmak ve davanın taraflarına eşit uzaklıkta olmak zorundadır.”

¹⁴⁰ DSYMKKY (m.5/ç) “Bu Yönetmeliğin uygulanmasında, yetişkin ve çocuklar hakkında yürütülecek işlemler ayrı ayrı yapılır ve çocukların yüksek yararının korunmasına özen gösterilir.”

¹⁴¹ Mustafa Kale, *Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas-Eylül 2009.

c.a. Ulusal Bir Sistemdir

Türk Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi, Batı Avrupa ve Amerika sistemlerinde yer alan iyi uygulama örnekleri ile mağdura sosyal ve ekonomik yardım gibi toplumsal kültürümüzde bulunan uygulamaların, ulusal ve uluslar arası standartların ışığında ve ceza adalet sistemimizin mevzuatı ve teşkilat yapısı çerçevesinde yoğrulması sonucu ortaya çıkarılmış bulunan bir sistemdir.¹⁴²

c.b. Merkeziyetçi Bir Yapıya Sahiptir

Denetimli serbestlik ve yardım sistemi, merkezde Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne bağlı bir Daire Başkanlığı; taşrada ise Cumhuriyet Başsavcılığına bağlı şube müdürlükleri ve bürolar şeklinde örgütlenmiştir. Taşra teşkilatının işlemleri merkez tarafından denetlendiğinden, sistem merkeziyetçi bir yapıya sahiptir.¹⁴³

c.c. Hem Suçluya Hem Mağdura Hizmet Vermektedir

Bu sistem, sadece suçluya değil, aynı zamanda suçtan zarar gören kişilere de yardım etmektedir. Suçtan zarar gören kişilerden, mağdur ve geride kalan mirasçıları anlaşılmalıdır. Bu nedenle Türk Denetimli Serbestlik Sistemi mağdura yardım ve suçtan zarar görenlere yardım özelliği ile geniş bir düzenleme içermektedir. Koruma kurulları, suçtan zarar gören kişilerin suç nedeniyle karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunların çözümünde yardımcı olur. Koruma kurulları toplantılarında karar verilmesi halinde bu kişiler hakkında suçtan zarar görenlere özgü psiko-sosyal müdahale çalışmaları yürütülür. Koruma kurulu tarafından suçtan zarar gören kişinin talebine bağlı olmaksızın en uygun yardım yapılır.¹⁴⁴

¹⁴² Nursal ve Ataç, s.313 v.d.

¹⁴³ Nursal ve Ataç, s.313 v.d.

¹⁴⁴ Nursal ve Ataç, s.313 v.d.

c.d. Karma Bir Personel Rejimi Mevcuttur

Türk Denetimli Serbestlik Sisteminde çalışan personele bakıldığında iki ayrı personel grubunun sistem içerisinde aktif olarak yer aldığı görülmektedir. Bunlar kamu görevlisi olan Denetimli Serbestlik memurları ile sivil toplum fertlerinden oluşan gönüllü çalışanlardır.¹⁴⁵

c.e. Resmi Bir Kuruluşur

Türk Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi ve bu sistemi harekete geçiren, Daire Başkanlığı ile buna bağlı yerel Şube Müdürlükleri, Adalet Bakanlığı Ceza ve 35 Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne bağlı resmi bir kuruluşur.¹⁴⁶

c.f. Ceza ve Tedbirlerin Süresi Bellidir

Türk Denetimli Serbestlik ve Yardım Sisteminde süresi belli olmayan ceza ve tedbirler bulunmamaktadır. Hapis dışı ceza ve tedbirin süresi kanunda belirtilen koşullar altında ve sınırlar çerçevesinde karar vermeye yetkili makam tarafından belirlenmektedir.¹⁴⁷

II. KOŞULLU SALIVERME

A. Genel Olarak

Koşullu salıverme, doktrinde farklı şekillerde adlandırılır. Örneğin; “şartla salıverme”¹⁴⁸, “şartla salıverilme”¹⁴⁹, “koşullu salıverme”¹⁵⁰ ve “koşullu salıverilme”¹⁵¹

¹⁴⁵ Nursal ve Ataç, s.313 v.d.

¹⁴⁶ Nursal ve Ataç, s.313 v.d.

¹⁴⁷ Sistem bu özelliği ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (2000) 22 sayılı tavsiye kararının ek-1 inci maddesinden ayrılmaktadır. Bu tavsiye kararına göre istisnai hallerde belirsiz süreli hapis dışı ceza ve tedbire hükmedilmesi mümkün bulunmaktadır.

¹⁴⁸ Önder, 1992, s. 632 v.d.

şeklinde isimlendirildiği görülmektedir. Farklı olarak adlandırılrsa da kavram olarak birebir olması nedeniyle biz çalışmamızda, öğretide Öztürk'ün de tercih ettiği gibi 'Koşullu Salıverme'yi kullanacağız.

Koşullu salıverme; hükümlünün, hürriyeti bağlayıcı cezasının, kanunun gösterdiği bir bölümünün iyi hal gösterilerek dolmasıyla, kalan ceza süresinde kasıtlı bir suç işlenmemesi ve bazı şartlara uyulması, aksi takdirde bu hakkın geri alınması şartı ile yetkili mercilerce verilecek bir karara dayanılarak serbest bırakılmasıdır. Bu durum çağdaş ceza hukukunun amacı olan ıslah etme hususunun işlevsellik kazanmasını sağlar.

Koşullu salıverilme, ceza infaz kurumunda cezasını çekmekte olan, bunun sonucu olarak belli bir ıslah ve iyileşme programına tabi tutulan, tutum ve davranışları izlenen mahkumun işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyması halinde, mahkum olduğu ceza süresi tamamlanmadan ceza salıverilmesine ve cezasının kalan kısmını başka bir suç işlememesi ve kendisine yüklenen yükümlülükler uyması koşuluyla dışarıda geçirmesine imkân tanınması olarak tanımlanmaktadır. Yani burda önemli olan, mahkumun işlemiş olduğu suçtan pişman olmasıdır. Görüldüğü üzere, iyi halli olmaktan kasıt öncelikle işlenen suçtan duyulan pişmanlıktır.¹⁵²

B. Koşullu Salıvermenin Amacı

Çağdaş hukukta cezanın amacı suçlunun ıslahıdır (özel önleme). Islahın gerçekleşebilmesi için hükümlünün de bazı kurallara uyması ve iyileşme yönünde çaba harcaması gerekmektedir. Bu çabayı güçlendirecek ve en kısa sürede tekrar özgürlüğe götürecektir yol koşullu salıverilmedir. Koşullu salıvermenin bir diğer amacı da yeniden suç işlenmesi tehlikesine karşı toplumun korunmasıdır. Koşullu salıverme ile normal infaz süresinden önce özgürlüğüne kavuşan kişi bilhassa tekrar suç işlemekten kaçınır,

¹⁴⁹ Sulhi Dönmezer; Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C.3, 12. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 1997, s.64 v.d.

¹⁵⁰ Öztürk/ Erdem s.503 v.d.

¹⁵¹ Demirbaş, s.477 v.d.

¹⁵² Özgenç, s. 640 v.d.

aksi takdirde yeni suç için hükmedilecek cezanın yanında koşullu salıvermeden ötürü infaz edilmeyen sürenin de ekleneceğini bilir.

Günümüzde ise koşullu salıverme, hükümlüler üzerindeki cezaevi hayatının olumsuz etkilerinin azaltılması ve bu kişilerin tekrar sosyalleşmesini sağlayan, infaz hukukunun olmazsa olmaz bir parçası olarak görülmelidir.¹⁵³

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, sadece mağduru ve yakınlarını tatmin etmek, onların intikam duygularından suçluyu korumak, suçluya acı vermek veya yapılan haksızlığın kefareti ödettirmek amacıyla hizmet etmemelidir. Hükümlünün eğitimi, sosyal faaliyetleri gibi aktiviteler ile ıslah edici tedbirlerle mahkumu iyileştirmeyi ve topluma yeniden kazandırmayı amaçlamalıdır. Bu amaçla yasa koyucu işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyduğu anlaşılan iyi halli hükümlülerin ceza sürelerini tamamlamalarından önce infaz kurumunun dışına çıkarılmalarını ve cezalarının kalan kısmını herhangi bir suç işlemek koşulu ile toplum içinde geçirmelerini mümkün kılmıştır.¹⁵⁴

Koşullu salıverme, cezaevinin kötü koşullarından ya da hapis cezalarının olumsuz etkilerinden mahkumların korunmasına hizmet eder¹⁵⁵, bununla birlikte koşullu salıverme, hapis cezalarının devlete yüklediği maddi külfetin azaltılması yönünden ideal bir infaz yöntemi iken aynı zamanda cezaların bireyselleştirilmesinin de en önemli vasıtasıdır.

Koşullu salıvermenin amaçlarını şu şekilde kısaca belirtebiliriz.¹⁵⁶

- Mahkumu iyi halli olmaya teşvik eder,
- Cezaların bireyselleştirilmesinde önemli bir rol oynar,
- Cezaevlerinde disiplin ve düzeni sağlar,
- Devlet yönünden tasarruf sağlar,

¹⁵³ Manuel Lopez-Rey, *Salıverme ve Şartlı Salıverme*, Çev. Mustafa Tören Yücel, Adalet Dergisi, sayı 1, 1970, s. 44.

¹⁵⁴ Ali Rıza Mengüç, *Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri*, 2. Baskı, Cezaevi Matbaası, İstanbul 1975, s.191.

¹⁵⁵ Ahmet Caner Yenidünya, *Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Şartlı Salıverme*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2002, s.90.

¹⁵⁶ Demirbaş, s.479.

- Hükümlünün suçunu anlayarak ıslah olmasından sonra hala cezaevinde tutmanın gereksizliği yönünden önemlidir.

C. Koşullu Salıvermenin Şartları

Koşullu salıverme, belli şartların varlığı halinde mahkumun yararlanabileceği bir kurumdur. Hiçbir şarta tabi olmaksızın, cezasının bir kısmını çeken mahkumun salıverilmesi, cezanın amaçlarına ya da iyileşme amacına hizmet etmekten daha çok cezaevi doluluğunun azaltılması gibi başka düşüncelere hizmet eder. Bu ise koşullu salıvermenin amacına uygun değildir. Bu sebeple koşullu salıverme infaz rejiminden yararlanılabilmesi için aşağıda sayacağımız şartların gerçekleşmiş olması gerekir.

1. Cezaya İlişkin Şartlar

Hükmedilmiş Cezanın Bir Kısmının İnfaz Edilmiş Olması:

Koşullu salıvermenin sadece hapis cezalarına uygulanması öngörülmüştür.¹⁵⁷ Hükümlünün koşullu salıvermeden yararlanabilmesi için mahkum olduğu cezanın bir kısmının infaz edilmiş olmasına gereklidir. Bu yolla suçlunun hürriyeti bağlayıcı cezanın acı veren tarafını hissetmesi ve kurumda iyi hal gösterip göstermediğinin daha iyi anlaşılması sağlanır.¹⁵⁸

Cezaevinde geçirilen süre içinde mahkum gözlenir, suçtan pişmanlık duyup duymadığı saptanılmaya çalışılır. Koşullu salıverilme için cezaevinde geçirilmesi gereken süre çok uzun tutulursa bu kurumun etkinliği azalır. Hükümlülerin topluma dönecekleri süre uzadıkça infaz makamıyla işbirliği yapma olasılıkları da azalacaktır. Bunun aksi de söz konusudur; cezaevinde geçirilmesi gereken süre çok kısa tutulursa

¹⁵⁷ Mahmut Koca/ İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2009, s. 504.

¹⁵⁸ Önder, s.726.

ceza amacına ulaşmayacak ve caydırıcı özelliğini yitirecektir. Bu sebeple sürelerin belirlenmesi önem arz etmektedir.

CGTİHK’da koşullu salıverilme için infaz kurumunda geçirilmesi gereken süreler farklı olasılıklara göre düzenlenmiştir.

Sürelili hapis cezasına mahkumiyet durumunda koşullu salıvermeden yararlanabilmek için hükmedilen cezanın 2/3’ünün cezaevinde geçirilmiş olması gereklidir. (CGTİHK m.107/2)

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edilmiş olanlar 30 yılı, müebbet hapis cezasına mahkum olanlar ise 24 yılı infaz kurumunda geçirdikleri takdirde koşullu salıvermeden yararlanabilirler. (CGTİHK m.107/2)

Birden fazla ceza alınması durumunda veya suçun, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenmesi durumunda bu sürelerde farklılık göstermektedir. Kısaca koşullu salıvermeden yararlanabilecek olan mahkumların minimum kaç yıl infaz kurumunda kalmaları gerektiğini şematik olarak şu şekilde gösterebiliriz.

- Birden çok cezaya hükmedilmesi durumunda: (CGTİHK m.107/3)

Birden Çok Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis	36 yıl
Ağırlaştırılmış Müebbet + Müebbet Hapis	36 yıl
Birden Fazla Müebbet Hapis	30 yıl
Ağırlaştırılmış müebbet + Sürelili Hapis	36 yıl
Müebbet Hapis + Sürelili Hapis	30 yıl

Birden fazla süreli Hapis	28 yıl
---------------------------	--------

- Suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı hükmedilen tek cezalarda: (CGTİHK m.107/4)

Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis	36 yıl
Müebbet Hapis	30 yıl
Süreli Hapis	Sürenin 3/4 ü

- Suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı hükmedilen birden fazla cezalarda: (CGTİHK m.107/4a,4b,4c,4d,4e)

Birden çok Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis	40 yıl
Ağırlaştırılmış müebbet + Müebbet Hapis	40 yıl
Birden Fazla Müebbet Hapis	34 yıl
Ağırlaştırılmış Müebbet + Süreli Hapis	40 yıl
Müebbet Hapis + Süreli Hapis	34 yıl
Birden Fazla Süreli Hapis	32 yıl

İlgili diğer hükümler (CGTİHK m.107/5) “Koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün 18 yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir gün, iki gün olarak dikkate alınır.”

(CGTİHK m.107/6) “Koşullu salıverilen hükümlünün tâbi tutulacağı denetim süresi, yukarıdaki fıkralara göre infaz kurumunda geçirilmesi gereken sürenin yarısı kadardır. Ancak süreli hapislerde hak ederek tahliye tarihini geçemez.”

2. Hükümlüye İlişkin Şartlar

İyi Hal:

Koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerekir. (CGTİHK m.107/1) İyi halli olmayı İnfaz Kanunu madde 89 ve İnfaz Tüzüğü madde 133/1 şöyle tanımlamıştır; “Hükümlünün, Kanununun 107 nci maddesinde öngörülen süreleri, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara içtenlikle uyarak, haklarını iyi niyetle kullanarak, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirerek geçirmiş ve uygulanan iyileştirme programlarına göre de toplumla bütünleşmeye hazır olduğunun disiplin kurulunun görüşü alınarak idare kurulunca saptanmış bulunması gerekir.” İyi halin saptanması adına getirilen bir diğer düzenleme de İnfaz Tüzüğü 133. maddesidir. “Tutuklu olup da Tüzükte belirtilen disiplin cezasını gerektiren bir eylemden dolayı disiplin cezası alanların bu durumları, bu madde hükümlerine göre iyi hâlin saptanmasında değerlendirilmek üzere, gözlem ve sınıflandırma formunun ilgili sütununa işlenir.”(İnfaz tüzüğü madde 133/2)

Koşullu salıverilme ile hükümlünün topluma yeniden uyumu ve ıslahının sağlanması amaçlanmaktadır. Hükümlü iyi hal gösterdiği takdirde infaz kurumunun anahtarı kendisine verilecektir.¹⁵⁹ İyi halin varlığına özen gösterilmelidir, aksi takdirde sadece kanunda belirtilen sürelerin dolması sonucunda koşullu salıverme gerçekleşirse bu kurumdan beklenen amaç gerçekleşmeyecektir. Kısacası, iyi hali tespit edilmeyen hükümlülerin infaz kurumundan erken salıverilmesini olanaklı kılmamalıdır.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Önder, 1992, s. 633.

¹⁶⁰ Yenidünya, s. 142 v.d.

Mahkumun cezaevindeki iyi hali, salıverildiğinde bir daha suç işlemeyeceğine bir emare teşkil etmektedir.¹⁶¹ Cezaevi idaresi iyi hali belirlerken, disiplin cezası gibi olumsuz bir durumun bulunmamasına dikkate eder. Bunun için de mahkumun iyi gözlemlenmesi ve gösterdiği gelişmenin incelenmesi gerekir.¹⁶²

3. Koşullu Salıvermenin Uygulanamayacağı Durumlar

Hukukumuzda bazı hükümlüler açısından koşullu salıverme kararı vermek mümkün değildir:

a. CGTİHK (m.107/16) çerçevesinde; 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım,“Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” başlıklı Dördüncü Bölüm, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı Beşinci Bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi sebebiyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.

b. TMK (m. 17/2) çerçevesinde; Terör suçlarından hükümlü veya tutuklu bulunanlardan tutuklu veya hükümlü iken firar veya cezaevi idaresine karşı ayaklanma suçundan mahkum edilmiş olanlar ile disiplin cezası olarak üç defa hücre hapsi cezası almış olanlar, bu disiplin cezaları kaldırılmış olsa bile koşullu salıvermeden istifade edemezler.

c. CGTİHK (m. 108/3) çerçevesinde; İkinci kez tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda hükümlü koşullu salıvermeden yararlanamaz.

¹⁶¹ Özgenç, s. 648.

¹⁶² Yenidünya, s. 143.

d. CGTİHK (geçici m. 2) ve TMK (m. 17/4) çerçevesinde; Ölüm cezasının yürürlükten kalkmasıyla birlikte, hakkında verilmiş olan ölüm cezaları, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları, koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası, hayatı boyunca devam eder.

e. CGTİHK (m. 110/4) çerçevesinde: Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaları özel infaz usulüne göre çektirilen kimseler koşullu salıvermeden yararlanamazlar. Buna göre 6 ay veya daha az süreli hapis cezasının;

- 1) Her hafta cuma günleri saat 19.00'da girmek ve pazar günleri aynı saatte çıkmak suretiyle hafta sonları,
- 2) Her gün saat 19.00'da girmek ve ertesi gün saat 07.00'de çıkmak suretiyle geceleri ceza infaz kurumlarında çektirilmesine karar verebilir (CGTİHK m. 110/1-a,b).

Mahkûmiyete konu suç nedeniyle doğmuş zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine dair hukukî sorumlulukları saklı kalmak üzere;

- 1) Kadın veya altmışbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay,
- 2) Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl,
- 3) Yetmişbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilmesine hükmü veren mahkemece veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemece karar verilebilir (CGTİHK m. 110/2-a,b,c).

İşte bu durumlarda cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.

f. (CGTİHK m. 48/3-b) Disiplin cezalarının tamamı infaz edilip kaldırılmadıkça koşullu salıverme işlemleri yapılamaz.

g. CGTİHK (m.107/13) çerçevesinde: Koşullu olarak salıverildikten sonra deneme süresi içerisinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç

işleyen ya da öngörülen şartlara hakimın ısrarına rağmen riayet etmeyen hükümlü hakkında koşullu salıverme kararı geri alınır (CGTİHK m. 107/12). Bu takdirde sonraki kasıtlı suçun işlendiği tarihten itibaren kalan cezanın aynen infazına karar verilir. İşte söz konusu kimse hakkında artık koşullu salıvermeye esas teşkil eden hükmün infazı ile ilgili olarak bir daha koşullu salıverme kararı verilemez.

h. CGTİHK (m.106/9) çerçevesinde; Doğrudan ya da kısa süreli hapis cezasından çevrili adli para cezası olup olmadığına bakılmaksızın bütün adli para cezalarından çevrilme hapis cezalarında koşullu salıverme hükmü uygulanmaz.

i. Hükmen tutuklular açısından, hapis cezaları kesinleşmeyenler hükmen tutuklu sıfatını taşırlar. Ancak hüküm kesinleşince hükümlü sıfatıyla koşullu salıvermeden yararlanabilirler.

III. CEZA İNFAZ HUKUKUNA EGEMEN OLAN İLKELER

A. İnfaz Hukukunun Temel İlkeleri

1. Hukuk Devleti İlkesi

Hukuk devleti, evrensel hukuk kuralları ve iç hukukta kendisi koyduğu kurallara uygun davranan ve hukukun üstünlüğünü kabul eden, bunun yanında insan haklarına koşulsuz saygı gösteren devlet demektir.

Bu konuda kalıplaşmış tanımların dışına çıkan Sayın Hocalarım Giritli ve Güngör, hukuk devleti ilkesini şu şekilde açıklamışlardır; İnsan hakları bakımından siyasi iktidarın ve iktidarın kullanımının sınırlandırılmasını sağlayan ilkedir. Bu ilkenin hayat bulması ancak yönetilenlerin devlet karşısında hukuk güvenliğine kavuşmuş

olması ile mümkündür. Bunun için de özellikle yasama ve yürütme erklerinin demokratik toplum gereklerine uygun bir biçimde sınırlandırılması gerekir.¹⁶³

Hukukun üstünlüğü iki ana fikir üzerine kurulmuştur. 1- Devletin sahip olduğu iktidar hukuktan gelir ve ona uygun kullanılır. 2- Hukuk, insan kişiliğine saygıya dayanır.¹⁶⁴ Hukuk devleti, insanın doğuştan gelen haklarına saygı duymak ve devlet organlarının Anayasa'ya bağlı olmasıdır.¹⁶⁵

İnfaz hukukunda da; hedeflenen amaçla, elde edilen menfaat arasında bir oran olmalıdır. İnfaz ile hedeflenen amaç da elde edilen menfaat de kanunlara ve dolayısıyla insan haklarına aykırı olamaz. İnfaz hukukunda yapılacak değişikliklerde Anayasa'da belirtilen hukuk devleti ilkelerine uygun davranılması gerekmektedir.

2. İnsan Onurunun Dokunulmazlığı İlkesi

İnsan hakları denildiğinde, insanın birey olmaktan kaynaklanan haklarının tamamı akla gelir. Daha dar anlamıyla insan hakları; temel haklar olup, bunlar olmazsa olmaz niteliktedir. İnsan hakları, insan onurunu korumayı, insanın maddi ve manevi gelişimini amaçlayan haklar olup, bireylerin yalnızca insan olmaları nedeniyle kazandıkları haklardır.¹⁶⁶

İnsan onuru, insanın sırf insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık olması anlamına gelir. İnsan onuru terimi, ilk olarak tabii hukuk öğretisi tarafından ileri sürülmekle birlikte, bugün pek çok uluslararası sözleşme ve ulusal mevzuata girmiş pozitif bir kavramdır. Türk hukukunda ve pek çok ülkenin hukuki mevzuatında bu terim

¹⁶³ İsmet Giritli/ Hasan Atilla Güngör, *Günümüzde İnsan Hakları*, Der Yay. İstanbul 2002, s.34.

¹⁶⁴ Özbek, s. 59.

¹⁶⁵ Anayasa Mahkemesi hukuk devleti kavramını verdiği bir kararında şöyle tanımlamıştır:

“Hukuk Devleti, insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekle kendini yükümlü sayan ve faaliyetlerinde hukuka ve anayasaya uygun, bütün işlemleri yargı denetimine bağlı olan, yasaların üstünde yasa koyucunun bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa bulunduğu bilincinden uzaklaştığında geçersiz kalacağını bilen Devlettir (Anayasa Mahkemesi, 11.06.2003, E: 2001/375–K: 2003/ 61)”.

¹⁶⁶ Durmuş Tezcan/ Mustafa Ruhan Erdem/ Oğuz Sancakdar/ Rifat Murat Önok, *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2011 Ankara, s.33-35.

bizzat anayasa ile tanınmış ve koruma altına alınmıştır. Bu terim ülkelerin özellikle ceza hukuku, iş hukuku gibi hukuk dallarında önemli etkiler yapmıştır.^{167 168}

CGTİHK m.2/2 “*ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz*” demek suretiyle infazın insan onuruna aykırı hareket edemeyeceğini hüküm altına almıştır. Böylece infaz hukukunun amaçlarından, hükümlünün yeniden topluma kazandırılması da sağlanmış olacaktır. Gerçekten diğer hükümlüler tarafından şiddete maruz bırakılma, cinsel sömürü ve saldırıya uğrama, sağlık durumunun giderek kötüleşmesi, personel tarafından uygulanan keyfi ya da insanlık dışı davranışlar hapsedme işleminden kaynaklanan ve insan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkesi bakımından da önem taşıyan risklerdendir. Bu yönüyle infaz kurumu içinde hükümlü ve infaz personeli arasında düzenli ve güvenli bir birlikte yaşam ile hükümlülerin fiziksel ve psikolojik rahatlığı temin edilmeli; adil muamele yapılarak, keyfi davranışlar önlenmeli, etkin şikâyet olanakları verilerek, personel tarafından verilen ve uygulanan kararların gerekçelendirilmesi sağlanmalıdır.¹⁶⁹

3. Eşitlik İlkesi

Bir ülkedeki aynı hukuki koşullara sahip olan insanlar, insan haklarının kendilerine tanıdığı eşitlik ilkesi sayesinde kendilerini ifade edebilir, maddi ve manevi varlıklarını geliştirebilirler.¹⁷⁰

Eşitliğin sağlanması, adaletin bir gereğidir. Gerçekten ceza adaleti değişik türdeki adalet kavramlarının bir bileşkesi şeklinde ortaya çıkmalıdır. Herkese eşit olanın verilmesi denkleştirici adaleti ifade etmektedir ki, burada hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkes eşit işleme tabi tutulur. Buna göre genç yaşlı, zengin-fakir, zenci-beyaz, Türk-Alman herkes aynı ceza hukuku kuralına tabidir; bu objektif adalettir.¹⁷¹

¹⁶⁷ Ayşen Seymen Çakar, *Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İnternet adresi:http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:T_tphEtj7aQJ:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=0.5 Erişim Tarihi: 15.07.2014.

¹⁶⁸ Örneğin masumiyet karinesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, adil yargılanma ilkesi v.b.

¹⁶⁹ Özbek, a.g.e. s. 60.

¹⁷⁰ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.67.

¹⁷¹ Özbek, a.g.e. s. 61-62.

Eşitlik ilkesi ülkemizde Anayasal düzeyde tanınmıştır.¹⁷²

Cezaevlerinde bulunan tüm hükümlü ve tutuklulara dil, din, ırk, cinsiyet, siyasi görüş ayrımı yapılmamasızın eşit davranılması gerekmektedir. İnsan hakları ve koşullu salıverilme başta olmak üzere bütün haklarda eşit davranılmalıdır.¹⁷³

Ancak, yabancı uyruklu hükümlü ve tutukluların ziyaret edilmeleri veya bazı suç türlerine ilişkin olarak daha özel ve işlenen suçun özelliği dikkate alınarak bazı farklı uygulamalar yapılmasının da normal karşılanması gerekmektedir. Kadınlar, özürllüler veya çocuklar gibi toplumsal gruplara farklı uygulamalar yapılması eşitlik ilkesine bir aykırılık olarak görülmemelidir. Bu tip farklı uygulamalar “pozitif ayrımcılık” olarak değerlendirilmekte ve günümüz çağdaş hukukunda gittikçe daha önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda, çocuklar ve kadınlar için infaz mevzuatımızda bazı farklı ve lehlerine olacak şekilde düzenlemeler yapılmıştır.¹⁷⁴

¹⁷²AY. (m.10) “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

¹⁷³CGTİHK (m 2/1) “Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, millî veya sosyal köken ve siyasî veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır.”

¹⁷⁴CGTİHK (m.110/2) (Değişik: 6/4/2006 – 5485/1 md.) Mahkûmiyete konu suç nedeniyle doğmuş zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine dair hukukî sorumlulukları saklı kalmak üzere;

a) Kadın veya altmışbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay,

b) Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl,

c) Yetmişbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl,

veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilmesine hükmü veren mahkemece veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemece karar verilebilir.

4. Sosyal Devlet İlkesi

Sosyal devlet; devletin vatandaşını koruması, belli bir standartta hayatını devam ettirebilmesini sağlaması, sosyal alanda eşitliği sağlamaya çalışması ve bu amaçlarla ilgili olarak gerekli tedbirleri alması anlamına gelmektedir.¹⁷⁵

Sosyal devlet ilkesi Anayasa'da sosyal kavramının hukuk devleti kavramıyla birleştirilmesi ve her ikisinden de vazgeçilmezlik kuralı kapsamına alınmasıyla güçlü bir ilke durumuna gelmiştir. Bununla birlikte AY m. 2'deki cumhuriyetin nitelikleri içindeki somutlaştırılmaya en çok ihtiyaç duyulan ilkedir. Devletin görevi, Anayasa'da belirlenmiş temel değerlerin güvence altına alınmasını, sosyal uyuşmazlıkların rasyonel bir biçimde çözümlenmesini, bireysel menfaatlerin ve grup menfaatlerinin dengelenmesini, yardıma muhtaç olan bireylerin korunmasını ve gelecekte doğabilecek problemler için tedbir alınmasını sağlamaktır.¹⁷⁶

Vatandaşların sosyal durumlarıyla ilgilenen ve temel hak ve özgürlükleri sağlamakla yetinmeyip, onların insan onuruna uygun bir yaşam sürebilmeleri için gerekli olan maddi gereksinimlerini karşılamayı da kendine görev edinen devlet anlayışıdır.¹⁷⁷

İnfaz hukuku bakımından sosyal devlet prensibi, kanun koyucunun esaslı olarak, sosyal adalet ve sosyal yardım amacına yönelik olarak çaba göstermesidir. Sosyal devlet cezaevindeki hükümlüye kendi özel bakımını mümkün kılacak yardımı, sosyal bakım ve

¹⁷⁵ AYM 22.12.2011 tarihli, 2010/65 E ve 2011/169 K. sayılı kararında sosyal devleti şu şekilde ifade etmiştir. “Anayasanın 2. maddesinde belirtilen sosyal devlet, bireyin huzur ve gönencini gerçekleştiren ve güvenceye alan, kişi ve toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma yaşamının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, ekonomik ve mali önlemleri alarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve ulusal gelirin adaletle uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı önlemleri alan devlettir.”

Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin kararlarına egemen olan görüşe göre de, sosyal devletin görevi, kişinin onurlu bir yaşam sürdürmesi ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirmesi için gerekli koşulları oluşturmak, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği, yani sosyal adaleti, sosyal gönenci, sosyal güvenliği ve toplumsal dengeyi sağlamaktır.

¹⁷⁶ Zafer Gören, *Sosyal Devlet İlkesi ve Anayasa Hukuku Açısından Yaşam Kalitesi*, İnternet Adresi: http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg14/zafergoren.pdf, Erişim Tarihi: 16.07.2014

¹⁷⁷ Giritli; Güngör, s.36.

özeni garanti etmelidir. Bu anlamda sosyal hukuk devleti, infaz görevini; gücü ölçüsünde hükümlüye insan onuruna yaraşır yaşam olanakları sağlamalıdır.¹⁷⁸

B. İnfaza İlişkin İlkeler

İnfaz hukukunun kaynaklarına ve yasal düzenlemelere dayanarak infazın temel ilkelerini; infazın kanuniliği ilkesi, infazın kesintisizliği ilkesi, gizlilikten kaçınma ilkesi, insanca infaz ilkesi ve infazın bireyselleştirilmesi ilkesi şeklinde sıralanabilir.¹⁷⁹

1. İnfazın Kanuniliği İlkesi

Kanunilik ilkesi anayasal güvenceye sahip olmakla birlikte¹⁸⁰ ulusal¹⁸¹ ve uluslar arası¹⁸² yasal düzenlemelerde de yer almıştır. Bu ilke ile ‘kanunsuz suç ve ceza olmayacağı kavramının¹⁸³’ altı çizilmiştir. İnfaz Kanunu’nun da kanunilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. CGTİHK madde 4’te ‘infazın koşulu’ başlığı altında “*Mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunamaz.*” denmiştir. Yine CGTİHK madde 6/c’de “*Cezanın infazında hükümlünün iyileştirilmesi hususunda*

¹⁷⁸ Demirbaş, s. 52.

¹⁷⁹ Mehmet Uğur, *Türk Hukukunda Cezaların ve Güvenlik Önlemlerinin İnfazı ve Hakimin İnfaza Katılması*, Yetkin Yayınevi, Ankara 2003, s.30

¹⁸⁰ AY (m.38/1) “*Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.*”

¹⁸¹ TCK (m.2) “(1) *Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz.*

(2) *İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.*

(3) *Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.*”

¹⁸² ABTHŞ (m.49) “*Hiç kimse, işlendiği sırada, ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç kabul edilmeyen bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Hiç kimseye, suçun işlendiği sırada verilmesi gereken cezadan daha fazlası verilemez. Suçun işlenmesinden sonra, kanunla o suç için daha hafif bir ceza getirilmişse, bu ceza uygulanır.*”

¹⁸³ Nullum crimen, nulla poena sine lege.

mümkün olan araç ve olanaklar kullanılır. Hükümlünün kanun, tüzük ve yönetmeliklerle tanınmış haklarının dokunulmazlığını sağlamak üzere cezanın infazında ve iyileştirme çabalarında kanunilik ve hukuka uygunluk ilkeleri esas alınır.” demek suretiyle kanunilik ilkesine vurgu yapılmıştır.

Ancak AİHS 7/2. maddesi ile uluslar arası suçlar konusunda kanunilik ilkesine bir istisna getirilmiştir.¹⁸⁴ Uluslar arası suçları şu şekilde sayabiliriz:

- Soykırım suçu
- İnsanlığa karşı suçlar
- Savaş suçları
- Saldırı suçu

Korsanlık, işkence ve uluslar arası terörizmin statüsü ise tartışmalıdır.¹⁸⁵

2. İnfazın Kesintisizliği İlkesi

CGTİHK madde 5 ışığında incelediğimiz bu ilke gereği, mahkemeler tarafından verilerek kesinleşen ve yerine getirilmesi gereken cezaya ilişkin hüküm, Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir ve cezanın infazı Cumhuriyet savcı tarafından yürütülür ve denetlenir. Bu madde ile infazın derhal ve kesintisiz olarak gerçekleştirilmesi gerektiği de belirtilmiştir. Kesinleşmiş mahkumiyet hükmünde yer alan cezanın infazına başlandıktan sonra, kanunlardaki düzenlemeler uyarınca ceza çekilinceye kadar infaza ara verilmemesi zorunludur.¹⁸⁶ Cezanın hemen ve kesintisiz olarak uygulanması, cezanın örnek olma niteliğinden kaynaklandığı görüşündendir.

3. Gizlilikten Kaçınma İlkesi

Bu ilkeden anlaşılması gereken, infazın bilinmeyen bir yerde ve bilinmeyen bir yöntemle yapılamayacak olmasıdır. İnfaza ilişkin alınacak kararlar ve uygulaması yönünden görevli olan tüm merciler kanunda açıkça belirtilmiştir.¹⁸⁷ İnfazın yasal

¹⁸⁴ Bkz. Büyük Daire'nin 17.05.2010 tarihli Kononov/Letonya kararı.

¹⁸⁵ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.273.

¹⁸⁶ Özbek, s. 65.

¹⁸⁷ CGTİHK ilgili hükümleri.

çerçeve içinde yürütölüp yürütölmediğı konusu her zaman denetime açıktır. Yani bu ilke ile hükümlü güvence altına alınmaktadır.

4. İnsanca İnfaz İlkesi

İnfaz sırasında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamayacağına ‘insan onurunun dokunulmazlığı ilkesi’ başlığında yer vermiştik.¹⁸⁸

Öncelikle Anayasamızın 17. maddesi¹⁸⁹ ile AIHS 3. maddesi başta olmak üzere diğer bir çok uluslar arası sözleşme hükümleriyle insana karşı uygulanacak her türlü işkence ve kötü muamele kati suretle yasaklanmıştır. Tüm bu yasal düzenlemeler infaz aşamasında da geçerli olmakla birlikte de kesinlikle denetlenmesi gereken bir durumdur.

İnfaz sırasında hükümlünün bazı hak ve özgürlükleri kısıtlanmış olsa da (yasalar çerçevesinde) tüm haklarından mahrum kalacağı ve infaz görevlilerinin inisiyatifinde bir hayat süreceğı anlamına gelmez. Pek tabii ki hükümlülüğün hukuksal bir statü olduğunun kabulü uzun yıllara dayanan mücadeleler sonucunda sağlanmıştır. Modern infaz anlayışından önce hükümlülük hakların yitirilmesinin nedeni olarak görülmekteydi. Çağdaş infaz anlayışına göre, hükümlüler temel hak ve özgürlüklerin öznesidir. Bu sebeple, hapis cezalarının infazı sırasında gerçekleşen her türlü müdahalenin meşru ve hukuksal bir temele dayanması gerekmektedir.¹⁹⁰

5. İnfazın Bireyselleştirilmesi İlkesi

İnfazın tüm aşamalarının önceden planlanmış olması gerekir. İnfazın bireyselleştirilmesi de yapılan bu planlamada hükümlü hakkında cezasının infazına ilişkin bir iyileştirme planı hazırlanmasını ifade eder. Bu planda meslek eğitimi, infazın

¹⁸⁸ CGTİHK (m.2)

¹⁸⁹ “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.”

¹⁹⁰ Karakaş-Doğan, s.243-244.

hafifletilme yöntemi, salıverilme koşulları gibi konular yer alır. CGTİHK madde 6/d altında yer alan düzenlemeye göre, “iyileştirmeye gereksinimi olmadığı saptanan hükümlülere ilişkin infaz rejiminde, bu hükümlülerin kişilikleriyle orantılı bireyselleştirilmiş programlara yer verilmesine özen gösterilir ve bu hususlar yönetmeliklerle düzenlenir.”

CGTİHK madde 23’te ‘Hükümlülerin gözlem ve sınıflandırılması’ başlığı ile infazın bireyselleşmesine ilişkin bir düzenleme getirilmiştir.¹⁹¹

¹⁹¹ CGTİHK Madde 23- (1) Hükümlülerin gözlem ve sınıflandırılması aşağıdaki esaslara göre yapılır:

a) Hükümlülerin kişisel özellikleri, bedensel, aklı ve sağlık durumları, suç işlemeden önceki yaşamları, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlâkî eğilimleri, suça bakış açıları, hükümlülük süreleri ve suç türleri belirlenerek, durumlarına uygun infaz kurumlarına ayrılmaları ve bunlara göre saptanacak infaz ve iyileştirme rejimi; gözlem, inceleme ve değerlendirme yöntemiyle çalışan gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yapılır. Hükümlüler, işledikleri suç tiplerine, gösterdikleri eğilimlere, tutum ve davranışları nedeniyle sıkı gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekip gerekmediğine göre yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına veya normal güvenlikli ceza infaz kurumlarına veya açık ceza infaz kurumlarına gönderilirler.

b) Bu merkezlerde; mümkün olduğunca kriminoloji, penoloji, davranış bilimleri, adalet psikolojisi veya ceza hukuku alanında bilgi ve deneyime sahip yöneticiler, psikiyatri uzmanı, hekim, adli tıp uzmanı, psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, rehberlik uzmanı ve öğretmen gibi uzman görevliler ile diğer kurum görevlileri bulundurulur.

c) Kadın, çocuk ve genç hükümlüler ile ilgili gözlem ve sınıflandırma, gerekli görülen yer veya bölgelerdeki ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların noksanlığı hâlinde kadın, çocuk ve kadın ve erkek gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirilir.

d) Hükümlülerin gözlemleri, gözlem kurulunca kuruma kabul tarihinden başlayarak tek kişilik odalarda yapılır. Ancak kurumun tek kişilik odası bulunmaması veya kısıtlı sayıda olması durumunda tahsis edilmiş özel bölümlerinde de yapılabilir.

e) Ağırlaştırılmış müebbet hapis ve müebbet hapis cezalarına veya iki yıldan fazla süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, haklarında uygulanacak rejimi ve gönderilmeleri gereken infaz kurumunu ve bu maksatla kişisel ve sosyal özelliklerini belirlemek için Kanunda gösterilen esaslar uyarınca gözleme tâbi tutulurlar. Gözlem süresi altmış günü geçemez.

f) Hükümlü; kişiliğine, sair hâllerine, suçun işlenmesindeki özelliklere göre gerektiğinde gözleme tâbi tutulmayabilir.

g) Gözlem sonunda, gözlem merkezi hükümlüye ait dosyayı görüşü ile birlikte Adalet Bakanlığına gönderir. Gözlem sonucuna göre hükümlünün gönderileceği infaz kurumu Bakanlıkça belirlenir. (Ek cümle: 25/5/2005-5351/2 md.) Ancak, yapılan gözlem ve sınıflandırma sonunda idare ve gözlem kurulunca aynı ceza infaz kurumunda veya o yer Cumhuriyet Başsavcılığına bağlı diğer ceza infaz kurumlarında kalması uygun bulunan hükümlülerin dosyaları Bakanlığa gönderilmez ve cezalarının infazına, buldukları veya Cumhuriyet Başsavcılığınca gönderilecekleri bağlı ceza infaz kurumlarında devam olunur.

(2) Hükümlülerin gözleme tâbi tutulmasına ve cezaevlerinin sınıflandırılmasına dair hükümler, askeri cezaevleri ve buralarda cezaları infaz olunan hükümlüler hakkında uygulanmaz.

(3) Kısa süreli hapis cezaları, Kanunda gösterilen esaslara göre infaz olunur. (Mülga ikinci cümle: 25/5/2005-5351/2 md.)

Hükümlünün, yaşına, cinsiyetine, sağlık durumuna, eğitim ve mesleki durumuna, kabiliyetine, işlediği suça, aldığı cezaya uygun olarak hazırlanan bu plana uyması teşvik edilmelidir. Hükümlünün uygun hareket etmesi durumunda koşullu salıverilme imkânından faydalanmasının kolaylaştırılması sağlanmalıdır.

İnfazın bireyselleştirilmesi ilkesi aynı zamanda, tahliye sonrasına bireylerin maddi ve manevi olarak daha hazırlıklı ve donanımlı olmasını amaçlamaktadır.

C. Hapis Cezasının İnfazına İlişkin İlkeler

Hapis cezalarının infazında, uyulması zorunlu olan ilkelerin başında; hükümlünün muhafazası, düzenin sağlanması, kurumdaki yaşamın hükümlünün iyileştirilmesi hedefi ile bağımlı olması ve her halde kurum yaşamında adaletin egemen kılınmasıdır. Bu bağlamda infaz rejiminde izlenmesi gereken amaç ve uyulması gereken ilkeler CGTİHK madde 6'da 7 bent halinde düzenlenmiştir.¹⁹²

1. Güvenlik İlkesi

Güvenli bir biçimde ve kaçmalarını önleyecek tedbirler alınarak düzen, güvenlik ve disiplin çerçevesinde tutulurlar. (m.6/a)

2. Düzen İlkesi

Hükümlülerin düzenli bir yaşam sürdürmeleri sağlanır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddî ve manevî koşullar altında çektirilir. Hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, bu Kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilir. (m.6/b)

¹⁹² Yalvaç, s.1109.

3. Adalet İlkesi

Adalet esaslarına uygun hareket edilir. Bu amaçla infaz kurumları kanun, tüzük ve yönetmeliklerin verdiği yetkilere dayanılarak nitelikli elemanlarca denetlenir. (m.6/e)

4. Koruma İlkesi

Hükümlülerin yaşam haklarıyla beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur. (m.6/f)

5. Disiplin İlkesi

Kanunlarda gösterilen tutum davranış ve eylemler ile kurum düzenini ihlal edenler hakkında kanunda belirtilen disiplin cezaları uygulanır. Disiplin cezalarına karşı hükümlülerin savunma ve itiraz hakları kanunda gösterilen usullere göre kullanılır. (m.6/h)

Bu bentlerde belirtilen infaz amaç ve ilkeleri özetle; insan onuruna saygılı, infazın keyfiliğe dayanmadığı, kanunilik ve hukuka uygunluk ilkelerine uyulan, infaz rejiminin bireyselleştirildiği, hükümlülerin bedensel ve ruhsal bütünlüklerinin korunmasına ilişkin gerekli tedbirlerin alınması gerektiğinden ibarettir. Ayrıca kanunda belirtilen tutum ve davranış ve eylemlerle düzeni bozan hükümlüler hakkında bu kanunda gösterilen disiplin cezalarının uygulanacağı belirtilmiştir.¹⁹³

¹⁹³ Yalvaç, a.g.e. s.1109.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ 3. MADDESİ ‘İŞKENCE, İNSANLIK DIŞI VE KÜÇÜK DÜŞÜRÜCÜ MUAMELE VE CEZA YASAĞI’ VE HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARDA 3. MADDENİN İHLALİ

I. İŞKENCE, İNSANLIK DIŞI VE KÜÇÜK DÜŞÜRÜCÜ MUAMELE

Öncelikle ulusal ve uluslar arası kanun ve sözleşmelerde işkence kavramının nasıl açıklandığını ve yasaklamanın ne şekilde ifade edildiği üzerinde kısaca duracağız. Ardından, insanlık dışı ceza ve muamele ve onur kırıcı (küçük düşürücü) muameleyi işkence kavramı kapsamında ve AİHS ışığında ele alacağız.

A. Genel Olarak

İşkence, Farsça “şkenc” “işkenc” kelimelerinden türetilmiştir.¹⁹⁴ İşkence; fiziksel veya ruhsal bir korkutma, vazgeçirme, intikam alma, cezalandırma veya bilgi toplama aracı olarak, bilinçli bir şekilde ağır acı çektirmektir.

Doktrinde işkence, acımasız, insani olmayan, onur kırıcı davranışların en şiddetlisi olarak tanımlanmıştır. İşkencenin uzun vadeli ve tekrarlanmak suretiyle sistematik biçimde uygulanan fiziksel ve/veya ruhsal acı veren davranışlardır.

Hukuki açıdan işkence ulusal ve uluslararası birçok belgeye konu olmuştur. Anayasamızın 17.maddesi işkenceyi şöyle yasaklar; “*Kimseye işkence ve eziyet*

¹⁹⁴ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.132.

yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.”

Türkiye, işkencenin yasaklandığı birçok Milletlerarası Sözleşmeye taraftır ve bu sayede her koşulda işkence yasağını kabul etmiştir. Ve bu sözleşmelerle işkencenin önlenmesi ile ilgili tedbirleri alma konusunda da taahhüt altına girmiştir.

İHEB’in¹⁹⁵ 5. maddesine göre; *“Hiç kimse işkenceye, zalimane, insanlık dışı, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tâbi tutulamaz.”*

AİHS’nin¹⁹⁶ 3. maddesine göre de, *“Hiç kimse işkence veya insanlık dışı veya küçük düşürücü muameleye veya cezaya maruz bırakılamaz.”*

İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi¹⁹⁷, işkenceyi şöyle tanımlamıştır; (m.1/1) *“İşkence terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızı olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.”*

Sözleşmenin 2. maddesi, hiçbir durumda ve şartta işkencenin meşru ve mazur gösterilemeyeceğine hükmetmiştir. (m.2/2) *“Hiç bir istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dahili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez.”*(m.2/3) *“Bir üst görevlinin veya bir kamu merciinin emri, işkencenin haklılığına gerekçe kabul edilemez.”*

¹⁹⁵ 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

¹⁹⁶ 4 Kasım 1950 tarihli, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme).

¹⁹⁷ 10 Şubat 1984 tarihli sözleşme, Türkiye bu sözleşmeye 1988 tarihinde taraf olmuştur.

Sözleşmenin 4. maddesi, taraf devletlere işkence fiillerinin suç olarak tanımlanması yönünde de bir yükümlülük getirmiştir: “Her taraf devlet, tüm işkence eylemlerinin kendi ceza kanununa göre suç olmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde, işkence yapmaya teşebbüs ve işkenceye iştirak veya suç ortaklığı yapan şahsın fiili de suç sayılacaktır.”

Sözleşmenin 16. maddesinde sözleşmeye taraf olan devletleri, “işkence derecesine varmayan diğer zalimane, gayriinsani veya küçültücü muamele veya ceza gibi fiiller” açısından da yükümlülük altına alır.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu bir kararında,¹⁹⁸ işkence, zalimane muamele, insani olmayan muamele ve haysiyet kısırcı hareketleri açıklığa kavuşturmak için şu açıklamaya yer vermiştir. “Maddede bahsolunan ve suçun maddi unsurunu teşkil eden işkence ve sair kötü muamelelerden ne anlaşılması icap ettiği hususunda, kanuni bir tarife rastlanmamakla birlikte doktrin ve mahkeme içtihatlarında:

- İşkence: bir kimseye, maddi ve manevi mahiyette eza verici hareketleri,
- Zalimane muamelelerden maksat, mağdura yapılan maddi ve manevi ızdırap verici her türlü muameleleri,
- İnsani olmayan muameleleri: insanlık kişiliğini ve duygusunu, önemli derecede incitici fiilleri,
- Haysiyet kısırcı hareketleri ise: bir kimsenin namus, şöhret veya haysiyetine saldırı niteliğindeki fiilleri ifade ettiği, bu kötü muamelelerin neler olduğunu kanunun tek tek saymayıp hakimın takdirine bıraktığı belirtilmektedir.”

B. AİHS 3. Maddesi’ne Genel Bakış

AİHM içtihatlarında, 3. maddenin demokratik toplumların en temel değerlerinden biri olduğu üzerinde durur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi AİHS’nin 3. maddesi, hiç kimse işkence veya insanlık dışı veya küçük düşürücü muameleye veya

¹⁹⁸ YCGK’nın 04.04.1983 tarihli 8-64/156 S. Kararı. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> Erişim Tarihi: 20.07.2014.

cezaya maruz bırakılmayacağını söyler. Metin çok kısa olmakla birlikte anlamı ve kapsamı oldukça geniştir.

İşkenceye veya benzeri muamelelere maruz kalmama, herkes için vazgeçilmez ve mutlak olarak korunması gereken bir haktır. Çünkü her insanın kendi vücudu ve dokunulmazlığı üzerindeki haklar kendiliğinden mevcut olup, hiç kimse veya devlet tarafından tanınmış değildir. Bu nedenden dolayı, bu hak ve hürriyetlere devlet ve bireyin kendisi de dahil olmak üzere hiç kimse müdahale edemez.¹⁹⁹

İşkence yasağı mutlak niteliktedir ve dolayısıyla bu suçta haksız tahrik hükümleri uygulanmaz. Mağdurun hakaret etmesi veya tahrik edici bir fiilde bulunması failin işkence ve kötü muamele eylemini haklı çıkarmaz. AIHM bir kararında²⁰⁰ durumu şu şekilde açıklamıştır: “(...) işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleyle ilişkin yasağın kesin niteliğini mağdur konumunda olan kişinin tutumundan bağımsız olarak yinelemiştir. Buna göre, tahrik, hiçbir zaman, AIHS'nin 3. maddesine aykırı olarak kişiye ağır kötü muamele uygulanmasını haklı çıkarmaz.” Mahkemenin kalıplaşmış içtihatlarına göre tahrik 3.maddenin ihlalini maruz kılmaz.

3. madde sadece en yoğun acılar veren işkence kavramını kapsamaz, aynı zamanda fiziksel bütünlükten insan onuruna kadar birçok farklı saldırıya kapsar. Uygulamalardan ve içtihatlardan madde kapsamının genişliğini anlamamız daha kolay olacaktır. 3. madde hem kötü muamelenin kasti olarak uygulanmasıyla, hem de özel girişimde bulunmamak veya ihmal etmek veya yeterli itina kıstaslarını sağlamamak suretiyle ihlal edilir. Madde aynı anda, hem negatif hem de pozitif yükümlülükler getirir: yani belli eylemlerden kaçınmak yükümlülüğü ve bireylerin haklarının güvence altına alınması ve kişilerin yasaklanmış muameleyle karşı korunması için pozitif girişimlerde bulunmak yükümlülüğü.²⁰¹

¹⁹⁹ Tekin Akıllıoğlu, *İnsan Hakları*, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:17, Ankara 1995, s.

²⁰⁰ 18 Eylül 2008 tarihli, Atalay/Türkiye Kararı.

²⁰¹ Aisling Reidy, *İşkencenin Yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları El Kitapları, No.6, Avrupa Konseyi, 1. Baskı, Almanya 2002 s. 10-13. Erişim Adresi: http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad3IskenceninYasaklanması.pdf Erişim Tarihi: 15.07.2014.

Hukuki müeyyidelerden kaynaklanan, yaptırımın doğasında bulunan veya bu yaptırımlara bağlı acı veya ızdırap, işkence sayılmaz.²⁰² Bununla birlikte her sert muamele 3. madde kapsamına girmez. AİHM, 3. madde kapsamında değerlendirilen kötü muamelenin asgari bir şiddete sahip olması gerektiğini belirtmiştir.²⁰³ Bazı durumlarda sert muamele ile 3.madde ihlalinin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek zor olabilir.

C. Üçüncü Maddede Yer Alan Bazı Kavram ve Unsurlar

AİHS'nin 3.maddesi aslında üç farklı ihlali düzenlemiştir. Bunlar; işkence, insanlık dışı muamele ve onur kırıcı muameledir. Onur kırıcı davranış tanımı en alt düzeyi, insanlık dışı davranış daha ileri bir boyutu vermektedir. İşkence ise yasaklanan davranışların en ağırıdır. Sözleşmede soyut olarak sayılan ihlallerin içerikleri AİHM içtihatları ile tespit edilmiştir. Ve AİHM içtihatları bu üç yasak fiil arasındaki farkları ortaya koymuştur. İşkence dışında, insanlık dışı ve küçük düşürücü muameleleri de bu madde kapsamına alınmasının amacı, işkenceden daha fazla kullanılan ve mağdur üzerinde benzer sonuçlar doğuran kötü muameleleri de kati suretle yasaklanma isteğidir.

1. İşkence Kavramı

Yukarıda ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeler ışığında verdiğimiz kısa bilgilere ek olarak 'İşkence Kavramı'na kısaca; nitelik ve sonuçları açısından en ağır insan hakları ihlal türlerinden biridir. 3. Maddede; işkence, insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele terimlerin kullanılmasının amacı aradaki ayrımı yapabilmek ve çok ciddi ve acımasız eziyet niteliğindeki kasıtlı muameleye özel olarak dikkat çekmektir.

²⁰² Eralp Özgen, *İşkence ve İnsanlık Dışı Davranışlara Karşı Birleşmiş Milletler Andlaşması*, TBBD, Sayı:2, s.213. Erişim Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1988-19882-1073> Erişim Tarihi: 15.07.2014.

²⁰³ Cruz Varas ve diğerleri İsveç'e karşı, AİHM 15576/89 başvuru nolu ve 20 Mart 1991 tarihli kararı.

AİHM bir kararında işkenceyi şu şekilde tanımlamıştır; “*işkence, kişiden bilgi elde etmek, cezalandırmak veya onu sindirmek niyetiyle gerçekleştirilen kötü muamelenin en menfur şeklini oluşturur*”²⁰⁴

AİHM Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 9 Aralık 1975 tarihli ve 3452 (xxx) sayılı kararıyla kabul ettiği ‘Herkesin İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muameleye veya Cezaya Karşı Korunmasına Dair Bildiride şu tanıma yer verilmiştir.²⁰⁵ “*İşkence acımasız, insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele veya cezanın ağır ve kasıt içeren şeklidir.*” 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Sözleşmesi’nin 1. maddesi şöyledir: “*Kendisinden veya üçüncü bir kişiden bilgi veya itiraf elde etmek, kendisinin veya üçüncü bir kişinin işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir suç için cezalandırmak veya kendisini veya üçüncü kişiyi sindirmek veya baskı altında tutmak amacıyla veya her türlü ayırimcılığa dayalı nedenlerle bir kişiye kasıtlı olarak ister fiziksel, ister ruhsal olarak şiddetli acı verilmesi veya eziyet yapılması eylemi işkencedir.*”

Tanımdan da anlaşılacağı üzere işkencenin üç temel unsuru vardır. Bunlar çekilen acının yoğunluğu, kasıt, kendine özgü bir amacın varlığıdır.

- Şiddetli ruhsal acı veya eziyet uygulanması
- Acının kasıtlı olarak uygulanması
- Bilgi almak, cezalandırmak ve sindirmek gibi belirli bir amaca hizmet etmesi.

Doktrinde bu unsurların yanında bir de ‘failin resmi sıfatla hareket eden bir kimse olması veya bu kimsenin, diğer bir kimseyi kullanarak dolaylı yoldan hareket etmesi’ yani otorite ilişkisinin varlığı da işkencenin bir unsuru olarak sayılmıştır.²⁰⁶

Üzülmez’in yaptığı tanım bu bağlamda en kapsamlı anlatımdır. ‘Devlet gücünü temsil eden bir kişi veya onun tahrikiyle, işkence görenin veya üçüncü bir kişinin ifadesini veya ikrarını etkilemek, onun tarafından gerçekten işlenmiş veya işlenme

²⁰⁴ Corsacov / Moldova, KT. 04.04.2006, Başvuru No: 18944/02, pr. 65.

²⁰⁵ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.133.

²⁰⁶ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.133.

ihtimali olan bir fiili cezalandırmak veya diğerk bir kişiyi korkutmak amacıyla yapılan ağır bedensel, ruhsal veya zihinsel acı veya ızdırıp veren hareketlerdir.’²⁰⁷

Yukarıda da belirtildiği gibi çekilen acı sadece fiziksel acı değildir, bazı durumlarda çekilen zihinsel acı da AİHM tarafından işkence kapsamında ele alınmıştır. Asgari şiddetin belirlenmesinde; kötü muamelenin süresi, bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu ve şiddetin fiziksel ve ruhsal etkileri gibi dava ile ilgili tüm koşullar etkilidir.²⁰⁸

AİHS işkence sayılacak fiilleri tek tek saymaktan kaçınmıştır. Somut olayın durumuna göre değerlendirmeyi AİHM’ne bırakmıştır. AİHM’nin işkence kapsamında baktığı ilk davada, ‘falaka, elektrik verme, kaba dayak, sahte infaz, darp veya ölümle tehdit’ gibi suç fiillerini işkence olarak saymıştır.²⁰⁹ AİHK hazırladığı raporda, İrlanda/Birleşik Krallık davasında, 3. maddede yasaklanan davranışların dereceleri konusunda yaptıkları ayrımı daha da netleştirmiştir; “şaşırtma” veya “duyusal algılamadan yoksun bırakma” teknikleri olarak adlandırılan “beş tekniğin” birlikte kullanıldığını saptamış ve bunların hem insanlık dışı muamele, hem de işkence uygulaması teşkil ettiğinden, 3.madde’nin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bahsi geçen teknikleri şu şekilde sıralayabiliriz.²¹⁰

- Duvara dayalı durdurma: alıkonulan kişileri birkaç saat süreyle “stres pozisyonunda” kalmaya zorlamak; bu uygulamaya maruz bırakılanlar pozisyonu şöyle tarif etmektedir : “parmaklar başın üzerinde duvara dayalı, bacaklar açık ve ayaklar geride, bedenin ağırlığı yoğunlukla parmaklarda olmak üzere, ayak parmak uçlarının üstünde durarak duvara yapışık kalmak”
- Başa torba geçirme: alıkonulan kişilerin başına siyah veya lacivert renkli torba geçirmek ve en azından ilk saatlerde, sorgulama hariç, başlarını açmamak;

²⁰⁷ İlhan Üzülmöz, Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu, Ankara 2003, s.5.

²⁰⁸ AİHM bu ölçütü; işkence ile kötü muamele, kötü muamele ile aşağılayıcı muameleyi ayırt etmek için de kullanmaktadır.

²⁰⁹ Bkz. 5 Kasım 1969 tarihli Yunanistan kararı.

²¹⁰ Reidy, a.g.e. s. 19.

- Gürültüye maruz bırakma: alıkonulan kişileri sorgu öncesinde sürekli ve tiz bir tıslama sesinin olduğu bir odada tutmak;
- Uykusuz bırakmak: alıkonulan kişileri sorgu öncesinde uykusuz bırakmak;
- Yiyecek ve içecekten yoksun bırakmak: merkezde kaldıkları sürece ve sorgu öncesinde alıkonulan kişileri kısıtlı olarak aç bırakmak.

“Ancak AİHM, AİHK’nun görüşüne katılmamış ve oy çokluğuyla aldığı kararda uygulanan muameleyi işkence yerine, insanlık dışı muamele olarak değerlendirmiştir. AİHM, beş tekniğin bir arada, taammüden ve saatler boyunca uygulanması sonucunda, bu muameleye maruz tutulan insanlara en azından yoğun fiziksel ve ruhsal eziyet yapıldığı ve sorgulama sırasında akut psikiyatrik bozukluklar oluştuğunu saptamıştır. Dolayısıyla, bu tür uygulama 3. Madde kapsamında insanlık dışı muamele olarak sınıflandırılmıştır. Uygulanan teknikler aynı zamanda mağdurlarda korku, dehşet ve aşağılık duyguları oluşturduğu, bu nedenle onları küçük düşürücü ve alçaltıcı olabileceği ve muhtemelen fiziksel veya moral dirençlerini kırabileceği için, küçük düşürücü muamele olarak da kabul edilmiştir. Ancak, bu uygulamaların hiçbiri işkence kelimesinin çağrıştırdığı *nitelikte yoğun ve acımasız eziyet* oluşturmamaktadır”²¹¹

Daha önce bahsettiğimiz bir diğer unsur da ‘kasıt’ır. İnsanlık dışı fiilin kasten yapılmış olması gerekir. AİHM Aksoy/Türkiye kararında mağdurun ‘filistin askısı’ denen bir pozisyonda saatlerce tutulması ve bilgi edinilmeye çalışılması AİHS’nin 3. Maddesine aykırı bulunmuştur. Bu olaydaki kasıt, düzeneğin hazırlanması ve işkence için özel bir çabanın harcanması ile apaçık ortadadır.²¹²

İşkence, genelde bilgi veya itiraf elde etmek veya ceza uygulamak gibi, amaçlara hizmet eder. Her somut olayın kendine özgü bir amacı olabilir. Bu bazen cezalandırmak bazen bilgi elde etmek ve çoğu zaman da sadece sindirmek içindir.²¹³

²¹¹ Reidy, s. 20.

²¹² Aksoy/Türkiye’ye karşı, 18 Aralık 1996 tarihli kararı.

²¹³ Bkz. Akkoç/Türkiye’ye karşı, 10 Ekim 2000 tarihli kararı; “AİHM, başvuranın vücudunda görülen izlerin yakalanmasından önce olmasının mümkün olmadığı ancak tutukluluk sırasında meydana gelebileceği sonucuna varmaktadır”.

Gözaltına alınan bir çocuğa, emniyet güçlerince tecavüz edilmesini AİHM, ‘vahim ve tiksindirici bir durum’ olarak nitelendirmiştir. Mahkeme, tecavüz vakıalarında mağdurun hem fiziksel ve psikolojik şiddete uğradığını hem de zaman içinde kolaylıkla geçmeyen derin psikolojik etkiler bıraktığını belirtmiştir.²¹⁴

2. İnsanlık Dışı Ceza ve Muamele

İnsanlık dışı muamele, ciddi zihinsel veya fiziksel acıya kasten yol açan eylemleri ifade eder. Bu kavramın işkenceden farkı, acıya sebebiyet vermenin belli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olmamasıdır.

İnsanlık dışı muamele kavramına, AİHM Yunan kararında açıklık getirmiştir; “*insanlık dışı muamele kavramı, uygulandığı ortama göre gerekçesi bulunmayan ve kasti olarak şiddetli fiziksel veya ruhsal eziyet veren muameleyi kapsar.*”

İnsanlık dışı muameleye genellikle gözaltı ve tutukluluk koşullarında rastlanmaktadır. Burada alıkonulan kişiler şiddetli kötü muameleye maruz kalmakla birlikte, bu muamelenin yoğunluğu işkence olarak sınıflandırılmak için yeterli düzeyde değildir.²¹⁵

İnsanlık dışı muameleye en iyi örnek yine maalesef Türkiye aleyhine alınmış bir karardır. 24.04.1998 tarihli Selçuk ve Asker/Türkiye kararı; Diyarbakır’ın Kulp ilçesine bağlı İslamköy isimli bir köyün boşaltılma olayı ile ilgilidir. AİHM kararı aynen şu şekildedir;

Parg. 67: “*Komisyon, başvuruçuların kendileri oradayken evlerinin yakılmasının güvenliklerine ve esenliklerine hiç aldırmadan, onları kişisel eşyalarından*

²¹⁴ Bkz. Aydın/Türkiye’ye karşı, 25 Eylül 1997 tarihli kararı, 83.Parg. “*Başvurucu, alıkonulduğunda bir kişi tarafından tecavüze uğramıştır ve bu kişinin kimliğinin hala belirlenmesi gerekmektedir. Mağdurenin bir devlet görevlisi tarafından tecavüze uğraması suçunun başvuruçunun yaralanma olanağını istismar edebileceği ve kurbanının direncini zayıflatarak gerilimini azaltmasını özellikle vahim ve tiksindirici bir şey olarak düşünülmelidir. Bundan başka, tecavüz kurbanı üzerinde diğer fiziksel ve psikolojik şiddet şekillerinde olduğu gibi, zaman içinde kolaylıkla geçmeyen derin psikolojik etkiler bırakmaktadır. Başvurucu, aynı zamanda şeref ve itibarını ortadan kaldıran fiziksel ve duygusal olarak ihlal edilmiş olan zorla ilişki esnasında keskin bir acıyı da deneyimlemiştir.*”

²¹⁵ Reidy, s. 24.

mahrum eden ve yardım ve barınaktan yoksun bırakan şiddet ve kasti yıkma fiilleri olduğunu kabul etmiştir. Komisyon özellikle Bay Asker'in yaşını ve dermansızlığını ve evinin yakılmasını çevreleyen, eşyalarını kurtarmaya çalışırken kendisinin ve karısının yaşamını duman ve alevlerin tehdidi altında bırakan yaralayıcı koşulları ve Bayan Selçuk'un kendisini tahkir eden ve iten KK Cömert'e yalvarma durumuna düşürülmesini dikkate almıştır. Bu nedenle Komisyon başvuruçuların insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye maruz kaldıklarını kabul etmiştir.”

Mahkeme kötü muamelenin düzeyini de şu şekilde ifade eder;

Parg. 69: “Mahkeme, 3. Maddenin sınırları içinde kalabilmesi için kötü muamelenin en az ağırlık düzeyinde olması gerektiğini belirtir. Bu en az düzeyin değerlendirilmesi görecedir: muamelenin süresi, fiziksel ve ya da ruhsal etkileri ve bazı durumlarda da kurbanın cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi davanın bütün koşullarına bağlıdır (bkz., örneğin, 7 Temmuz 1989 tarihli Soering / Birleşik Krallık Kararı, Seri A no. 161, s. 39, paragraf 100 ve s. 43, paragraf 108-109).”

Parg. 70; (...) Mahkeme, Bayan Selçuk ve Bay Asker'in o dönemde sırasıyla 54 ve 60 yaşlarında olduklarını ve tüm yaşamları boyunca İslamköy'de oturduklarını anımsatır. Evleri ve malvarlıklarının büyük bölümü güvenlik güçlerince yok edilmiş; bu, başvuruçuları geçimlerini sağlayamayacak duruma sokmuş ve köylerini terk etmeye zorlamıştır. Bu uygulama, önceden tasarlanmış ve başvuruçuları hor görerek ve duygularına aldırmaksızın yapılmış görünmektedir. Başvuruçular hazırlıksız yakalanmışlardır; durarak evlerinin yanışını izlemek zorunda kalmışlardır; Bay ve Bayan Asker'in güvenliğini sağlamak için yeterli önlemler alınmamıştır; Bayan Selçuk'un itirazlarına önem verilmemiştir ve sonrasında başvuruçulara yardım sağlanmamıştır.”

Parg. 71; “Özellikle başvuruçuların evlerinin yıkılış biçimi ve kişisel durumları dikkate alındığında, güvenlik güçlerinin fiilleri nedeniyle 3. Madde anlamında kötü muamele olarak nitelendirilecek derecede ağır bir muameleye maruz kalmış oldukları açıktır.”

Yine bu kararda 3. madde ihlalinin ne amaçla ve koşullar altında olursa olsun meşru sayılmayacağı da şu şekilde ifade edilmiştir;

Parg. 68; “Mahkeme’nin birçok defalar belirttiği gibi 3. Madde demokratik toplumun temel değerlerinden birini koruma altına almaktadır. Organize terör ve suçla mücadele gibi en zor koşullarda bile Sözleşme işkenceyi, insanlık dışı ya da alçaltıcı muameleyi ve cezayı mutlak terimlerle yasakla-maktadır. Sözleşmenin ve 1 ve 4 numaralı Protokollerin maddi hükümlerinin çoğundan farklı olarak 3. Madde istisna öngörmez ve ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü durumlarda bile 15. Maddeye göre yükümlülüğün sınırlanması (derogation) yoluna gidilemez.”

AİHM’nin bu kararında, kötü bir muamelenin hangi dereceye ulaşmasıyla madde 3 kapsamında değerlendirilebileceği üzerinde durmuştur.

Bu madde kapsamında, insanlık dışı cezayı kısaca ele almalıyız. Avrupa Konseyi’nin 1989 yılında yürürlüğe giren, İşkencenin ve İnsanlık Dışı da Onur Kırıcı Ceza Veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi uyarınca Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) kurulmuştur.

CPT özgürlüklerinden yoksun bırakılmış insanların nasıl bir muameleye maruz kaldıklarını değerlendirmek üzere gözetim yerlerine ziyaretler düzenlemektedir. Gözetim yerlerini genellikle; ceza ve ıslahevleri, polis karakolları, yabancı uyrukluların ve mültecilerin tutulduğu merkezler ve psikiyatri hastaneleri, sosyal bakımevleri v.b. gibi yerler olarak saymak mümkündür.

CPT heyetleri, sözleşme uyarınca, gözetim yerlerine sınırsız erişim ve buralarda herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın dolaşma hakları vardır. Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerle özel görüşme yapabilirler ve bilgi verebilecek konumda olan herkesle serbestçe iletişim kurabilirler.

CPT her ziyaretten sonra ilgili devlete ayrıntılı bir rapor gönderir. Bu raporda CPT’nin bulguları, önerileri, görüşleri ve bilgi istekleri yer alır. CPT aynı zamanda bu raporda ele alınan konularla ilgili ayrıntılı bir cevap da talep eder. Bu raporlar ve verilen cevaplar, ilgili devletlerle oluşturulan iletişimin de bir parçasıdır.

CPT'nin açık şekli, “Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi”dir. Burada iki konu vurgulanmaktadır: Birincisi, Avrupa’yı kapsamı, ve ikincisi de sadece “işkence”yi değil, “insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve ceza” olarak nitelendirilebilecek tüm durumları kapsamaktadır.²¹⁶

Yargı organlarınca hükmedilen cezaların neredeyse hepsinin aşağılama unsuru bulundurma ihtimali olduğundan, cezanın direkt 3. maddeye aykırı olduğunu söyleyemeyiz. Yasal olarak verilmiş her ceza, kaçınılmaz olarak belirli bir utandırma ve ızdırıp unsuru içerir. Bir cezanın, insanlık dışı ceza veya aşağılayıcı ceza olarak nitelenebilmesi için, o cezanın normalden çok daha fazla utandırma ve ızdıraba sebebiyet vermesi gerekir. Bu değerlendirme somut olayın koşullarına göre yapılmalıdır; özellikle cezanın niteliği, bağlamı ve infaz koşulları dikkate alınmalıdır.

Çalışmamızın ilerleyen kısmında AİHM'nin hapis cezalarının infazında 3. maddenin ihlaline ilişkin kararlarına da yer vereceğiz.

3. Onur Kırıcı (Küçük Düşürücü) Muamele

Onur kırıcı muamele kavramı kişiyi diğer kişiler veya toplum karşısında büyük ölçüde utandıran, rezil eden ya da şahsı idaresi veya bilinci hilafına davranmaya zorlayan; korku, acizlik ve değersizlik duygusu uyandırıp onurunu zedeleyen her türlü muameledir.²¹⁷ Küçük düşürücü muamele, çok ağır olmasa da fiziksel yaralamaya ya da yoğun bir fiziksel veya ruhsal acıya sebebiyet veren bir davranıştır. Kişinin başka kişilerin gözünde aşağılandığı hissi yaratan davranışlar da küçük düşürücü muamele oluşturlar.

Niteliği itibarıyla kişinin özgürlüğüne yönelik bütün cezaların insanlık dışı ve aşağılayıcı olduğu kanısındayız. Bir cezanın ‘insanlık dışı’ olması ile ‘aşağılayıcı’ olmasındaki fark, kişiye verilen ızdırabın yoğunluğundan kaynaklanır. Aşağılayıcı bir

²¹⁶ Council of Europe, Erişim Adresi: <http://www.cpt.coe.int/turkish.htm> , Erişim Tarihi: 22.07.2014.

²¹⁷ Osman Doğru, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele Yasası*, Ankara 2006, s.105 v.d.

cezanın varlığı için, mağdurun başkalarının gözünde olmasa bile kendi gözünde aşağılanması yeterlidir.

Kısaca onur kırıcı muamele veya ceza yeterince şiddetli maddi veya manevi acıya yol açıp, saygısızca bir tavırla kişinin insanlık onurunu zedeleyerek kişiyi utanca sürüklemek veya aşağılamak ya da kişinin ahlaki veya maddi direncini kırmaya elverişli aşağılık duygusu, ızdırap ve korku duygularını tahrik etmektir.

II. HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARDA 3. MADDENİN İHLALİ

Hürriyeti bağlayıcı cezaların infazı ile ilgili insan hakları ihlalleri AİHM içtihatlarında genellikle AİHS md.5²¹⁸ kapsamında incelenmiştir.

²¹⁸ AİHS (m. 5) Özgürlük ve Güvenlik Hakkı:

1. Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

- a) Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkum edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi;*
- b) Bir mahkeme tarafından, yasaya uygun olarak, verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulu durumda bulundurulması;*
- c) Bir suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulu durumda bulundurulması;*
- d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulu durumda bulundurulması veya kendisinin yetkili merci önüne çıkarılması için usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması;*
- e) Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliğin, uyuşturucu madde bağımlısı bir kişinin veya bir serserinin usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması;*
- f) Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonmasını veya kendisi hakkında sınırdışı etme ya da geri verme işleminin yürütülmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulu durumda bulundurulması;*

2. Yakalanan her kişiye, yakalama nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.

3. Bu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullara uyarınca yakalanan veya tutulu durumda bulunan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutuklu durumda bulunma nedeniyle özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, özgürlük kısıtlamasının yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde kendisini serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

AİHS, m.5 ile özgürlük ve güvenlik hakkının asgari sınırlarını belirlemiştir. Sözleşmeye taraf devlet bu maddenin kapsamını daraltıcı düzenlemeler getiremezler. 5. madde özetle kişinin nesnel özgürlüğü üzerinde durmuştur. Asıl amaç keyfi uygulama ve müdahalelerle kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılmamasıdır.

AİHM özellikle son yıllarda hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında ortaya çıkan insan hakları ihlallerini AİHS m. 3 kapsamında da değerlendirmeye başlamıştır. Tutuklu ve hükümlülerin (suçluların) iadesi ve ölüm koridoru riski, insanlık dışı ve aşağılayıcı uygulama olarak ölüm cezası, cezanın hücrede infaz edilmesi sorunu, cezaevi koşulları ve engelli hükümlülerin durumu gibi pek çok konu AİHS m.3'ün ihlali kapsamında değerlendirilmiştir. İşkence, insanlık dışı ve onur kırıcı ceza ve muamele ile ilgili yukarıda verdiğimiz kısa bilgilerin ışığında AİHM'nin bu yöndeki bazı kararlarını ele alarak kısaca açıklamakta fayda görmekteyiz.

A. Tutuklu ve Hükümlülerin İadesi ve Ölüm Koridoru Riski

AİHS 3. maddesi sadece gerçekleşmiş ihlalleri değil, gerçekleşme ihtimali olan ihlalleri de önleyici ve yasaklayıcı bir fonksiyona sahiptir. Maddeyi ihlal etme ihtimali olan fiillerin gerçekleşmesi yakın bir ihtimal ise yine maddenin ihlal edildiği söylenebilecektir.²¹⁹ Bir kimsenin gönderildiği devlette AİHS m. 3'e aykırı muameleyle karşılaşma konusunda ciddi bir tehdit altında bulunduğunu gösteren önemli sebepler varsa, kişiyi buna rağmen o ülkeye göndermek 3. maddeye aykırı olacaktır.²²⁰

Soering / Birleşik Krallık (Başvuru No: 14038/88)

Ölüm cezası bakımından AİHM'nin en önemli kararlarından biri Soering/Birleşik Krallık davasıdır.²²¹

5. Bu madde hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutulu kalma işleminin mağduru olan herkesin tazminat istemeye hakkı vardır."

²¹⁹ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.143.

²²⁰ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.143.

²²¹ 7 Temmuz 1989 Tarih ve 14038/88 Başvuru Nolu karar. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?{"dmdocnumber":\["695496"\],"itemid":\["001-57619"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?{)

Olayda, Alman vatandaşı olan Jens Soering ABD’de kız arkadaşının ebeveynlerini yine kız arkadaşının da iştirakı ile öldürmekten sorumlu tutulmuştur. İngiltere’de başka bir suçtan dolayı yakalanan Soerin’in, ABD’ye iadesi için gerekli işlemlere başlanmıştır. İşlenen suçun cezası ABD’de ölüm cezasıdır. Üstelik bu cezanın infazı için 6 ila 8 yıllık bir sürenin geçmesi gereklidir. İade gerçekleştiği takdirde Soering hem idam cezasına çarptırılacak hem de infaz için uzun yıllar bekleyerek ölüm korkusunu en üst seviyede yaşayacaktır. Ölüm koridoru olgusu yüzünden iade edilmesi durumunda AİHS’nin 3. maddesine aykırı olarak insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye uğrayacağını öne sürmüştür.

ABD’de ölüm cezalarının infazını bekleyen mahkumların uzun yıllar idam koğuşunda ölümü beklemenin dayanılmaz ve giderek artan ızdırabına maruz kalmaktadırlar. Ayrıca olayda Soering’in suçun işlendiği tarihteki yaşı ve akli durumu olmak üzere şahsi durumlarını dikkate almıştır. AİHM ayrıca iadenin meşru amacının, böylesi yoğun ya da uzun ızdırabı içermeyen başka yöntemlerle gerçekleştirilebileceğini kaydetmiştir. Dolayısıyla, Birleşik Krallık’ın Bay Soering’i ABD’ye iade etme kararının uygulanması 3. maddeyi ihlal edecektir.²²²

Bu noktada, 3.madde anlamında insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleden bahsedebilmek için mutlaka fiziksel acının şart olmadığı, karşılaşılabilecek korkunç şiddet nedeniyle hissedeceği korkunun, mahkum üzerinde bırakacağı zihinsel yıkımın da maddenin ihlaline yol açacağını altı çizilmiştir.²²³ (Parg. 100)

Bu konuda Türkiye’nin mahkum edildiği bir dava da, 4 Şubat 2005 tarihli Mamatkulov ve Askarov / Türkiye kararıdır.²²⁴ Mahkeme 14 oya karşı 3 oyla Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

²²² Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Daire Başkanlığı, Temmuz 2012 tarihli Bilgi Notu, *Ölüm Cezasının Kaldırılması*, Erişim Adresi: http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/hayat/olum_cezas%C4%B1.pdf Erişim Tarihi: 25.07.2014. s.1.

²²³ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.67.

²²⁴ Mamatkulov ve Askarov / Türkiye Kararı (Başvuru No. 46827/99 ve 46951/99).

B. İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Uygulama Olarak Ölüm Cezası

RiskiAl-Saadoon ve Mufdhi / Birleşik Krallık (Başvuru No: 61498/08)

Mart 2003 tarihinde Irak'ın uluslararası silahlı kuvvetler koalisyonu tarafından işgal edilmesinin ardından başvuranlar iki İngiliz askerinin öldürülmesine karışmakla suçlanan Irak vatandaşı, İngiliz askerleri tarafından tutuklanmış ve İngilizlerin yönetiminde olan tesislerde gözaltına alınışlardır. Aralık 2005 tarihinde İngiliz yetkililer başvuranlar aleyhine açılan cinayet davasını Irak Ceza Mahkemelerine devretmeye karar vermişlerdir. Başvuranlar Birleşik Krallık mahkemelerinde asılma tehlikeleri olduğu iddiasıyla bu karar itiraz etmişler; ancak, başarılı olamamışlardır. 30 Aralık 2008 tarihinde AİHM, Birleşik Krallık Hükümetine AİHM'nin bir sonraki kararına kadar başvuranları transfer etmemesi gerektiğini bildirmiştir. BK Hükümeti bir sonraki gün verdiği cevapta, İngiliz güçlerinin Irak'taki tutuklama, gözaltına alma ve hapsedme görevlerinin 31 Aralık 2008 günü gece yarısında sona ereceğine ilişkin BM Kararı nedeniyle istisnai olarak AİHM'nin talebine uyamayacağı ve başvuranları o gün erken saatlerde Irak yetkililerin gözetimine transfer etmiş olduklarını bildirmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin yaşam hakkı ile ilgili ikinci maddesindeki düzenlemeye dikkat edilecek olursa ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infazı dışında, hiç kimse öldürülemez hükmü yer almaktadır. Buradan ölüm cezasının Sözleşmeye aykırılık teşkil etmeyeceği çıkarılabilir.²²⁵

C. Cezanın Hücrede İnfaz Edilmesi Sorunu

Hapis cezasının tamamının hücrede infaz edilmesi başlı başına hak ihlalidir. Kişiyi topluma kazandırma, iyileştirme, ıslah etme amaçlarından çok uzak olan bu uygulama m.3'ün ihlal edilme riskini de beraberinde getirir.

²²⁵ Feridun TURHAN, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Suçluların İadesinde Ölüm Cezası ve Avrupa İnsan Hakları Divanının Soering Kararı*, **Yargıtay Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1-2, Ocak-Nisan 1998, s.87 vd.

Ramirez Sanchez / Fransa Kararı (Başvuru No: 59450/00)

Çakal Carlos, olarak bilinen uluslararası terörist birçok yasadışı eylemde yer almış ve 2007 yılından beri Fransa'da Fleury Merogis Cezaevi'nde tutulmaktadır. Ilich Ramirez Sanchez, terör suçlarından mahkum olduktan sonra 8 yıl hücre tecridinde tutulmuştur. Diğer mahkumlardan ayrı tutulmakla birlikte TV izlemesine, gazete okumasına, ailesi ve avukatları ile görüşmesine izin verilmiştir.

AİHM, bilhassa Ramirez Sanchez'in karakteri ve arz ettiği tehlike göz önünde tutulduğunda, tutulma şartlarının insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele teşkil edecek asgari ağır şartlar düzeyine ulaşmadığını kaydetmiştir. AİHM Fransa'nın hüküm verilmeden aylar öncesinde hücrede tecrit uygulamasına son verdiğini dikkate almıştır.

Bunun yanı sıra, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesinin (CPT) Ramirez Sanchez'e uzun süre tecrit uygulanmasının uzun vadedeki muhtemel etkilerine ilişkin kaygılarını paylaşan AİHM, görelî tecrit biçiminde uygulansa dahi hücre tecridinin bir mahkuma belirsiz süreyle uygulanamayacağını vurgulamıştır. AİHM'ye göre Devlet, bir mahkumun hücre tecridi durumunu düzenli biçimde gözden geçirmeli, tecridin devamı halinde bunun gerekçelerini göstermeli ve mahkumun fiziksel ve ruh sağlığı durumunu izlemelidir, şeklinde bir karara hükmetmiştir.

D. Cezaevi Koşulları

AİHS m.3, niteliği itibariyle devletlere negatif yükümlülük yanında pozitif bir yükümlülük de getirir. Negatif yükümlülük, fiilen direkt olarak işkence yapmayı yasaklar; pozitif yükümlülükte ise, sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayacak tedbirlerin devlet tarafından alınmasıdır.²²⁶ Cezaevi koşullarının standartlara uygunluğunu sağlamak ve denetlemek yine sözleşmeye taraf ülkelerin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde değerlendirilir.

²²⁶ Tezcan/ Erdem/ Sancakdar/ Önok, s.138-139.

İlaşcu ve Diğerleri / Rusya ve Moldova Kararı (Başvuru No: 48787/99)

2004 tarihli bu kararda; Başvuran İlaşcu, Moldova'da muhalefet lideriyken terör suçundan ölüm cezasına çarptırılmış ve 8 yıl boyunca cezasının infaz edilmesini beklemiştir. Moldova Yüksek Mahkemesi, 2001 yılında başvurucuyu serbest bırakmıştır.

8 yıllık süre boyunca, hiçbir mahkumla ve hatta ve avukatı ile görüştürülmemiş, mektuplaşması yasaklanmış, güneş ışığı almayan, havalandırması ve ısıtması olmayan bir odada, dış dünya ile hiçbir şekilde temas kurmadan yaşamıştır. Ailesi ile çok nadir ve sıkı güvenlik önlemleri altında görüşmesine ve sadece gece saatlerinde koridorda tek başına yürütmesine izin verilmiştir. Cezalandırmanın bir parçası olarak çok az yiyecek verilmiş ve gönderilen paketlerdeki yiyecekler çoğu zaman bozuk, yenilmez bir şekilde kendisine teslim edilmiştir. Çok uzun süre aralıklarla dış yapabilmıştır.

CPT 10 Kasım 2011 tarihli raporunda, tecrit, mahkumu diğer mahkumlardan ayırarak tek başına veya bir veya iki mahkumla birlikte tutulması olarak tanımlanmıştır. Tecrit, tecridi gerektiren nedene orantılı bir uzunlukta olmalı, süresi uzadıkça uygulanması için güçlü gerekçeler bulunmalıdır. Hukuka uygun olmalı, hukuka aykırı uygulamalarda sorumlulara hesap sorulabilmelidir. Özellikle; hapis cezasının bir parçası olarak tecrit uygulamasında bulunamaz. Bir disiplin cezası olarak uygulanıyorsa, 14 günü geçemez ve mahkum günde en azından 1 saat havalandırmaya çıkarılmalı, şeklindedir. Tecrit hücresinin fiziki şartları cezaevinde uygulanan standartlar ile aynıdır.

Görüldüğü üzere, başvuran sürekli olarak tecrit edilmiş, ölüm cezası; ölümü çok uzun bir süre bekleyerek duyulan ızdırabın yanında bir de cezaevi koşulları ile iki kat daha ağır bir cezaya dönüştürülmüştür.

AİHM İlaşcu'nun bu koşullar altında uzun yıllar hapis tutulmasını zalimce olduğuna karar vererek, yapılan muameleyi işkence olarak belirlemiştir.

E. Engelli Hükümlülerin Durumu

Engeli bulunmayan, yani normal, sağlıklı bir hükümlüye uygulandığında, işkence, kötü muamele, onur kırıcı ceza ve muameleye girmeyen bir uygulama, engelli bir hükümlü için acı verme boyutu işkence boyutuna ulaşabilir. Ceza evi koşullarını bu yönde iyileştirmek de yine sözleşmecî devletlerin sorumluluğu altındadır. Aksi takdirde olası insan hakları ihlalleri kaçınılmaz olacaktır.

Price / Birleşik Krallık Kararı (Başvuru No: 33394/96)

Bacaklarının dizden aşağısı olmayan ve iki kolu da bulunmayan başvuru, ödeyemediği bir borç nedeniyle çıkarıldığı hukuk mahkemesinde mali durumuna ilişkin sorulara yanıt vermediği için yedi gün hapse mahkum edilmiştir. 1 gün polis nezaretinde, 3 gün kadın cezaevinde kalmıştır. Polis nezaretinde tekerlekli sandalyesi üzerinde uyumuştur. Engelliler için gerekli koşullar olmadığı için, tuvalete gitmekte, kendini temiz tutmakta zorluk yaşamıştır. Erkek gardiyanın yardımıyla, cezaevinde tuvalete oturmak ve temizlenmek zorunda kalmıştır.

Mahkeme, kolları ve bacakları bulunmayan, ileri derecede engelli olan, böbrek hastalığı da dahil olmak üzere bir çok sağlık sorunu bulunan hükümlünün sağlığı için tehlike oluşturacak soğuk bir ortamda ve yatağı çok sert veya erişilemez olduğu için bedeninde yara açma riski bulunan bir yerde tutulmasını, günlük kişisel ihtiyaçlarını ancak erkek bir gardiyanın yardımıyla karşılayabilmesini, aşağılatıcı muamele olarak kabul etmiştir.

F. İleri Yaşta Bir Suçlu Aleyhine Hapis Cezasına Hükmedilmesi

Papon / Fransa Kararı (Başvuru No: 64666/01)

Fransa'nın Almanya tarafından işgali sırasında Gironde Valisi olan Papon, 1942 ve 1944 yılları arasında 1690 musevinin Nazi toplama kamplarına gönderilmesiyle ilgili olarak, insanlığa karşı suçtan, 1998 yılında 10 yıl hapse mahkum olmuştur.

Cezasının infazına başlanması üzerine AİHM'ye başvurarak, yaşı dikkate alındığında kararın 3. maddeye aykırılık oluşturduğunu iddia etmiştir. AİHM, yaşlı bir insanın, belli koşullarda uzun süre hapis cezasının infazını 3. maddeye aykırılık oluşturabileceğini kabul etmekle beraber, başvuranın sağlık durumu, cezaevindeki koşullar ve cezasının infaz biçimi dikkate alındığında, bunların 3. madde ihlalini oluşturacak bir ağırlıkta olmadığı kabul edilmiştir. Sözleşmeciler devletlerin hiçbirinde hapis cezasının infazı için belirli bir üst yaş sınırı bulunmamaktadır.

Mahkemenin bu konudaki görüşü, bu her olayın öznel koşulları içinde ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği yönündedir.

G. AİHM'nin Kesintisiz Müebbet Hapis Cezasının 3. Maddeye Uygunluğunu İncelediği Bazı Kararlar

Kafkaris / Kıbrıs Kararı (Başvuru No: 21906/04)

2008 yılında verdiği Kafkaris v. Kıbrıs kararında AİHM, ulusal mevzuatta müebbet hapis cezasının belirli bir süre sonra gözden geçirilmesine olanak sağlayan bir mekanizma olduğu gerekçesiyle, 3. maddeye aykırı olmadığına karar vermiştir. Ancak Mahkeme, bu tür bir yeniden incelemenin olmadığı her durumun kural olarak 3. maddeye aykırı olacağı şeklinde genel bir tespiti yer vermemiştir. Mahkemenin 2010 ve 2011 yılında verdiği iki kararda da Kafkaris v. Kıbrıs kararındaki gerekçeler tekrarlanmıştır. 8 Mahkemenin 2012 yılında verdiği iki kararda ise, müebbet hapis cezasının indirilme olasılığının hukuken veya fiilen olmadığı durumların kural olarak 3. maddeye aykırı olacağı şeklinde genel bir tespiti yer verilmiş, fakat bu tespit bir koşula bağlanmıştır:

Aykırılıktan söz edebilmek için, sanığın devam eden hapis cezasının penolojik açıdan gerekçelerinin ortadan kalkmış olması gerekmektedir. Buna göre ulusal mevzuatta müebbet hapis cezasının indirilme olasılığının bulunmaması tek başına aykırılığa yol açmayacak, ayrıca hükümlünün salıverilmesi için gerekli koşulları da sağladığını ispatlaması gerekecektir. İşte 9 Temmuz 2013 tarihli Vinter ve Diğerleri v.

Birleşik Krallık kararı bu noktada önceki AİHM kararlarından ayrılmaktadır. Zira bu son kararda, hükümlünün salıverilmesi için gerekli koşulları incelemenin her durumda gerekmediği ifade edilerek, şayet müebbet hapis cezasının verildiği tarihteki mevzuatta cezanın belirli bir süre sonra yeniden gözden geçirilmesi mekanizması mevcut değilse, tek başına bu durumun 3. maddeye aykırılık için yeterli olacağına karar verilmiştir. Bunun gerekçesi olarak da, müebbet hapis cezasına çarptırılmış bir hükümlünün bir gün salıverilme olasılığının olup olmadığını cezanın verildiği anda bilme hakkının bulunması gösterilmiştir.

Vinter ve Diğerleri / Birleşik Krallık Kararı (Başvuru No: 3896/10)²²⁷

Bay Vinter:

20 Mayıs 1996 tarihinde, ilk başvuru bir iş arkadaşını öldürmekten dolayı asgari süresi on yıl olan müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Başvuru 4 Ağustos 2005 tarihinde şartlı tahliye ile serbest bırakılmıştır.

Başvuru, ikinci insan öldürme suçunun mağduru olacak bir kadın ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Çift 27 Haziran 2006 tarihinde evlenmiştir. 31 Aralık 2006'da ilk başvuru bir barda bir kavgaya karışmış ve kavga suçuyla itham edilmiştir (yasa dışı şiddet kullanmak veya yasa dışı tehdit). Şartlı tahliyesi iptal edilmiş ve cezaevine geri dönmüştür. Temmuz 2007'de, kavga ithamını kabul etmesinin ardından, 6 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Aralık 2007'de şartlı tahliye ile tekrar serbest bırakılmıştır ve tekrar karısı ve karısının dört çocuğu ile yaşamaya dönmüştür. Çiftin araları bozulmuş ve ilk başvuru aile konutunu terk etmiştir.

5 Şubat 2008 tarihinde, ilk başvuru karısını bir bara kadar takip etmiştir. İçki içmekte ve kokain çekmekteydi. Çift tartışmış ve orada bulunan kadının kızı, polise telefon ederek, polisi tartışma konusunda uyarmıştır. İlk başvuru karısına arabaya binmesini emretmiştir. Kızı annesini korumak için arabaya binmeye çalıştığında, ilk

²²⁷ Kararın Türkçe metninden alıntılar yapılmıştır. İnternet Adresi: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-122664#{"languageisocode":\["TUR"\],"appno":\["66069/09","130/10","3896/10"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER"\],"itemid":\["001-140621"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-122664#{) Erişim Tarihi: 11.07.2014.

başvurucu onu zorla dışarı çıkarmıştır. Ardından, karısı ile birlikte arabayla uzaklaşmıştır. Polis güvende olup olmadığından emin olmak için telefon ettiğinde, ilk başvurucu karısını polise iyi olduğunu söylemesi için zorlamıştır. İlk başvurucu kendisi de polise telefon ederek karısının güvende ve iyi olduğunu söylemiştir. Birkaç saat sonra karısını öldürdüğünü söyleyerek polise teslim olmuştur. Otopsi, merhumun burnunun kırılmış olduğunu, boynunda (boğma teşebbüsü ile uyumlu) derin ve geniş çürükler ve göğüste dört bıçak yarasının bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Olay yerinde, bir tanesi kırık bir bıçak ağzı olmak üzere iki bıçak bulunmuştur.

21 Nisan 2008 tarihinde, ilk başvurucu insan öldürme suçunu kabul etmiştir. Dava yargıcı ilk başvurucunun özgürlüğünden sürekli mahrum olması gereken sınırlı kişiler kategorisine arasına girdiği görüşündedir. Zorunlu müebbet hapis cezasına hükmetmiş ve şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararı vermiştir.

İstinaf Mahkemesi 25 Haziran 2009'da başvurucunun itirazını reddetmiştir. Mahkeme, zorunlu bir müebbet hapis cezasının asgari süresinin belirlenmesindeki genel ilkeleri incelemiştir. Suçun koşulları dikkate alındığında, insan öldürmenin zaten sabıkalı olan bir katil tarafından işlenmesi durumunda, cezalandırma ve caydırıcılık için şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararının uygun olduğunu öngören 2003 Kanununun 21. tablosunda yer alan normal ilkelerden sapmak için hiçbir neden bulunmadığını saptamıştır. (parg. 15-19)

Bay Bamber:

7 Ağustos 1985'te, ikinci başvurucunun ebeveyni, üvey kız kardeşi ve onun iki küçük çocuğu vurularak öldürülmüştür. İkinci başvurucu sonradan cinayetlerle itham edilmiş ve 28 Ekim 1986 tarihinde mahkûm olmuştur. Savcılığın görüşü, cinayetlerin kasıtlı ve planlanmış olduğu ve maddi çıkar amacıyla işlenmiş olduğu yolundaydı. Aynı zamanda ikinci başvurucunun, üvey kız kardeşinin sanki önce ailesini, sonra da kendisini öldürdüğü görüntüsü vererek, polisi yanlış yönlendirecek şekilde cinayet mahallini düzenlediği ileri sürülmüştür.

1988'de, Devlet Bakanı müebbet hapis cezası vermiştir. O dönemde bu karardan mahkûmun bilgilendirilmesi uygulaması yoktur. Devlet Bakanının, cezalandırma ve

caydırıcılık gereklerinin, ikinci başvurucunun hayatı boyunca cezaevinde kalmasıyla ancak karşılanabileceği sonucuna vardığı hususunda 15 Aralık 1994 tarihli bir mektup ile başvurucu bilgilendirilmiştir.

2008’de, 2003 Kanununun 276. bölümü ile tablo 22’in yürürlüğe girmesini takiben, ikinci başvurucu müebbet hapis tarifesinin gözden geçirilmesi için Yüksek Mahkeme’ye başvurmuştur. Kanunun 21. tablosunu göz önüne alarak, Yüksek Mahkeme, davadaki cinayetlerin sayısı ve ikinci başvurucunun kastının varlığını dikkate alarak, suçun açıkça, temel cezanın şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararı olduğu dava kategorisi içinde yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Yüksek Mahkeme ayrıca, başvurucunun davranışı ve cezaevinde yaptığı ilerlemeye ilişkin raporlar dâhil, mağdurun birinci derecedeki yakınları ve ikinci başvurucu tarafından sunulan açıklamaları da inceleyerek, görüş değiştirmek için bir neden bulunmadığını saptamıştır. Bundan dolayı, şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararı uygulamıştır.

İkinci başvurucu İstinaf Mahkemesine itiraz etmiştir, Mahkeme itirazı 14 Mayıs 2009 tarihinde reddetmiştir. Mahkeme, Devlet Bakanının müebbet hapis tarifesini 1988’de belirlediği zaman; biri, 25 yıl asgari ceza süresi tavsiye eden dava yargıcından ve diğeri, ikinci başvurucunun asla serbest bırakılmamasını tavsiye eden İngiltere ve Galler Başyargıcından olmak üzere, Bakana iki farklı yargısal tavsiye verildiğini saptamıştır. Devlet Bakanı bu tavsiyelerden birisini seçme veya hiçbirisini benimsememe yetkisine sahipti. İstinaf Mahkemesi aynı zamanda Yüksek Mahkeme tarafından verilen şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararının, sadece doğru değil fakat cezalandırma ve caydırıcılık amaçları bakımından, tamamen haklı olduğunu da saptamıştır. (parg. 20-25)

Bay Moore:

29 Kasım 1996’da, üçüncü başvurucu, yargılamadan sonra Chester Ceza Mahkemesinde dört adet cinayetten dolayı mahkûm edildi. Mağdurlar homoseksüel erkeklerdi ve kendisi de homoseksüel olan başvurucu cinayetleri kendi cinsel tatmini için işlediğini ileri sürmüştür. Her bir mağdur, başvurucunun bu amaçla satın aldığı büyük bir savaş bıçağı ile birçok defa bıçaklanmıştır. İlk mağdura 23 Eylül 1995’te evinde saldırılmıştır. Kısa bir süre sonra, 7 Ekim 1995’in hafta sonunda, üçüncü

başvurucu ikinci kurbanı ile bir barda tanışmıştır ve onu birlikte olmak için eve götürmeyi planlamış; bunun yerine bir ormana götürmüş, bıçaklayarak öldürmüş ve cesedi orada bırakmıştır. Üçüncü mağdur 30 Kasım 1995 tarihinde yaşadığı karavanda bıçaklanmıştır. Son olarak, 1995 Noel'inden kısa bir süre önce, üçüncü başvurucu, eşcinsel buluşma yeri olarak meşhur olan bir plaja gitmiştir. Dördüncü kurbanı ile plajda tanışmış ve onu orada bıçaklamıştır.

Başvurucu dört cinayetin hepsiyle ilgili ayrıntılı itiraflarda bulunmuştur. Polis, üçüncü başvurucu, kendilerine bahsedene kadar ikinci mağdurun farkında değildir. Ceset başvurucunun yardımıyla ormanda ortaya çıkarılmıştır. Başvurucunun duruşmadaki savunması, ikinci mağdur hariç, bütün cinayetlerde bulunduğunu kabul etmesine karşın, cinayetlerin başkaları tarafından işlendiği şeklindedir.

Üçüncü başvurucu mahkûm edildikten sonra, dava yargıcı zorunlu müebbet hapis cezası vermiştir ve İçişleri Bakanına, kendi görüşüne göre, başvurucunun asla salıverilmemesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur. Gözden geçirme üzerine, İngiltere ve Galler Başyargıcı, tahliyeye uygunluk öncesi asgari sürenin otuz yıl olarak belirlenmesi gerektiğini düşüncesinde olduğunu açıklamıştır. 27 Eylül 2002 tarihinde, Devlet Bakanı müebbet hapis tarifesi belirlemeye karar vermiştir.

Yüksek Mahkeme, dava iki veya daha fazla kişinin öldürülmesini, cinsel veya sadist davranışları ve önemli derecede kast içerdiği için, temel cezanın tablo 21 kapsamında şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararı olacağına karar vermiştir. Hiçbir hafifletici unsur bulunmamaktadır ve hatta İngiltere ve Galler Başyargıcı, asgari otuz yıl hapis cezası tavsiye etmiş olmasına karşın, dava yargıcının, üçüncü başvurucuyu salıvermenin asla güvenli olamayacağı görüşünü paylaşmıştır. Bu nedenle, şartlı tahliye olmaksızın hapis kararının indirilmesinin hiçbir nedeni yoktur. Yüksek Mahkeme, temel ceza asgari otuz yıllık süre olsaydı bile, cinayetlerin ağırlaştırıcı özelliğinin, şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararını uygun bir ceza haline getirecek nitelikte olduğunu eklemiştir.

26 Şubat 2009 tarihinde, İstinaf Mahkemesi, Yüksek Mahkemenin, şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis kararının uygun bir hüküm olduğu kararını vermekle sadece

yetkili değil, aynı zamanda açıkça haklı olduğunu saptayarak, üçüncü başvurucunun itirazını reddetmiştir.

Birleşik Krallık ceza yasası ve bahsi geçen tablolara burada yer vermemekle birlikte bu konuda belirtmemiz gereken nokta 2003 tarihli Ceza Yargılaması Kanunu'nda yer verilen tablo 21'in zorunlu müebbet hapis cezaları ile ilgili asgari sürelerin belirlenmesi ile ilgilidir. Ve şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis cezası gerektiren katalog suçları şu şekilde sıralamıştır:

Tablonun 4/2 paragrafına göre;

- (a) her bir cinayetin aşağıdakilerden herhangi birini içerdiği, iki ya da daha fazla kişinin öldürülmesi—
 - (i) önemli ölçüde kasıt veya planlama,
 - (ii) mağdurun kaçırılması veya
 - (iii) cinsel veya sadist davranışlar,
- (b) bir çocuğun kaçırılması veya cinsel veya sadist dürtü içermesi şartıyla bir çocuğun öldürülmesi,
- (c) insan öldürmenin siyasi, dini ya da ideolojik bir nedeni yürütmek amacıyla işlenmesi veya
- (d) cinayetin daha önce insan öldürme suçundan hüküm giymiş bir suçlu tarafından işlenmesi.

Bununla birlikte 10. paragraf ağırlaştırıcı nedenleri şöyle sıralamıştır:

- (a) önemli derecede planlama veya kasıt,
- (b) mağdurun yaşı ve engeli nedeniyle özellikle korunmasız olması,
- (c) ölümden önce mağdurun maruz bırakıldığı fiziksel veya ruhsal ıstırap,
- (d) bir görevden kaynaklanan güveni kötüye kullanma,
- (e) suçun işlenmesini kolaylaştırmak için diğer bir kişiye karşı baskı kullanılması veya tehdit,
- (f) mağdurun bir kamu hizmeti veriyor veya bir kamu görevini yerine getiriyor olması
- (g) cesedin saklanması, yok edilmesi veya parçalanması.

Mahkemenin değerlendirmesi:

AİHM'nin Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, belirli sürelerde gözden geçirilmeyen ve dolayısıyla salıverilme yolu tamamen kapalı olan müebbet hapis

cezasının "insanlık dışı ve aşağılayıcı" olduğu belirtilerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 3. maddesine aykırı olduğuna hükmedilmiştir. AİHM söz konusu kararını şu gerekçelere dayandırır.

Hapis cezasının 4 temel amacı vardır: cezalandırma, caydırıcılık, toplumsal fayda ve rehabilitasyon. Müebbet hapis cezasının verildiği tarihte bu amaçlar arasında mevcut olan denge, zaman geçtikçe ve ceza infaz edildikçe değişebileceği için, çok uzun bir süre geçtikten sonra bu amaçlar bakımından durumun yeniden değerlendirilmesi gerekir.²²⁸

Müebbet hapis cezasının belirli bir süre sonra yeniden incelenmesi ihtimalinin ve hükümlünün salıverilme umudunun hiç olmadığı bir durumda, hükümlünün rehabilite olup olmamasının hiçbir önemi kalmaz. Zira hükümlünün rehabilite olması, cezasını hafifletmeyecektir. Hatta uzun süre yaşamak, daha uzun süre ceza çekmek anlamına bile gelebilecektir.²²⁹

Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin de tespit ettiği üzere, insanın özgürlüğünü bir gün yeniden kazanma umidini tamamen sona erdirerek elinden almak, insan onuru ile bağdaşmamaktadır.

Cezalandırma, modern ceza hukukunun amaçlarından biri olmaya devam etmekle birlikte, rehabilitasyon amacı, özellikle uzun süreli hapis cezalarında daha öne çıkmaktadır. Ancak AİHM, bu kararın, müebbet hapis cezasının başlı başına AİHS m. 3'ü ihlal ettiği ya da bütün müebbet hapis cezası mahkumlarının mutlaka eninde sonunda salıverilmesi gerektiği şeklinde anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

AİHM kararında, üye ülkelerin müebbet hapis cezasını hukuklarında öngörmelerinin başlı başına AİHS'ye aykırı olmadığını açıkça ifade etmektedir. Aynı şekilde kararın müebbet hapis cezası alan her hükümlünün belli bir süre sonra mutlaka salıverilmesi anlamına gelmediği de açıkça belirtilmektedir. Örneğin, yeniden inceleme sonucunda mahkumiyetlerinin devam etmesini gerektiren penolojik temeller bulunan,

²²⁸ Güneş Okuyucu Ergün, *AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezalarına İlişkin Bazı Değerlendirmeler*, Güncel Hukuk Dergisi, Aralık 2013, s. 56.

²²⁹ Okuyucu-Ergün, s. 56.

hala tehlikelilik hali devam eden hükümlülerin salıverilmemesi AİHS'ye aykırı değildir. Salıverilme ve cezanın gözden geçirilmesi yolunun tamamen kapalı olmaması, iç hukukta belli bir süre sonra cezada indirim, sona erme, af veya şartlı salıverme imkanlarının bulunması, AİHS m. 3'e uyumun sağlanması bakımından yeterlidir. Kararda, bu sürenin, uluslararası ve ulusal hukuklara dayanarak, 25 yıl olmasının kabul edilebilir olacağı vurgulanmaktadır.²³⁰

Kararda yer alan ve yukarıda özetlenen gerekçelerin somut bir yansıması, Douglas Gary Vinter'ın 2010 yılında The Guardian gazetesine gönderdiği bir yazıda kendisini göstermektedir: "Hapishanede birisini bıçakladım (ölümcül olmayacak şekilde). Bu kadar önemli bir suçu böyle bir yazıda ne kadar kolay kabul ettiğimi görüyorsunuz. Ediyorum çünkü hakim bana salıverme yolu kapalı müebbet hapis cezası verdiğinde, aslında istediğim her türlü kanunu, ne kadar ağır cezası olursa olsun, ihlal etmek için görünmez bir ruhsat da verdi. Kanunlar bana dokunamaz. Kanunların üzerindeyim. Hapishane müdürüne, soruşturma için para harcamamasını söyledim ve yalnızca koleksiyonum için yeni bir müebbet hapis cezası daha ver dedim."²³¹

Öcalan / Türkiye Kararı (Başvuru No: 24069/03, 197/04, 6201/06 et 10464/07)

Öcalan, yaptığı dört ayrı başvuruda genel olarak; İmralı cezaevindeki mahkumiyet şartlarından, aile bireyleriyle iletişimine getirilen sınırlamalardan, şartlı tahliye imkânı olmaksızın müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesinden ve zehirlenme teşebbüsünden şikâyet etmiştir. Mahkeme bu şikâyetleri şu şekilde değerlendirmiştir:

1. Oybirliğiyle, başvuruların zehirlenme teşebbüsüyle ilgili şikâyetlere ilişkin bölümünün reddine, kalan kısmının ise kabul edilmesine;
2. Üç karşı dört oyla, mahkûmiyetin 17 Kasım 2009 tarihine kadar olan kısmı için tutukluluk şartlarına ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine;

²³⁰ Okuyucu-Ergün, s. 57.

²³¹ İnternet Sitesi: <http://www.theguardian.com/law/2012/dec/05/whole-life-prison-sentence-human-rights> Erişim Tarihi: 21.07.2014.

3. Bire karşı altı oyla, mahkûmiyetin 17 Kasım 2009'dan sonra olan kısmı için tutukluluk şartlarına ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edilmediğine;

4. Üçe karşı dört oyla, aile bireylerinin ziyaretine ve aile bireyleriyle iletişim kurulmasına getirilen kısıtlamalara ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edilmediğine;

5. Oybirliğiyle, Sözleşmenin 7. maddesinin ihlal edilmediğine;

6. Oybirliğiyle, şartlı tahliye imkânından faydalanmaksızın müebbet hapis cezası verilmesine ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine;

7. Oybirliğiyle, Sözleşmenin 5, 6, 13 ve 14. maddelerine ilişkin şikâyetler bakımından karar verilmesine yer olmadığına;

8. Oybirliğiyle,

a) işbu kararın 219. paragrafında açıklanan yöntemlere uygun olarak ve yine bu kararın Sözleşmenin 44. maddesinin 2. fıkrası gereğince kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, davalı devletin başvurana yargılama giderleri için, başvuran tarafından ödenmesi zorunlu olabilecek katma değer vergisinin de eklenmesi suretiyle 25.000 Avro (yirmi beş bin Avro) ödemesine;

b) Söz konusu sürenin bittiği tarihten itibaren, ödemenin yapıldığı tarihe kadar, bu miktara Avrupa Merkez Bankası'nın o dönem için geçerli olan marjinal kredi faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda basit faiz uygulanmasına;

9. Oybirliğiyle, başvurunun geri kalan kısmı için adil tazmin taleplerinin reddedilmesine; Karar vermiştir.

AİHM, şartlı tahliye imkânından faydalanmaksızın müebbet hapis cezası verilmesini sözleşmenin 3. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir.

Öcalan'ın mahkûmiyet süreci;

Öcalan 15 Şubat 1999 yılında Türk güvenlik güçleri tarafından yakalanarak Kenya'dan Türkiye'ye getirilmiş, İmralı Cezaevinde 16 Şubat 1999 tarihinde gözaltına alınmış ve 23 Şubat 1999 tarihinde tutuklanmasına karar verilmiştir.

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi 29 Haziran 1999 tarihli kararıyla Öcalan'ı Türkiye Cumhuriyeti devletinin topraklarından bir kısmını bölmek amacıyla faaliyetler yürüttüğü ve bu amaçla silahlı terör örgütü kurduğu ve yönettiği suçlamasıyla mahkûm etmiş ve Ceza Kanununun 125. maddesi uyarınca ölüm cezasına çarptırmıştır. Yargıtay 22 Kasım 1999 tarihinde bu kararı bütün hükümleriyle onamıştır.

Ölüm cezasının ömür boyu hapis cezasına çevrilmesi süreci:

3 Ekim 2001 tarihinde Anayasamızın 38. Maddesi'ne, savaş hali veya çok yakın savaş tehdidi altında ya da terör suçları dışında ölüm cezasının verilemeyeceği eklenmiştir.

9 Ağustos 2002 tarihinde yayınlanan 4771 sayılı Kanun ile de TBMM barış zamanında ölüm cezası verilemeyeceğine (yani savaş durumu ve yakın savaş tehlikesi halleri dışında) ve Ceza Kanunu da dahil olmak üzere ilgili kanunlarda değişiklik yapılmasına karar vermiştir. Bu değişikliklere göre, daha önce terör suçları sebebiyle verilen ölüm cezalarının müebbet hapis cezasına çevrildiği durumlarda, söz konusu müebbet hapis cezası hükümlünün ölümüne kadar cezaevinde kalması suretiyle çekilecektir.

Son olarak, Türkiye 20 Şubat 2006 tarihinde 13 No.lu Protokolü onaylayarak ölüm cezasını her durum ve şartta kaldırmıştır.

Ankara DGM 3 Ekim 2002 tarihli kararıyla Öcalan hakkında verilen ölüm cezasını ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevirmiştir.

Türkiye’de koşullu salıverme kurumu ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası:

Koşullu salıvermenin amacını, koşullarını ve uygulanamayacağı durumları, çalışmamızın ikinci bölümde ayrıntılarıyla açıklamıştık.²³² Burada bir kez daha değinecek olursak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edilen hükümlüler 30 yıl ceza infaz kurumlarında kaldıktan sonra iyi hal göstermeleri durumunda koşullu olarak salıverilirler. Bununla birlikte, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı hükmedilen tek ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasında infaz kurumunda geçirilmesi gereken süre 36 yıl; birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarında 40 yıldır. (CGTİHK m.107/4)

Ayrıca ölüm cezasının yürürlükten kalkmasıyla birlikte, hakkında verilmiş olan ölüm cezaları, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları, koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası, hayatı boyunca devam eder CGTİHK (geçici m. 2).

5275 Sayılı İnfaz Kanunu m.107/16’da yer alan suçlardan birinin örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması nedeniyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar hakkında şartla salıverilme hükümleri uygulanmaz. Sayılan bu suçlar TCK’nın ikinci kitap, dördüncü kısmındaki, ‘Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar, Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar ve Milli Savunmaya Karşı Suçlar, başlıklı bölümlerinde yer alır.²³³

Görüldüğü üzere ülkemizde örgüt faaliyeti çerçevesinde, sayılan suçları işlemiş ve ölüm cezasına mahkum olmuş ve ölüm cezası ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına dönüştürülmüş bir mahkum koşullu salıverme kurumundan yararlanamamaktadır. Hapis cezası ömür boyu devam etmekle birlikte sıkı güvenlik rejimine tidir. Sıkı güvenlik rejimine ait esasları çalışmamızın birinci bölümünde ‘Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının İnfazı’ başlığı altında ayrıntılarıyla incelemiştik.²³⁴ Bu konudaki

²³² Bkz. s. 55 v.d.

²³³ Bkz. s.37.

²³⁴ Bkz. s. 35-36

değerlendirmeyi yapmadan önce AİHM'nin bu konudaki görüşlerine²³⁵ Öcalan davası üzerinden yer verelim.

Olayda başvuran, tahliye imkânı olmaksızın müebbet hapis cezasına çarptırılmasının ve kendisine uygulanan sosyal tecridin Sözleşmenin 3. veya 8. maddesini ihlal ettiğini iddia etmektedir. Başvuran ayrıca, bir mahkûmun iyi halini veya ıslah olma ihtimalini dikkate almayan ve sıkı şekilde uygulanan hükümlülük şartlarının eşlik ettiği bir müebbet hapsin, Sözleşmenin 3. maddesinin gereklerine uygun belli bir ağırlık düzeyini aşan insanlık dışı bir ceza olduğunu değerlendirmektedir. (parg. 190)

Hükümet ise, başvuranın mahkûmiyetine sebep olan suçun niteliğine atıf yaparak başvuranın ölüm cezasına çarptırıldığını, ancak daha sonra yapılan yasal değişiklikle bu cezanın şartlı tahliye imkânından yararlanmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrildiğini hatırlatmaktadır. (parg. 191)

Mahkeme yetişkin suçlulara müebbet hapis cezası verilmesinin tek başına Sözleşmenin 3. veya başka bir maddesi tarafından yasaklanmadığını veya 3. madde veya başka bir maddesi ile bağdaşmaz olmadığını hatırlatmaktadır (yukarıda anılan Vinter ve diğerleri/Birleşik Krallık, [BD], No. 66069/09, 130/10 ve 3896/10, parg. 106, ve Kafkaris kararı, parg. 97). (parg.193)

Bunun yanında, indirim imkanı olmayan müebbet hapis cezasının bir yetişkine uygulanması 3. madde kapsamında bir sorun ortaya çıkarabilir. Bir müebbet hapis cezasının fiilen tamamen çekilebilir olabilmesi ona indirim yapılamaz ceza statüsü kazandırmamaktadır. (parg. 194-195)

Örneğin, bir müebbet hapis mahkûmu iç hukuk hükümleri uyarınca serbest bırakılmasının değerlendirilmesi hakkına sahipse ve fakat toplum için tehlike oluşturmaya devam ettiği gerekçesiyle tahliyesi reddedilmişse, 3. madde ile ilgili hiçbir sorun ortaya çıkmayacaktır. Gerçekten de Sözleşme devletlere, Sözleşme kapsamında kamunun şiddet suçlarından korunması için önlemler alma görevi yüklemektedir ve

²³⁵ Kararın, Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İnsan Hakları Daire Başkanlığınca tercüme edilen Türkçe metninden faydalanılmıştır. İnternet Adresi: <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/ocalan.pdf> Erişim Tarihi: 11.07.2014

suçlunun devam eden hapsinin kamunun korunması açısından gerekli olması şartıyla, devletlerin ciddi bir suçtan mahkûm edilen bir kişiyi süresiz bir cezaya tabi tutmasını yasaklamamaktadır (V./Birleşik Krallık, parag. 98, kararları). (parag. 195)

Suçlunun yeniden suç işlemesini önlemek, hapis cezası verilmesinin “esaslı unsurlarından” birisidir Bu tespit, kişilere karşı öldürme veya başka şekilde işlenen ağır suçları işlemekten mahkûm olmuş kişilerin varlığı durumlarında özellikle geçerlidir. Salt ceza evinde uzun süre kalmış olmaları devlete düşen kamuyu koruma pozitif yükümlülüğünü hiçbir şekilde hafifletmemektedir: devlet bu yükümlülüğünü müebbet hapis hükümlülerini toplum için tehlike oluşturmaya devam ettikleri sürece cezaevinde tutmak suretiyle yerine getirmiş olacaktır.

Gerçekten de, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının belli bir durumda indirim imkânı olmayan bir ceza olarak değerlendirilebilmesi için Mahkeme, müebbet hapis cezasına mahkûm edilen bir mahkûmun serbest kalma şansına sahip olup olmadığına bakmaktadır. Mahkemenin bu konudaki içtihadına bakıldığında, ulusal hukukun, müebbet hapis cezasının infazının askıya alındığı veya sonlandırıldığı veyahut da hükümlünün şartlı tahliyesi amacıyla cezasının indirilmesi amacıyla tekrar gözden geçirilmesine imkân tanıdığı durumlarda, 3. maddenin gereklerine uygun davranıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. (Vinter ve diğerleri/Birleşik Krallık, parag.108-109) (parag.196)

(...) Bieber davasında ve Dairenin mevcut davadaki kararında kabul edildiği üzere, bu temeller cezalandırmayı, caydırıcılığı, kamu korumasını ve ıslahını içerecektir. Bu temellerin çoğu müebbet hapis cezası verildiği zaman mevcut olmalıdır. Öte yandan, hapis bakımından bu haklı sebepler arasındaki denge mutlaka değişmez değildir ve ceza süresince yer değiştirebilirler. Cezanın başlangıcında hapsedmenin birincil haklı nedeni olabilecek gerekçe, cezanın uzun bir süre çekilmesinden sonra aynı haklılığı taşımayabilir. Sadece bu cezanın uygun bir noktasında, devam eden hapsin haklılığının gözden geçirilmesiyle, bu nedenler veya değişimler tam anlamıyla değerlendirilebilir.

Mahkemenin, konu hakkındaki görüşünün insancıl yönü en çok da şu ifadelerle ortaya çıkmaktadır. (...) Şartlı tahliye olmaksızın bir müebbet hapis mahkûmu serbest

bırakılma ümidi olmaksızın ve cezasının gözden geçirilmesini isteme ihtimali olmadan hapsedilirse, suçunu asla telafi edememe riski bulunmaktadır: mahkûm cezaevinde ne yaparsa yapsın, ıslah yoluyla gelişimi ne kadar olağanüstü olursa olsun, cezası sabit ve gözden geçirilemez kalacaktır. Gerçek şu ki, cezalandırma zamanla daha ağır hale gelmektedir: mahkûm ne kadar çok yaşarsa, cezası da o kadar uzun olacaktır. Böylece, bir şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis cezası uygulanma zamanında hak edilmiş bir ceza olsa bile, zamanın geçmesiyle birlikte adaletin ve orantılı cezalandırmanın zayıf bir güvencesi haline gelecektir.

Mahkeme aslında bizim de çalışmamızın ilk kısmında üzerinde durduğumuz, cezanın amacı üzerinde durmuştur. Cezanın amaçlarından biri kefaret olsa da, ceza tek başına bu amaca hizmet edemez. Genel ve özel önlemenin yanında suç işleyen kişiyi tekrar topluma kazandırma amacı modern ceza hukukunun asli amacı olmalıdır. Mahkeme bu sebeple işlediği suç ne olursa olsun mahkumun ıslah olup olmadığını değerlendirmek için bir gözden geçirme mekanizmasının çalışması gerektiğini düşünmektedir. Mahkeme, gözden geçirmenin hangi biçimde yapılması gerektiğini tanımlamamakla birlikte yeniden değerlendirmenin ne zaman yapılması gerektiğini de saptamamıştır. Ancak müebbet hapis cezasının uygulanmasından sonra yirmi beş yılı geçmeyecek bir gözden geçirmeyi ve sonrasında da periyodik gözden geçirmeyi güvence altına alan özel bir mekanizma kurulmasına açık bir destek verdiğini de belirtmektedir.

Bizim iç hukukumuzda, somut olaydaki gibi bazı durumlarda gözlemde dahi bulunulmaması ve mahkumun ömrü boyunca kesintisiz olarak cezaevinde kalmasını mahkeme en açık şekilde şöyle ifade etmiştir; ‘(...) sözleşmenin 3. maddesinin hiçbir istisna tanımadığını ve kesin ifadelerle aşağılayıcı ve insanlık dışı cezaları yasakladığını hatırlatmak ister’ (parg. 212)

Mahkeme, bu ihlal kararının başvurana derhal tahliye imkânı tanıdığı şeklinde yorumlanmaması gerektiğinin üzerinde durur. Ulusal makamlara düşen, kabul edilecek yasal düzenlemeler çerçevesinde ve Mahkeme tarafından, belli bir asgari sürenin geçmesinden sonra başvuranın cezaevinde tutulmasının gerek cezalandırmaya ve caydırıcılığa ilişkin zorunluluklar bakımından şartların tam olarak karşılanmamış

olması, gerekse ilgilinin cezaevinde tutulmaya devam etmesinin tehlikelilik sebebiyle olması gerekçeleri ile halen açıklanıp açıklanamayacağını denetlemektir. (par.214)

Bu sebeplerle AİHM oybirliğiyle, şartlı tahliye imkânından faydalanmaksızın müebbet hapis cezası verilmesine ilişkin şikâyetler bakımından Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ve bu yöndeki içtihatlarını da kuvvetlendirmiş olmuştur.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının amacı, hükümlü üzerindeki psikolojik etkisi ve insan onuru ile bağdaşma sorunu üzerine genel bir değerlendirme yapacak olursak;

Ülkemizde ölüm cezası kaldırıldıktan sonra yerine en az onun kadar acı verici bir cezalandırma yöntemi geliştirilmiştir. Bu cezalandırma sistemi de ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıdır. Bazı durum ve koşullarda mahkumun bir gün serbest kalma hayali bile mümkün değildir. Bu durumda kişiden ıslah olması nasıl beklenebilir veyahut topluma nasıl bir fayda sağlayabilir sorusu cevapsız kalacaktır.

Hapis cezasının amaçları, çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirttiğimiz gibi; cezalandırma, caydırıcılık, toplumsal fayda ve rehabilitasyondan ibarettir. Hiçbir ceza sadece kefaret güdüsüyle cezalandırma veya sadece toplumsal fayda üzerine kurgulanmamalıdır. Suç işleyen kişiyi topluma kazandırma hedefine aykırı olan bir yaptırım modern ceza teorilerine aykırıdır.

Mahkûmun, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını hiçbir zaman özgür kalma ihtimali olmadığını bilerek çekmesi, ölüm cezasından farklı değildir. Mahkum için hakkında ölüm cezası verilmiş gibi uygulanacaktır. Bu cezalandırma türü, öldürme fiili dışında ölüm cezasını devam ettirmektedir.²³⁶

Suç ve ceza tartışmalarında asıl konu insandır. İşlediği suç nedeniyle ceza alanların bazı haklarının kısıtlanması söz konusu olmakla birlikte hükümlüyü yeniden topluma dönmek için hazırlamayan ve ıslah olmaya yönlendirmeyen ağırlaştırılmış

²³⁶ Dönmezer, s.124

müebbet hapis cezasının, modern ceza teorileri ve infaz anlayışı ile bağdaşması mümkün değildir. Öldürmeden, öleceği güne kadar cezaevinde kalacağını bilmek, hiçbir zaman özgürlüğüne kavuşamayacağını bilen hükümlünün içinde bulunduğu umutsuzluk, cezanın insan onuruna aykırı olmaması ve insancıl olması gerektiği ilkeleri ile bağdaşmaz.²³⁷

Büyük Daire'nin Vinter kararında somutlaştırdığı, Öcalan kararını da özel kılan ve bizimde değerlendirmeye çalıştığımız asıl konu insanın yaşama olan bağının korunması gerektiğidir. AİHM son kararlarında koşullu salıverme konusuna büyük önem vermiştir. Koşulu salıvermeden yararlanmaksızın ömür boyu hapis cezasını başlı başına AİHS'nin 3. maddesine aykırı bulmuş ve hatta bir cezanın verildiği zaman iç hukuka göre indirim yapılamaz olduğu durumlarda, belirsiz, gelecekteki bir tarihte, gösterdiği ıslaha göre serbest bırakılmasının değerlendirilmesine olanak sağlayacak bir mekanizmanın uygulanacağını bilmeden, bir mahkûmun kendi ıslahı yönünde çalışmasını beklemenin tutarsızlığından bahsetmiştir. Bir mutlak müebbet hapis cezası mahkûmu, daha cezasını çekmeye başladığında, serbest bırakılması için cezasının ne zaman gözden geçirileceği veya geçirilmesinin istenebileceği dâhil, hangi şartlar altında ne yapması gerektiğini bilme hakkına sahiptir. Sonuç olarak, iç hukuk şartlı tahliye olmaksızın mutlak müebbet hapis cezasının gözden geçirilmesi için herhangi bir mekanizma veya imkân sağlamazsa, 3. madde ile bu nedenle ortaya çıkacak bağdaşmazlık, sonraki hapsedilme aşamasında değil, şartlı tahliye olmaksızın mutlak müebbet hapis cezasının hükmedilmesi anında hâlihazırda ortaya çıkar.

²³⁷ Karakaş Doğan, s. 214

SONUÇ

Müebbet hapis cezası, teorik olarak bir mahkumun ölünceye kadar ceza infaz kurumunda tutulmasını, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ise ömür boyu hapis cezasının sıkı infaz rejimi altında çektirilmesini ifade eder. Belli koşullar altında müebbet hapis cezasına ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olan hükümlülerin salıverilmesi de mümkündür. Bu iki cezayı birbirinden ayıran, uygulanan infaz r

ejimleri ve koşullu salıverme kurumundan yararlanabilmeleri için ceza infaz kurumunda geçirmeleri gereken sürelerin farklılığıdır.

Türkiye’de koşullu salıvermeden yararlanma şartları; ceza infaz kurumunda geçirilmesi gereken belirli bir sürenin dolmuş olması ve iyi haldir. İyi hal; hükümlünün, işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyması, suç işleme eğiliminden vazgeçmesi, ıslah olması ve toplumsal yaşama döndüğünde sosyal ve ekonomik hayata uyum sağlayabileceği yetkinliğe ulaşmasıdır. Ceza infaz kurumunda geçirilmesi gereken süreler ise alınan hapis cezasının türüne göre farklılık göstermektedir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edilmiş olanlar 30 yılı, müebbet hapis cezasına mahkum olanlar ise 24 yılı infaz kurumda geçirdikleri takdirde koşullu salıvermeden yararlanabilirler. (CGTİHK m.107/2) Ancak birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alınması durumunda veya suçun, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlara ilişkin hükmedilen cezalarda bu süre 36 yıldır. Birden fazla müebbet hapis cezası alınması durumunda veya suçun, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlara ilişkin hükmedilen cezalarda ise bu süre 30 yıl olmaktadır. Buna karşılık suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı hükmedilen birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarında bu süre 40 yıla ve müebbet hapis cezalarında 34 yıla çıkmaktadır.

Öte yandan, CGTİHK 110. maddede koşullu salıvermenin uygulanmayacağı ve hapis cezasının tamamının çektirileceği durumlar sayılmıştır. Bu çerçevede; 5237 Sayılı TCK ikinci kitap, dördüncü kısım, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” başlıklı dördüncü bölüm, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı beşinci bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı altıncı bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi sebebiyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar; terör suçlarından hükümlü veya tutuklu bulunanlardan tutuklu veya hükümlü iken firar veya cezaevi idaresine karşı ayaklanma suçundan mahkum edilmiş olanlar ile disiplin cezaları kaldırılmış olsa dahi disiplin cezası olarak üç defa hücre hapsi cezası almış olanlar; hakkında ikinci kez tekerrür hükümleri uygulananlar; ölüm cezasının yürürlükten kalkmasıyla birlikte, hakkında verilmiş olan ölüm cezaları, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları, koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası, hayatı boyunca devam eder.

AİHS’ye taraf olan ülkelerin müebbet hapis cezası uygulamaları 4 grupta değerlendirilebilir.

İlk olarak, müebbet hapis cezasının olmadığı dokuz ülke bulunmaktadır: Andorra, Bosna ve Hersek, Hırvatistan, İspanya, Karadağ, Norveç, Portekiz, San Marino ve Sırbistan. Bu ülkelerdeki en yüksek hapis cezası Norveç’teki 21 yıl ile Bosna-Hersek’teki 45 yıl arasında değişmektedir. Hırvatistan’da bazı durumlarda, 50 yıl hapis cezası uygulanabilmektedir.

İkinci olarak, müebbet hapis cezasının uygulandığı ülkelerin çoğunluğunda, mahkûmların kanunla saptanan belli asgari cezaları çekmesinden sonra, cezanın gözden geçirilmesi bakımından özel bir mekanizma bulunmaktadır. Hüküm hukuku ve pratiği ile bütünleşmiş böyle bir mekanizma, otuz iki ülkenin mevzuatında öngörülmüştür: Arnavutluk 25 yıl, Almanya 15 yıl, Avusturya 15 yıl, Azerbaycan 25 yıl, Belçika 19 yıldan 23 yıla kadar, Bulgaristan 20 yıl, Çek Cumhuriyeti 20 yıl, Danimarka 12 yıl, Ermenistan 20 yıl, Makedonya 15 yıl, Estonya 30 yıl, Finlandiya 12 yıl, Fransa 18 yıldan 30 yıla kadar, Gürcistan 25 yıl, İrlanda, 7 yıl sonra şartlı tahliye kurulu tarafından

ön inceleme yapılır, İsveç 10 yıl, İsviçre 10 yıla indirilebilir 15 yıl, İtalya 26 yıl, Kıbrıs 12 yıl, Letonya 25 yıl, Lüksemburg 15 yıl, Macaristan 20 yıl, Moldova 30 yıl, Monako 15 yıl, Polonya 25 yıl, Romanya 20 yıl, Rusya 25 yıl, Slovakya 25 yıl, Slovenya 25 yıl, Türkiye 24 yıl, (ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası için 30 yıl ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının toplam cezası için 40 yıl) ve Yunanistan 20 yıl.

Birleşik Krallık bakımından, Mahkemece, İskoçya'da, bir müebbet hapis cezası verildiğinde, belirlenecek sürenin mahkûmun doğal yaşam süresini aşma olasılığı olsa da, bir yargıcın asgari cezayı belirlemesi gerektiği tespit edilmiştir.

Üçüncü olarak, müebbet hapis cezası mahkûmları için hiçbir şartlı tahliye hükmü içermeyen beş ülke bulunmaktadır: İzlanda, Hollanda, Litvanya, Malta ve Ukrayna. Öte yandan bu ülkeler, müebbet hükümlülerine, bakanlık, başkanlık ya da kraliyet affı yoluyla müebbet hapis cezalarının hafifletilmesi için başvurma izni vermektedir. Müebbet hapis cezası İzlanda'da bir ceza olarak hala mevcut olmasına karşın, asla uygulanmamıştır.

Dördüncü olarak, İngiltere ve Galler'e ilaveten, şartlı tahliye sisteminin bulunduğu fakat yine de şartlı tahliyeden yararlanamayacak olması bakımından belli suçlar veya cezalar bakımından özel hükümler getiren altı ülke vardır. Bu ülkeler: Bulgaristan, Macaristan, Fransa, Slovakya, İsviçre ve Türkiye.

Sadece birkaç yıl öncesine kadar ölüm cezasının yerine en insancıl cezalandırma yöntemi olarak görülen müebbet hapis cezası, günümüzde tartışılır hale gelmiştir. Yukarıda sayıldığı gibi bazı ülkelerin mevzuatında müebbet hapis cezasına hiç yer verilmezken diğer birçok ülkede de belirli sürelerin sonunda ve bir takım koşullar altında indirime gidileceği belirtilmektedir.

Müebbet hapis cezasının ülkemizdeki en katı uygulama şekli olan ağırlaştırılmış ve koşullu salıvermeden hiçbir şekilde yararlandırılmadan infaz edilme şekli üzerine, AİHM'nin en önemli kararı yukarıda açıklamaya çalıştığımız 9 Temmuz 2013 tarihli Vinter ve Diğerleri / Birleşik Krallık kararıdır. Bu karar AİHM'nin bu yöndeki çalışmalarını başlatan ilk karar olmasa da içtihat oluşturacak en önemli adımın atıldığı karardır.

Aynı konuya ilişkin Vinter kararından kısa bir süre sonra karara bağlanan bir diğer dava da Türkiye için son derece önemli olan 18 Mart 2014 tarihli Öcalan 2 / Türkiye kararıdır. Bu önemli iki kararda prensip olarak, yetişkin bir kişinin müebbet hapis cezasına çarptırılmasının kural olarak AİHS'nin 3. maddesi veya diğer hükümlerince yasaklanmadığı, ancak indirimsiz ve koşullu salıvermeden yararlandırma hakkını kaldırarak verilen müebbet hapis cezasına hükmedilmesinin 3. maddeye aykırılık oluşturabileceği ortaya konulmuştur. Modern infaz hukukunda, müebbet hapis cezasına mahkum olan kişinin bir gün serbest kalma şansının olup olmadığı son derece önemlidir. AİHM'nin Vinter ve Öcalan 2 kararlarında, ulusal hukukun, koşullu salıvermeden yararlanma amacıyla müebbet hapis cezasının örneğin 25 yıl gibi bir süre sonunda periyodik olarak gözden geçirilmesine imkan sağladığı durumlarda AİHS'nin 3. maddesine aykırı olmayacağı belirtilmiştir. Kararlarda üzerinde durulan konu, her hükümlünün serbest bırakılması değil, serbest kalma ümidinin sürdürülmesidir. Hükümlünün kamu düzeni açısından tehlike oluşturmaya devam etmesi, cezadan beklenen caydırıcılık ve cezadan beklenen amaçların tamamen karşılanmamış olması, mahkumun psikolojik durumu ve yeniden suç işleme riskinin mevcut olması, terör örgütü üyesi veya yöneticisi olması, kısacası mahkumun kamu düzeni açısından tehdit oluşturmaya devam etmesi durumlarında hapis cezalarının devam etmesi kuşkusuz ki 3. maddeye aykırılık göstermeyecektir. Ancak bu konularda keyfiliğe yol açacak uygulamalardan kaçınılmalıdır.

AİHM Büyük Dairesi'nin kararı olarak bu iki kararda belirlenen ilkeler yakın zamanda yeni uygulamalara da konu olmuştur. Gerçekten AİHM'nin 4 Eylül 2014 tarihli Trabelsi / Belçika kararı²³⁸; 7 Temmuz 1989 tarihli Soering / Birleşik Krallık kararındaki idam cezasına çarptırılma tehlikesi içinde yaşamının AİHS 3. maddesi kapsamında insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele sayılmasından sonra, yeni bir anlayış sergilemiştir. Buna göre El Kaide terör örgütünün eylemlerine katılmakla suçlanan Tunus vatandaşı sanık Trabelsi'nin Belçika tarafından ABD'ye iadesinin, bu kişinin şartla salıverilme hakkı bulunmayan bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılma ihtimalini gündeme getirdiği belirtilerek içtüzüğün 39. maddesine göre bu

²³⁸ Trabelsi / Belçika kararı (Başvuru No: 140/10) 4 Eylül 2014 tarihinde çıkmıştır. Tez savunma tarihinden sonra karara bağlanmış olmasına rağmen tez konusu açısından önemli bir karar olduğundan teze basım aşamasında eklenmiştir.

kimsenin iade edilmemesi yönünde tedbir kararı olmasına rağmen ABD'ye iade eden Belçika'yı AİHS 3. maddesini ihlalden mahkum etmiştir.

Bu kararlar doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti yasalarının AİHS ile uyumlu hale getirilmesi için müebbet hapis cezalarına uygulanması gereken sürelerin tekrar düzenlenmesi ve koşullu salıverme önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Belirli sürelerle yapılacak olan kontrollerle mahkumun koşullu salıvermeden yararlanıp yararlanamayacağı yönünde tespitlerde bulunulmalıdır. Ancak uygulanacak kriterler de keyfiliği önlemek amacıyla yasal düzenlemeler ile belirlenmelidir.

Hapis cezasının amaçları (cezalandırma, caydırıcılık, toplumsal fayda ve hükümlünün rehabilitasyonu) göz önüne alındığında, en ağır suçu işlemiş mahkumun bile yaşama ve bir gün tekrar özgürlüğüne kavuşacağı umudunun canlı tutulması gerektiği yönündedir. Yeniden sosyalleştirme ve suç işleme oranlarının düşürülmesinde hapis cezası dışındaki seçenekler öne çıkarılmalıdır. En gerçekçi sosyalleşmenin toplumsal yaşam ve üretim ilişkileri içinde kalınarak sağlanacağı açıktır. Oysa hapis cezası insanları yapay bir ortama sürükleyerek topluma yabancılaştırmaktadır. Öyle ise cezanın amacına, toplum dışına çıkarmadan, aksine toplumsal yaşam koşulları içinde ulaşmaya çalışmak en zararsız cezalandırma yöntemi olacaktır. Şartla salıverilme ve hapis cezasına seçenek kurumlar bu amaca hizmet etmektedir. Hükümlünün kısmen de olsa toplumsal yaşamdan kopmadan cezasını çekebildiği bir diğer seçenek olarak açık cezaevi modelini anmak gerekir.

Şartlı tahliye olmaksızın bir müebbet hapis mahkûmu serbest bırakılma ümidi olmaksızın ve cezasının gözden geçirilmesini isteme ihtimali olmadan hapsedilirse, suçunu asla telafi edememe riski bulunmaktadır: mahkûm cezaevinde ne yaparsa yapsın, ıslah yoluyla gelişimi ne kadar olağanüstü olursa olsun, cezası sabit ve gözden geçirilemez kalacaktır. Gerçek şu ki, cezalandırma zamanla daha ağır hale gelmektedir: mahkûm ne kadar çok yaşarsa, cezası da o kadar uzun olacaktır. Böylece, bir şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis cezası uygulanma zamanında hak edilmiş bir ceza olsa bile, zamanın geçmesiyle birlikte adaletin ve orantılı cezalandırmanın zayıf bir güvencesi haline gelecek, cezalandırma bu sayede işkence boyutuna varacaktır.

KAYNAKÇA

Akaya, Çetin; *Cezaların İnfazı ve İnfaz Hukuku*, 3.Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2010.

Akıllıoğlu, Tekin; *İnsan Hakları*, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:17, Ankara 1995.

Akıncı-Sokullu, Füsun; *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar ve Alternatifleri*, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, 21/22.01.2000, Ankara 2001.

Akıncı-Sokullu, Füsun; *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar ve Alternatif Ceza Yaptırımları*, Yeni Türkiye Dergisi, Temmuz - Ağustos 1996, S:10.

Aktaş, Sururi; *Cezalandırmanın Amacı Üzerine*, EÜHFD, Erzincan 2009, C. 13.

Artuk, Mehmet Emin; Gökcen, Ahmet; Yenidünya, Ahmet Caner; *Ceza Hukuku Genel Hükümler II*, Yaptırım Hukuku, Ankara 2003.

Beccaria, Cesare; *On Crimes and Punishment*, F. Newbery 1785 (Erişilen internet adresi: <https://archive.org/details/essayoncrimespun00becc> Erişim Tarihi: 15.07.2014)

Bentham, Jeremy; *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Kitchener Batoche Books, 2000, Erişilen internet adresi: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bentham/morals.pdf> Erişim Tarihi: 20/07/2014)

Çakar-Seymen, Ayşen; *Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim Tarihi: 15.07.2014 İnternet adresi: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:T_tphEtj7aQJ:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=0,5

Çetintürk, Ekrem; *Onarıcı Adalet*, HD Yayıncılık, Ankara 2008.

Çolak, Haluk; *Güncel Ceza Hukuku ve Yeni Türk Ceza Kanunu*, Bilge Kitabevi, Ankara 2005.

Demirbaş, Timur; *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 3.Baskı, İstanbul 2013.

Demirbaş, Timur; *Cezaevlerinde Yeniden Topluma Kazandırma Sorunları*, in: *İnfaz Hukukunun Sorunları*.

Doğan-Karakaş, Fatma; *Cezanın Amacı ve Hapis Cezası*, Legal Yay., İstanbul 2010.

Doğru, Osman; *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele Yasağı*, Ankara 2006.

Donay, Süheyl; *Para Cezaları*, İstanbul 1972.

Dönmezer, Sulhi; Erman, Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınevi, İstanbul 1994, C.2.

Dönmezer, Sulhi; Erman, Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınevi, İstanbul 1997, C.2.

Dönmezer, Sulhi; Erman, Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınevi, 12.Basım, İstanbul 1997.

Dönmezer, Sulhi; *Genel Ceza Hukuku Dersleri*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul-2003.

Ercan, İsmail; *Ceza Hukuku*, 2.Baskı, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul 2006.

Ergün-Okuyucu, Güneş; *AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezalarına İlişkin Bazı Değerlendirmeler*, Güncel Hukuk Dergisi, Aralık 2013.

Foucault, Michel; *Hapishanenin Doğuşu*, 5.Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul 2013.

Giritli, İsmet; Güngör, Hasan Atilla; *Günümüzde İnsan Hakları*, Der Yay. İstanbul 2002.

Gören, Zafer; *Sosyal Devlet İlkesi ve Anayasa Hukuku Açısından Yaşam Kalitesi*, İnternetAdresi:http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg14/zafergoren.pdf Erişim Tarihi: 16.07.2014,

İçel, Kayıhan; Akıncı-Sokullu, Füsün; Özgeç, İzzet; Sözüer, Adem; Mahmutoğlu, S. Fatih; Ünver, Yener; *Yaptırım Teorisi*, Beta Yayınevi, İstanbul 2000.

İnhak, Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Daire Başkanlığı, Temmuz 2012 tarihli Bilgi Notu, *Ölüm Cezasının Kaldırılması*, Erişim Adresi: http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/hayat/olum_cezas%C4%B1.pdf Erişim Tarihi: 25.07.2014.

Kale, Mustafa; *Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas-Eylül 2009.

Kamer, Vehbi Kadri; *Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi*, Adalet Dergisi, 31. Sayı, Mayıs 2008, İnternet adresi: http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/31.sayi/09_46_32.htm Erişim tarihi: 12/07/2014

Kamer, Vehbi Kadri; *Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı*, Ankara, 2007, 2. Baskı, Adalet Yayınevi.

Kant, Immanuel; *Pratik Usun Eleştirisi*, (Türkçesi: Onur Ateş), 1. baskı, Yeryüzü Yayınevi, Ankara 2003.

Koca, Mahmut; İlhan, Üzülmez; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2009.

Lopez-Rey, Manuel; *Saliverme ve Şartlı Saliverme*, Çev. Mustafa Tören Yücel, Adalet Dergisi, 1970, sayı 1.

Mengüç, Ali Rıza; *Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri*, 2. Baskı, Cezaevi Matbaası, İstanbul 1975.

Nursal, Necati; Ataç, Selcen; *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Yetkin Yayınevi, Ankara 2006. Veli Özer Özbek, İnfaz Hukuku, Seçkin Yay., 3.Baskı, İstanbul 2013.

Önder, Ayhan; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C. III, 2. Baskı, İstanbul 1992.

Önder, Ayhan; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C.II, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 1989.

Özbek, Veli Özer; *İnfaz Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2.Baskı, Eskişehir 2013.

Özbek, Veli Özer; Kanbur, M. Nihat; Bacaksız, Pınar; Doğan ,Koray; Tepe, İlker; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2010.

Özgen, Eralp; *İşkence ve İnsanlık Dışı Davranışlara Karşı Birleşmiş Milletler Andlaşması*, TBBD, Sayı:2, s.213. Erişim Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1988-19882-1073> Erişim Tarihi: 15.07.2014.

Özgenç, İzzet; *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, Genel Hükümler, 3. Baskı, Seçkin Yay., Ankara 2006.

Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa Ruhani; *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

Reidy, Aisling; *İşkencenin Yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları El Kitapları, No.6, Avrupa Konseyi, 1. Baskı, Almanya 2002 s. 10-13. Erişim Adresi: http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad3Isken_ceninYasaklanmasi.pdf Erişim Tarihi: 15.07.2014.

Sağlam, Yılmaz; *İnfaz ve İnfaz Hukuku Kavramları Üzerine Bir İnceleme*, TBBD 1995/4. İnternet Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1995-19954-922> Erişim Tarihi: 11.07.2014.

Sağiroğlu, Mustafa; *Koşullu Salıverilme, Mükerrerlik, Özel İnfaz Usulleri ve Denetimli Serbestlik Sistemi ile İlişkileri*, Adalet Dergisi, Ankara 2006 İnternet adresi: http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/24.sayi/09_26_09.htm Erişim tarihi: 13/07/2014

Seymen-Çakar, Ayşen; *Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İnternet adresi: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:T_tphEtj7aQJ:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=0,5 Erişim Tarihi: 15.07.2014.

Taşkın, Ahmet; *Türkiye'nin Cezaevi Gerçeği*, Ankara 2004.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Yayınları, *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Avrupa Cezaevi Kuralları Başlıklı Tavsiye Kararı*, İnternet Adresi: <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/413-433.pdf>, Erişim Tarihi: 12.07.2014.

Tezcan, Durmuş; Erdem, Mustafa Ruhan; Sancakdar, Oğuz; Önok, Rifat Murat; *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2011 Ankara.

Tunick, Mark; *Punishment: Theory and Practice*, Berkeley University of California Press, 1992, İnternet Adresi: <http://bookalist.net/?p=710160> Erişim Tarihi: 20/07/2014.

Turhan, Feridun; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Suçluların İadesinde Ölüm Cezası ve Avrupa İnsan Hakları Divanının Soering Kararı, Yargıtay Dergisi, Cilt 24, Sayı 1-2, Ocak-Nisan 1998.*

Uğur, Mehmet; *Türk Hukukunda Cezaların ve Güvenlik Önlemlerinin İnfazı ve Hakimin İnfaza Katılması, Yetkin Yayınevi, Ankara 2003.*

Usta, İbrahim; Öztürk, Hakan; *Denetimli Serbestlik, Ceza Hukuku Dergisi, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2010. Yener*

Ünver, Yener; İçel, Kayıhan; Akıncı-Sokullu, Füsun; Özgenç, İzzet; Sözüer, Adem; Mahmutoğlu, Fatih; *Ceza Hukuku Yaptırım Teorisi 3. Kitap, Beta Yayınevi, İstanbul 2000.*

Üzülmez, İlhan; *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu, Ankara 2003.*

Willoughby, W. Westel; *A Survey of Ethical Theories of Punishment, Rational Basis of Legal Institutions, New York 1923, 5. Cilt.*

Yalvaç, Gürsel; *Karşılaştırmalı ve Gerekçeli TCK, CMK, CGTİK ve İlgili Kanunlar ve Yönetmelikler, Adalet Yayınevi, Ankara 2007.*

Yavuz, A. Hakan; *Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci, TBB Dergisi, Ankara 2012.*

Yenidünya, Ahmet Caner; *Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Şartla Salıverme, Legal Yayıncılık, İstanbul 2002.*

Yenisey, Feridun; *Modern Ceza İnfazı ve Cezaevlerinin Yönetim Sistemi Kolokyumu, Ankara 2001.*

<http://hudoc.echr.coe.int/>

<http://www.anayasa.gov.tr>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr>

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://www.kazanci.com.tr>